

En nasjonal, føderal eller regionaleuropeisk Union?

En studie av Dansk Folkepartis og Venstres vurdering av EUs konstitusjonstraktat og Lisboa-traktat

Bernhard Aaboe Jensen

Masteroppgave, Institutt for statsvitenskap
Det samfunnsvitenskapelige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

29. oktober 2010

En nasjonal, føderal eller regionaleuropeisk Union?

En studie av Dansk Folkepartis og Venstres vurdering av EUs
konstitusjonstraktat og Lisboa-traktat

Bernhard Aaboe Jensen

Masteroppgave, institutt for statsvitenskap

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Oslo

29. oktober 2010

© Bernhard Aaboe Jensen

2010

En nasjonal, føderal eller regionaleuropeisk Union?

Bernhard Aaboe Jensen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: ARENA – Senter for europastudier, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Denne oppgavens utgangspunkt er Den europeiske unions (EUs) konstitusjonstraktat, som kunne ses som et forsøk på å sikre Unionens demokratiske legitimitet. Ratifiseringen av den ble oppgitt etter folkeavstemningene i Frankrike og Nederland, men det meste av dens innhold ble videreført i Lisboa-traktaten. Likevel var de konstitusjonelle tonene i sistnevnte fjernet, noe som kunne tyde på at ambisjonene for hvordan EUs demokratiske legitimitet skulle sikres hadde sunket.

Opgaven studerte hvordan konstitusjonstraktaten og Lisboa-traktaten ble mottatt i medlemsstaten Danmark. Analysen ble begrenset til to politiske partier som det ble forventet ville representere de henholdsvis mest negative og positive oppfatningene av EU i Danmark: Dansk Folkeparti (DF) og Venstre. Problemstillingen spurte hvilke oppfatninger av Unionens demokratiske legitimitet disse to partiene hadde da de vurderte konstitusjonstraktaten, og om det forekom noen forandring da de vurderte Lisboa-traktaten.

For å kartlegge dette benyttet oppgaven en deliberativ tilnærming til demokrati, som ble utdypet i tre analytiske modeller for hvordan EU skulle organiseres for å være demokratisk legitimt: nasjonalt, føderalt multinasjonalt og regionaleuropeisk demokrati. Utsagnene til DFs og Venstres partimedlemmer og programmer ble studert ut fra seks indikatorer som skulle avdekke om deres oppfatninger av EUs demokratiske legitimitet lå nærmest en av modellene og om det forekom noen endring fra konstitusjonstraktaten til Lisboa-traktaten.

DFs oppfatning av EUs demokratiske legitimitet passet i begge tilfeller svært godt til den nasjonale modellen, som begrenser demokrati til medlemsstatene. Partiet så likevel ut til å moderere seg fra den ene traktaten til den andre med å tone ned muligheten for å melde Danmark ut av EU og åpne for å gi Europaparlamentet makt. Venstre passet best til den regionaleuropeiske modellen, men viste i vurderingen av begge traktater få tegn til å ha tatt en større vurdering av sitt syn på EU, noe som kan tyde på at spørsmålene konstitusjonstraktaten og dens etterfølger reiste, påvirket dette partiet i liten grad. Og likevel kunne det anes en langsomt fremvoksende ny virkelighetsforståelse i Venstre, som gir gamle begreper nytt innhold og åpner for demokrati bortenfor staten.

Forord

Nå som min oppgave etter langt om lenge går i trykken, er det mange å takke. Først og fremst må jeg takke min veileder John Erik Fossum for sin tålmodige gjennomlesning av utallige utkast til de ulike kapitlene og grundige kommentarer og forslag til forbedringer – i langt større grad enn veiledningsavtalen forpliktet ham til.

Mine venners støtte, oppmuntring og tro på at jeg ville klare å levere et godt produkt til tiden har vært viktig for selvtilliten. Ingrid Øyvann, Nadja Ludvigsson og Øystein Nedrebø skal ha takk for gjennomlesning og kommentarer. Jeg vil også takke mine foreldre Ann Bengtsson og Harry Jensen for å både ha lest utkastet og kontrollert de danske sitatene.

Kenneth Sørensen og Louise Andreassen fra Venstre må takkes for å ha funnet det eldre prinsippprogrammet samt valgmateriale og EU-stoff til meg, og Lars Ohlsen fra Dansk Folkeparti må takkes for å ha funnet en versjon av det siste prinsippprogrammet med sidetall.

Takk til Ragnar Lie for å ha introdusert meg til Meltwater-gruppens søkemotor for nyhetsarkiver og latt meg låne hans brukernavn og passord til å benytte dem.

Og sist men ikke minst, en stor takk til ARENA – senter for europaforskning, som jeg har fått lov å høre til i litt mer enn et år. Både forskerne og mine jevnaldrende på stipendiatrommet har skapt et godt miljø som har hatt positiv effekt på skrivingen.

Alle feil i oppgaven er alene forfatterens ansvar.

Oslo, 29. oktober 2010

Bernhard Aaboe Jensen

Antall ord: 34 956

Innholdsfortegnelse

1	Fra Laeken til Lisboa.....	1
1.1	Innledning.....	1
1.2	Problemstilling.....	4
1.3	Endrede eller like standpunkter?	5
1.4	Deliberativt demokrati – tre modeller for demokratisk legitimitet.....	6
1.5	Argumentasjonsanalyse	8
1.6	Disposisjon	9
2	Teori og metodologi.....	10
2.1	Innledning.....	10
2.2	Deliberativt demokrati.....	11
2.2.1	Kommunikativ handling, deliberasjon og offentlighet	12
2.2.2	Deliberativt demokrati.....	14
2.2.3	Strategisk rasjonalitet og handling	15
2.3	Tre modeller for et demokratisk legitimt EU	16
2.3.1	Indikatorer brukt til operasjonalisering	17
2.3.2	Nasjonalt demokrati	20
2.3.3	Operasjonalisering: EU-skeptikere	21
2.3.4	Føderalt multinasjonalt demokrati	23
2.3.5	Operasjonalisering: EU-føderalister.....	24
2.3.6	Regionaleuropeisk demokrati.....	25
2.3.7	Operasjonalisering: moderne kosmopolitters oppfatning av EUs demokratiske legitimitet	27
2.4	Metodologi.....	29
2.4.1	En kvalitativ teoretisk fortolkende casestudie.....	29
2.4.2	Argumentasjonsanalyse – deliberativ diskursanalyse	31
2.4.3	Kilder.....	33
2.5	Oppsummering	38
3	De danske partiene og konstitusjonstraktaten	40
3.1	Innledning.....	40
3.2	Dansk Folkeparti – demokrati i staten.....	40
3.3	Venstre – demokrati bortenfor staten	50

3.4	Oppsummering	63
4	De danske partiene og Lisboa-traktaten	65
4.1	Innledning.....	65
4.2	Dansk Folkeparti – fortsatt demokrati i staten.....	66
4.3	Venstre – fortsatt demokrati bortenfor staten	72
4.4	Oppsummering	80
5	Oppsummering og konklusjon	82
5.1	Innledning.....	82
5.2	Funn.....	82
5.2.1	Fra Laken til Lisboa: forandret oppfatningene seg?.....	83
5.2.2	Modellenes og teoriens brukbarhet	85
5.3	Konkluderende betraktninger: partiene og Unionen	87
	Litteraturliste	89

1 Fra Laeken til Lisboa

1.1 Innledning

Den 2. juni 1992 ble det holdt folkeavstemning i Danmark om å ratifisere Maastricht-traktaten. Resultatet ble en svært knapp seier til neisiden. Dette var første gang utviklingen i Den europeiske union (EU) ble avvist av et folkeflertall, og EUs ledere ble sjokkerte (Dinan 2004:259). Innbyggernes såkalte “tillatende konsensus” av den europeiske integrasjonsprosessen kunne tilsynelatende ikke lenger tas for gitt (Eriksen 2005a:21).

Siden denne hendelsen har man i EU lagt stadig mer vekt på å sikre Unionens legitimitet blant dens innbyggere (Eriksen, Fossum og Sjørusen 2005:239). EUs og medlemsstatenes ledere har gjort det klart i taler og diverse dokumenter – ikke minst nye traktater – at Unionen skal være legitim overfor innbyggerne, og at dette skal sikres gjennom *demokrati* (Eriksen og Fossum 2005:65). Både Amsterdam- og Nice-traktatene fastslår at demokrati skal være EUs legitimitetsgrunnlag (ibid:65-66), men tittel VI i den såkalte “konstitusjonstraktaten”, *The Democratic Life of the Union*, er kanskje tydeligst: “The functioning of the Union shall be based on representative democracy” (Traktat for en konstitusjon for Europa, artikkel I-46 (1)). Selv om konstitusjonstraktaten aldri trådte i kraft, er mange av dens forpliktelser til demokrati, inkludert dette sitatet, videreført i Lisboa-traktaten (Traktat om Den europeiske union¹, artikkel 10 (1)), som trådte i kraft i 2009.

EU *forplikter* seg altså til demokratisk styre, men som vi skal se er demokrati et vidt begrep som kan forstås på mange måter. Konstitusjonstraktaten kan ansees som et forsøk på å gi et svar på hvordan en demokratisk legitim Union skulle se ut. Den har sitt opphav i Laeken-erklæringen i 2001, hvor Det europeiske råd besluttet å nedsette det såkalte “Konventet for EUs fremtid” (Eldholm 2007:1). Én grunn til dette var at mange så et behov for å reformere EUs institusjoner for å kunne ta opp nye medlemsstater, og mente at den tradisjonelle metoden for å vedta store institusjonelle endringer – mellomstatlige regjeringskonferanser – ikke hadde ført frem fordi medlemsstatenes ledere ikke kunne bli enige (ibid:3).

En annen grunn til at Konventet ble nedsatt, var ønsket om å gjøre Unionen demokratisk legitim. Foruten å utrede institusjonelle reformer fikk Konventet derfor også mandat til å

¹ Slik denne revideres av Lisboa-traktaten.

foreslå mulige tiltak for å bringe EU nærmere innbyggerne – bl.a. muligheten for en *demokratisk konstitusjon* (Eldholm 2007:1).

Å gi EU en demokratisk konstitusjon ble foreslått fordi flere påpekte at Unionen over årtiene har fått stadig flere oppgaver, påvirker innbyggernes hverdag på stadig flere måter og har utviklet en stadig mer omfattende “materieell” konstitusjon (ibid:2) uten å ha inkludert befolkningen (direkte) i dette. Skulle Unionen være demokratisk legitim, måtte innbyggerne debattere og godkjenne dens konstitusjon (Eriksen, Fossum og Menéndez 2005:2), noe som måtte gjøres ved å utforme en “formell” demokratisk konstitusjon² gjennom en mer direkte demokratisk prosess³ (Eldholm 2007:3).

Konventet grep muligheten i sitt vage mandat og definerte seg raskt som en grunnlovgivende forsamling (Fossum og Menéndez kommer:132). Ganske snart foregikk det en konstitusjonell debatt i EU (Eldholm 2007:1):

[T]he Laeken process marked a major break with previous reform processes by being conducted by reference to an explicit constitutional agenda and resulting in what was at first sight a document of clear constitutional colour, the so-called Constitutional Treaty (Fossum og Menéndez kommer:5).

Konventets arbeid (noe revidert av en etterfølgende regjeringskonferanse) resulterte i konstitusjonstraktaten (ibid:5-6), som ble signert den 29. oktober 2004 (ibid:144). Den inneholdt flere reformer av EUs institusjoner. Blant annet skulle Det europeiske råds roterende formannskap erstattes av en mer permanent formann, Unionen skulle få en slags utenriksminister, Europaparlamentet skulle få enda mer innflytelse gjennom nye utvidelser av medbestemmelsesprosedyren, og nasjonale parlamenter skulle få et ord med i beslutningene. Det skulle åpnes for såkalte “borgerinitiativer”, det kvalifiserte flertallet benyttet ved stemmegivning i Ministerrådet skulle nå bestå av 55 % av medlemsstatene og 65 % av Unionens befolkning (Church og Phinnemore 2007:53) og EU skulle få juridisk personlighet. Verdier og rettigheter fikk altså også en tydelig rolle ved formuleringer som Tittel VI og Charteret for grunnleggende rettigheter (ibid:52). Og konstitusjonstraktaten skulle nettopp erstatte alle forutgående traktater og samle EUs konstitusjon i ett dokument (Lie 2007:129).

² Se neste kapittel for en utdyping av disse begrepene.

³ Tysklands daværende utenriksminister Joschka Fischer var en av de mer kjente som tok til orde for dette (Eriksen, Fossum og Menéndez 2005:2).

Konstitusjonstraktaten ble imidlertid avvist i folkeavstemninger i Frankrike og Nederland på henholdsvis den 29. mai og 1. juni 2005. Ratifiseringen ble deretter stanset (Lie 2007:129). EUs og medlemsstatenes ledere kunngjorde at Unionen nå trengte en “refleksjonsperiode” (Church og Phinnemore 2007:61). I denne perioden forble man enige om at EU trengte konstitusjonstraktatens institusjonelle reformer (Fossum og Menéndez kommer:149), men noen hevder at

[a] view (...) started to gain ground (...) that Laeken was the foremost misguided example wherein the European Union had embraced the radical mirage of democratic constitution making. Accordingly, the decision to open ratification to excessive and chaotic public participation (through the vehicle of referenda) had been reckless. (...) Laeken had failed because democratic constitution-making was impossible at the European level. (...) [T]he kind of reforms the Union needed could only really be implemented if constitutional politics was avoided and an orderly return was made to the intergovernmental pragmatism of old.⁴ Funnily enough, opinion makers had gone full circle, from blaming the failure of fundamental reform on the [intergovernmental conference] and its diplomatic bargaining, to asking for a return to it to avoid overpoliticized constitution-making (ibid).

Våren 2007 tok Tyskland over det daværende roterende formannskapet av Det europeiske råd og begynte å arbeide for en mulig ny traktat. I slutten av juni samme år ble medlemsstatenes ledere enige om rammeverket for det som er blitt hetende Lisboa-traktaten. Det meste av konstitusjonstraktatens innhold – så mye som 90 % av den, er det blitt hevdet – ble videreført i Lisboa-traktaten, men en oppsiktsvekkende forandring har funnet sted: i sistnevnte er bestemmelser om flagg, hymne, motto, “lover”, “konstitusjon” og lignende ord og symboler fjernet (Lie 2007:129). Charteret er ikke inkludert i selve dokumentet, men gitt en mindre prominent plass i en kryssreferanse (men blir fortsatt juridisk bindende). Flere medlemsstater har fått unntak fra deler av Charteret og visse politikkområder (Fossum og Menéndez kommer: 154-55). Lisboa-traktaten avløser ikke EUs tidligere traktater men reviderer disse, og ble utformet gjennom en tradisjonell regjeringkonferanse (Lie 2007:129).

Det konstitusjonelle preget fra konstitusjonstraktaten er altså ikke videreført i Lisboa-traktaten – det ble derimot skrevet eksplisitt at “the constitutional concept (...) is *abandoned*” (General Secretariat of the Council 2007:2; min kursivering). Det kan se ut som at man har “shifted

⁴ Frankrikes president Nicolas Sarkozy skal ha vært en av forkjemperne for dette (Fossum og Menéndez kommer:149).

from constitutional ambiguity to constitutional rejection” (Fossum og Menéndez kommer:7). Det kan virke som at aktørenes *ambisjonsnivå* for hvordan EU skal være demokratisk legitimt har *sunket* – fra en idé om en demokratisk konstitusjon tilbake til et traktatbasert EU.

1.2 Problemstilling

I denne oppgaven vil jeg se på disse hendelsene slik man forholdt seg til dem i medlemsstaten Danmark.

Oppgavens problemstilling er: *Hvilke oppfatninger av EUs demokratiske legitimitet hadde sentrale danske politiske partier i deres vurdering av konstitusjonstraktaten, og var disse partienes oppfatninger av EUs demokratiske legitimitet annerledes i deres vurdering av Lisboa-traktaten?*

Det er flere grunner til å studere dette. For det første må det antas at Laeken-prosessen og Lisboa-traktaten skapte de største refleksjonene om EUs natur, legitimitet og fremtid siden Maastricht. Mange vil hevde at ideen om å gi Unionen en demokratisk konstitusjon satte spørsmålet om EUs demokratiske legitimitet på agendaen mer enn noen sinne tidligere. Resultatet av Laeken-prosessen – et dokument som var *både* en konstitusjon og en traktat – reiser muligheten for nye former for demokrati som ikke nødvendigvis knyttes til staten (Westerveld 2006:2). Det er et åpent spørsmål om slike visjoner er blitt oppgitt bare fordi de konstitusjonelle tonene er fjernet i Lisboa-traktaten (Fossum og Menéndez kommer:5). Alle disse hendelsene strakk seg over nesten ti år og involverte politikere, dommere og aktivister i Konventet, toppmøter, regjeringskonferanser og et halvt dusin folkeavstemninger fra Spania til Irland. Å studere disse begivenhetene er i seg selv interessant.

For det andre er Danmark valgt fordi det kan være interessant å se hvordan man i denne medlemsstaten forholdt seg til konstitusjonstraktaten og Lisboa-traktaten. Danmark er nemlig kjent for å ha et ambivalent forhold til Unionen (Buch og Hansen 2002:22), og være en av medlemsstatene som har forholdt seg oftest til EU gjennom mange folkeavstemninger (ibid:1) – med varierende resultat: ja til medlemskap i 1972, Enhetsakten i 1986, Maastricht-traktaten på annet forsøk i 1993 og Amsterdam-traktaten i 1997; nei til Maastricht-traktaten på første forsøk i 1992 og å innføre euro i 2000 (Heidar 2008:81).

Mer presist vil oppgaven kunne si noe om hvor stabile visse oppfatninger av EUs demokratiske legitimitet er i to danske partier i perioden oktober 2004-juni 2005 og juni

2007-juni 2008. Dette er fordi oppgavens tid- og plasskrav nødvendiggjør en avgrensning i tid og rom. Fokuset blir på tidsrommet fra signeringen av konstitusjonstraktaten til den falt, og fra da rammene for Lisboa-traktaten ble vedtatt til denne ble ratifisert ferdig i Folketinget, den danske nasjonalforsamlingen. Analyseobjektene er *politiske partier*. I et demokrati må det forventes at partier aggregerer og artikulerer folkemeningen i et mikrokosmos og slik bygger bro mellom allmenn opinion og politiske organer (Rosén 2007:15). Dessuten kan partiene over tid bearbeide og endre oppfatningene i befolkningen. Ved å studere partier kan analysen sies å ikke bare favne om den danske politiske eliten, men også kunne si noe om innbyggerne.

“Sentrale” partier forstås dermed som de partiene som klarest fanger inn en bestemt oppfatning av EUs demokratiske legitimitet. Ettersom oppgavens plasskrav ikke gjør det mulig å studere mer enn to partier, er *Dansk Folkeparti* og *Venstre* blitt valgt fordi disse partiene regnes som henholdsvis de mest EU-skeptiske og mest EU-vennlige i Danmark. Hva forventer jeg å finne?

1.3 Endrede eller like standpunkter?

EU-skeptikere, som jeg forventer å finne i Dansk Folkeparti, kan tenkes å være mot konstitusjonstraktaten pga. dens institusjonelle reformer og konstitusjonelle toner. De kan tenkes å se på Lisboa-traktaten med liknende skepsis: at konstitusjonelle ord og symboler er fjernet betyr vel lite i praksis dersom de institusjonelle reformene består? Å redde disse reformene må være desto mer uhørt fordi Frankrike og Nederland har sagt Nei til dem.

Tilhengere av europeisk integrasjon, som jeg forventer å finne i Venstre, kan tenkes å reagere ulikt, avhengig av deres oppfatning av Unionens demokratiske legitimitet og vurdering av hva det innebærer at de konstitusjonelle trekkene er fjernet.

Det ble sagt at enkelte integrasjonstilhengere nølte med å støtte konstitusjonstraktaten fordi den ikke beveget EU i en enda mer overstatlig eller føderal retning (Church og Phinnemore 2007:56). Da kan det tenkes at de også er nølende, om ikke skeptiske, til Lisboa-traktaten fordi medlemsstatene fremdeles bevarer for mye makt. For tilhengerne av å gi EU en demokratisk konstitusjon gjør fjerningen av det konstitusjonelle preget og symbolikken dette ville medført situasjonen verre. Det kan også tenkes at de mener at man må ta hensyn til utfallet av de franske og nederlandske folkeavstemningene – noen velgere skal ha stemt nei fordi de gjerne ville gi EU en demokratisk konstitusjon, men ønsket et annet dokument enn

det de fikk. Eurobarometers meningsmålinger viser faktisk vedvarende flertall i befolkningen i alle medlemsstatene for å gi Unionen en demokratisk konstitusjon (Fossum og Menéndez 2009:45). Det viser vel at man må begynne helt på nytt?

Men integrasjonstilhengere som mente at konstitusjonstraktaten ikke gikk langt nok, kan muligens også støtte Lisboa-traktaten. Hvis de fryktet at et dokument med konstitusjonelle toner ville låse Unionen mer permanent i et rammeverk som i deres øyne fortsatt var alt for mellomstatlig, og er overbevist om at Lisboa-traktaten ikke blokkerer for senere reformer av EU, kan de støtte at de konstitusjonelle ambisjonene oppgis i første omgang, også selv om de på sikt ønsker å gi EU en demokratisk konstitusjon – paradoksalt nok. For dem trenger Unionen reformene til tross for utfallet i Nederland og Frankrike, bl.a. for å komme nærmere innbyggerne. Det kan tenkes at de er skeptiske til folkeavstemninger fordi slike for eksempel kan skape ufruktbar politisk polarisering og populisme.

Andre integrasjonstilhengere kan igjen gi sin støtte til både konstitusjonstraktaten og Lisboa-traktaten. For dem er det viktigste at EU på den ene eller andre måten får de institusjonelle reformene. De kan ha hatt ambisjoner om å gi EU en demokratisk konstitusjon, men bestemt seg for at dette ikke hadde noe for seg, som hypotetisert over. De kan også være skeptiske til å bevege EU enda lenger vekk fra medlemsstatenes kontroll enn det Laeken- og Lisboa-reformene gjør – noen av dem kan til og med ha reagert negativt på de konstitusjonelle tonene i Laeken-prosessen for så å se mer nøkternt på Lisboa-traktaten. Eller de kan ha stilt seg likegyldige til hele spørsmålet om hvorvidt EU skulle få en konstitusjon eller ikke.

1.4 Deliberativt demokrati – tre modeller for demokratisk legitimitet

Det er altså flere scenarier for hvordan Dansk Folkeparti og Venstre kan ha reagert på konstitusjonstraktaten og dens avløser. Men for å kunne besvare problemstillingen må ulike oppfatninger av et demokratisk legitimt EU kunne påvises enda tydeligere. Hvordan?

Utgangspunktet er demokratisk legitimitet. Legitimitet handler om å rettferdiggjøre noe overfor andre gjennom anerkjente normer, og få deres godkjenning (Eriksen og Fossum 2009:12; Eldholm 2007:4). Dette kan passe til en variant av *deliberativ demokratiteori*, som fokuserer på at mennesker begrunner sine oppfatninger i såkalt “deliberasjon” for å forsøke å oppnå enighet (Eriksen og Fossum 2000:18). Denne teorien, og metoden den er opphav til (se

avsnitt 1.5), kan brukes til å studere hvordan de danske partiene argumenterer for sine oppfatninger av hvordan EU er eller kan være demokratisk legitimt – og hvorvidt oppfatningene forandrer seg.

Det er også viktig at denne tilnærmingen ikke knytter demokrati til staten (Eriksen og Fossum 2009:14), men til at menneskene som påvirkes av lover og vedtak også er og kan anse seg selv som disses forfattere, og at de regelmessig kan stille makthavere til ansvar for deres handlinger i debatt og valg (ibid:12).⁵ Dette åpner for flere ulike oppfatninger av et demokratisk legitimt EU, inkludert de som ikke nødvendigvis forutsetter en stat.

Oppgaven vil forsøke å fange inn slike oppfatninger ved å benytte tre ulike modeller som gir hver sin visjon for hvordan EU skal organiseres for å være demokratisk legitimt. Partienes utsagn kategoriseres etter disse modellene i analysen. Den første modellen er det klassiske *nasjonale demokratiet* hvor EU bare kan være demokratisk legitimt ved at medlemsstatene er demokratiske (ibid:36) – Unionen selv skal bare være en internasjonal organisasjon under medlemsstatenes strenge kontroll (ibid:17), opprettet for å forvalte det indre marked (ibid:18).

Denne modellen knyttes gjerne til EU-skeptikers oppfatning av EUs demokratiske legitimitet (ibid:16), og Dansk Folkeparti forventes å passe ganske godt til denne. EU-tilhengere anses ofte som en mer variert gruppe som kan ha ulike oppfatninger av Unionens demokratiske legitimitet. I et forsøk på å fange inn dette mangfoldet benyttes det dermed to modeller for de integrasjonsvennlige aktørene.

Den første av disse modellene kalles *føderalt multinasjonalt demokrati*. I denne kan bare folket være det legitime grunnlaget for politisk autoritet. Den eneste måten å sikre dette er å gjøre EU til en full føderasjon, noe som krever en demokratisk konstitusjon (ibid:21) med rettigheter til innbyggerne, representative organer og en EU-identitet (ibid:22).

Den andre slike modellen, *regionaleuropeisk demokrati*, snakker ikke om en stat men ser for seg et styresett basert på kosmopolitiske prinsipper og deliberativt demokrati (ibid:27). Dette er nødvendig fordi EU må håndtere enkelte oppgaver medlemsstatene ikke kan klare selv lenger, men mangler de fleste klassiske tvangsmidler (ibid:28). Her må Unionens demokratiske legitimitet baseres på deliberasjon på tvers av flere styringsnivåer og

⁵ Deliberativ demokratiteori er blitt brukt i mye nyere forskning på EU fordi Unionen på mange måter ligner et deliberativt system (Eriksen 2005b:267-68). Se for eksempel Magnette 2003, Eriksen 2005 og Eriksen og Fossum 2009.

medlemsstater, og beskyttelse av grunnleggende rettigheter for å sikre slik deliberasjon (Eriksen og Fossum 2009:29).

1.5 Argumentasjonsanalyse

Hvordan så finne ut hvilken (om noen) av disse modellene partienes oppfatninger av EUs demokratiske legitimitet passer (best) til og om det forandrer seg?

Deliberativ demokratiteori kan brukes som en diskursanalytisk metode: analyse av argumentasjon. En slik analyse forutsetter at aktørers oppfatninger kan konstrueres med forholdsvis høy grad av sikkerhet ved å studere deres utsagn over tid og ulike omstendigheter, og holde det opp mot deres handlinger (Eldholm 2007:12). Deliberativ demokratiteori har som utgangspunkt at menneskers utsagn må tas alvorlig (Eriksen og Weigård 1999:67). Hvis politikere kommer med velbegrunnede og konsistente utsagn som de følger opp på en konsistent måte med handling over et visst tidsrom og i ulike sammenhenger, må det antas at de mener hva de sier – eller at de blir tvunget til det av “hykleriets siviliserende kraft” (Eriksen og Fossum 2005:72). Uansett handler de *kommunikativt* ved at de snakker sammen og prøver å oppnå enighet og felles forståelse (Eriksen og Weigård 1999:54).

Slik vil oppgaven studere partimedlemmenes utsagn i debatter i Folketinget og utspill i de danske mediene og sette dette opp mot prinsippprogrammer, artikler i partiaviser, pressemeldinger, valgmateriale og lignende offisiell argumentasjon for å se hvilken av de tre modellene partienes oppfatninger av EUs demokratiske legitimitet eventuelt ligger nærmest, og om oppfatningene forandrer seg fra deres vurdering av konstitusjonstraktaten til deres vurdering av Lisboa-traktaten. Vil det eksistere én oppfatning i partiene, eller vil analysen finne variasjoner mellom partimedlemmene?

Opgaven vil også kunne antyde hvor langt det er mulig å komme med slik deliberativ demokratiteori og kommunikativ handling. Hvis partimedlemmene ikke begrunner sine standpunkter, kommer med inkonsistente utsagn og/eller handler på en måte som ikke følger opp utsagnene deres, mister de troverdighet og kan vanskelig sies å handle kommunikativt. Da er det mulig at de heller handler *strategisk*.

Kildene i analysen vil være partimedlemmenes utsagn i ratifiseringsdebattene om traktatene og utspill i de danske mediene i periodene nevnt over, samt offisiell argumentasjon.

1.6 Disposisjon

Oppgaven er organisert som følger. Kapittel to redegjør først for den deliberative tilnærmingen til demokrati. Deretter presenteres og operasjonaliseres de tre modellene med seks indikatorer. Så vil det bli fastslått at oppgaven skal være en kvalitativ, teoretisk fortolkende casestudie, før det redegjøres nærmere for hvordan deliberativ demokratiteori kan brukes som diskursanalytisk redskap i en argumentasjonsanalyse. Etter dette følger ytterligere operasjonaliseringer, bl.a. en avklaring av hvilke partier og kilder jeg har valgt, og en vurdering av validitet og reliabilitet.

I kapittel tre begynner analysen av hvordan Dansk Folkeparti og Venstre vurderte konstitusjonstraktaten i lys av de tre modellene. Partienes utsagn gjennomgås indikator for indikator for å se hvilken av modellene deres oppfatninger av EUs demokratiske legitimitet eventuelt passer best til. Kapittel fire fortsetter på samme måte med Lisboa-traktaten. Dette kapitlet vil kunne fastslå om det forekom en forandring i oppfatningene eller ikke. Kapittel fem oppsummerer og konkluderer.

2 Teori og metodologi

2.1 Innledning

Siden den første danske folkeavstemningen om Maastricht-traktaten har Den europeiske unions (EUs) og medlemsstatenes ledere gjentatte ganger gitt uttrykk for et ønske om å sikre Unionens demokratiske legitimitet hos dens egne innbyggere. Dette var en av grunnene til at konstitusjonstraktaten ble skrevet: skulle Unionen være demokratisk legitim, måtte innbyggerne kunne ta direkte stilling til og godkjenne hele dens konstitusjon i et samlet dokument. To år etter at konstitusjonstraktaten ble stoppet i de franske og nederlandske folkeavstemningene, ble de fleste av dens reformer videreført i Lisboa-traktaten – men det konstitusjonelle preget er fjernet. Dette kan antyde at ambisjonsnivået for hvordan EU kan være demokratisk legitim har sunket med Lisboa-traktaten.

Oppgaven vil studere hvordan man forholdt seg til konstitusjonstraktaten og dens avløser i Danmark. Pga. tid- og plasskrav må analysen begrenses til to politiske partier, Dansk Folkeparti og Venstre, som forventes å aggregere og artikulere henholdsvis de mest EU-skeptiske og EU-vennlige strømmingene i Danmark. Dette kapitlet vil avklare hvordan jeg kan vite hva disse partienes oppfatninger av EUs demokratiske legitimitet var da de vurderte konstitusjonstraktaten, og om oppfatningene hadde forandret seg til da partiene vurderte Lisboa-traktaten.

Først presenteres teorien om demokrati oppgaven benytter: en variant av deliberativ demokratiteori. Denne teorien er utgangspunkt for tre modeller som skal brukes som rammeverk for å studere partienes oppfatninger av EUs demokratiske legitimitet og påvise eventuell endring i oppfatningene. To av modellene er basert på den klassiske kontrasten mellom suverene medlemsstater og EU som føderasjon, mens den tredje baseres på kosmopolitiske prinsipper og deliberativt demokrati. Modellene utdypes og operasjonaliseres med indikatorer.

Deretter redegjøres det for at oppgaven vil være en casestudie som benytter kvalitativ metode i en type diskursanalyse som baseres på deliberativt demokrati: argumentasjonsanalyse. Til slutt diskuteres utvalg av partier, kilder, validitet og reliabilitet.

2.2 Deliberativt demokrati

Vi begynner med *legitimitet*, fordi problemstillingen i første omgang fokuserer på dette begrepet og fordi det, som vi skal se, er svært beslektet med deliberativt demokrati. Politisk autoritet kan, ifølge David Beetham og Christopher Lord, anses som legitim hvis den oppfyller tre betingelser:

1. Legalitet: den opprettes og utøves i tråd med etablerte regler (Beetham og Lord 1998:3) – i juridiske eller andre former (ibid:4).
2. Normativ rettferdiggjøring: disse reglene kan rettferdiggjøres på basis av rådende normer om den rettmessige kilden til autoritet og mål med politisk styresett i et gitt samfunn (ibid:3).
3. Legitimering: politisk autoritet må også eksplisitt godkjennes av dens undersåtter, og av andre autoriteter som alt har blitt godkjent av dem (ibid).

Så hvis et politisk system skal være legitimt, må det kunne rettferdiggjøre sin eksistens og maktutøvelse overfor menneskene som er underlagt dette systemet fordi dets lover og vedtak⁶ stemmer overens med disse menneskenes normer – og at de aksepterer rettferdigjørelsen (Eriksen og Fossum 2009:12; Eldholm 2007:4).

I et moderne samfunn må den største normen av alle om grunnlaget for politisk autoritet og mål med styresettet være demokrati (Fossum og Menéndez 2009:51) – som problemstillingen også forutsetter. De fleste danske partier ønsker et fortsatt dansk EU-medlemskap⁷, og står fast på at demokrati skal legitimere Unionen, så spørsmålet blir hvordan de oppfatter Unionens legitimitet gjennom demokrati – hvordan de mener at EU kan rettferdiggjøre sin eksistens og (en eller annen) makt over innbyggerne gjennom demokrati så de godkjenner dette.

Demokrati er et vidt begrep som kan forstås på flere måter. Denne oppgaven vil benytte en *deliberativ* forståelse av demokrati. En deliberativ tilnærming anser demokrati som mer enn

⁶ Det forutsettes altså at moderne politiske systemer – både stater og nyere fenomener som EU – styres gjennom lover og vedtak.

⁷ Det finnes to mulige unntak. Det ene er Dansk Folkeparti, men som analysen vil demonstrere ser de ikke ut til å fremme utmeldelse når det kommer til stykket. Det andre unntaket er Enhedslisten, en samling grupper på den danske ytre venstre fløy som ønsker “Danish exit from the Union and the abolition of the whole process of European integration” (Raunio 2005:10). Partiet er imidlertid svært lite målt etter stemmetall – i 2007, da det siste nasjonale valget ble holdt i Danmark, fikk det bare 2,2 % (Heidar 2008:77), noe som ikke skyldes det danske valgsystemet, som er svært proporsjonalt pga. mange utjevningsmandater og en sperregrense på bare 2 % (ibid:76), men velgerne. Enhedslistens innflytelse i dansk politikk anses derfor som minimal (Raunio 2005:10). Partier utenfor Folketinget utelukkes fra betraktningen (mer om dette i avsnitt 2.4.3).

bare en organisasjonsform (gjerne knyttet til aggregering av likestilte innbyggers preferanser gjennom frie valg og voteringer). For at et demokrati skal bestå over tid og være legitimt, er det også nødvendig at resultatene det leverer gjennom en bestemt organisasjonsform kan *begrunnes* (Eriksen og Fossum 2000:17). Selv om man i et deliberativt demokrati fortsatt kan og må ha voteringer og flertallsstyre, stammer demokratisk legitimitet her primært fra at alle som berøres av en gitt lov eller vedtak har deltatt i omfattende “deliberasjon” (se avsnitt 2.2.2) om saken (ibid:18).

Hvorfor akkurat en deliberativ tilnærming til demokrati? For det første fordi problemstillingen handler om legitimitet som, slik definert her, dreier seg om å begrunne noe overfor andre basert på felles normer og regler, og (håpe å) få støtte for sitt syn. Til det trengs det nettopp kommunikativ handling i offentlig deliberasjon, som teorien fokuserer på (se nedenfor). Skal Unionen kunne bli demokratisk legitim må den altså kunne rettfærdiggjøre seg selv som en korrekt fortolkning av hva det vil si å være demokratisk, og få innbyggernes tilslutning.

Oppgaven ser jo ikke på selve EUs demokratiske legitimitet, men to danske partiers oppfatninger av denne. Det må imidlertid også antas at partiene prøver å begrunne sine oppfatninger av EUs demokratiske legitimitet overfor hverandre og den danske befolkningen i håp om å vinne frem med sine forståelser.

For det andre handler problemstillingen altså om aktørers oppfatninger og om slike oppfatninger forandrer seg. Én måte å fastslå dette på er ved å studere uttalelser og hvordan aktørene forholder seg til hverandre i offentligheten, slik en argumentasjonsanalyse gjør. En slik er igjen basert på deliberativt demokrati (se avsnitt 2.4.2).

For det tredje – som vi skal se i analysen – finnes det flere oppfatninger av EUs demokratiske legitimitet, og ikke alle av dem knytter demokrati til staten. For å fange inn bredden i de ulike oppfatningene trengs en åpen forståelse av demokrati, og varianten av deliberativ demokratiteori som oppgaven benytter virker velegnet til dette fordi den åpner for demokrati bortenfor staten. Så hvordan forstår den deliberative teorien demokrati?

2.2.1 Kommunikativ handling, deliberasjon og offentlighet

Den tyske filosofen Jürgen Habermas anses som sentral i deliberativ demokratiteori (Eriksen og Weigård 1999:151) pga. hans syn på menneskelig handling. For å forstå dette synet må vi

begynne med begrepet *rasjonalitet*. Rasjonalitet handler om “aktørenes forhold til verden, det vil si hvordan de oppfatter og forholder seg til sine omgivelser”, og er nært knyttet til handling fordi man handler på basis av hvordan man forstår verden (Eriksen og Weigård 1999:31).

Rasjonalitet forstås ofte som såkalt “strategisk” rasjonalitet (ibid:37-38) (se avsnitt 2.2.3), men Habermas mener at slik rasjonalitet ikke er årsaken til all menneskelig handling (ibid:38). Derfor innfører han det han kaller *kommunikativ* rasjonalitet som et alternativ (ibid:12). Slik rasjonalitet har felles med strategisk rasjonalitet at aktører setter seg mål og forfølger dem (ibid:35; 68); men aktører som handler kommunikativt rasjonelt forfølger bare sine egne interesser i den grad andre aktører aksepterer dette. Aktørene handler bare i en gitt situasjon hvis de gjennom dialog har overbevist andre aktører om at denne handlingen er den beste (ibid:68). Det som er kommunikativt rasjonelt er dermed det som lar seg *overbevisende begrunne i dialog med andre* (ibid:41). Denne typen rasjonalitet er *forståelsesorientert* (ibid:39).

Da rasjonalitet og handling henger så tett sammen, er kommunikativ rasjonalitet grunnlaget for *kommunikativ handling*. Utgangspunktet for slik handling er dermed minst to aktører som kommuniserer språklig for å nå en felles forståelse av en gitt situasjon så de kan koordinere sine handlinger deretter. Hver deltaker legger frem sin forståelse av situasjonen, og for å oppnå enighet (ibid:54) er de nærmest tvunget til å begrunne sine standpunkter (ibid:119). Man er naturlig nok nødt til å bruke grunner de andre deltakerne kan støtte; ellers får man ikke aksept og/eller taper oppslutning (ibid:166). Det behøver ikke å bety at en aktør mener det vedkommende sier, og Habermas spør heller ikke om dette. Men i en åpen debatt blir løgn og motstridende argumenter fort avslørt, slik at ærlighet varer lengst (ibid:68). Dette behøver ikke å bety at egoistiske motiver forsvinner, men at “hykleriets siviliserende kraft” tvinger aktører til å skjule dem og gi sin støtte til argumenter alle kan godta, og handle etter disse – med det resultat at disse argumentenes gyldighet *styrkes* (Eriksen og Fossum 2000:27).

Et nøkkelord i kommunikativ handling er *deliberasjon*. Deliberasjon er en prosess (Eriksen og Weigård 1999:18) hvor aktører kommuniserer og begrunner sine standpunkter overfor hverandre, forholder seg til dem og forsøker å nå en felles forståelse som de kan koordinere sine handlinger etter (Eriksen 2005a:9-10).

Kommunikativ handling faller altså i høy grad sammen med oppgavens definisjon av legitimitet: begge begrepene handler om å rettferdiggjøre en oppfatning overfor andre, og få den godkjent av dem på basis av felles verdier i åpen deliberasjon.

Deliberasjon knyttes gjerne til offentligheten, som kan forstås som “det sosiale rommet som blir skapt når individene handler kommunikativt” (Eriksen og Weigård 1999:236); “den sfære der privatfolk samles til publikum” (Habermas 1971:25, sitert i Eriksen og Weigård 1999:236). Kjernen i offentligheten er (kommunikativ) rasjonell deliberasjon (Eriksen og Weigård 1999:237) hvor makthaverne må forsvare seg og rettferdiggjøre sine oppfatninger og beslutninger (ibid:238).

I deliberativ teori har man flere typer offentligheter, men mange skiller mellom sterke og svake offentligheter, som er henholdsvis parlamenter og andre formelle institusjoner i et politisk system, og deliberasjon i resten av samfunnet som sådan. *Meningsdannelse* foregår ifølge Habermas spesielt i sistnevnte (gjennom medier, debattmøter, etc.), mens *viljedannelse* og *beslutningsfatning* foregår mest i førstnevnte (debatter i parlamenter og lignende) (ibid:245). Da adjektivet “svak” gjerne forbindes med ubetydelighet, vil jeg isteden skille mellom *sterke og generelle* offentligheter i denne oppgaven.

Politiske partier kan sies å stå i en særstilling som deltakere i begge offentligheter. Foruten at partier består av vanlige innbyggere med politisk interesse, forventes det at partier i et demokrati også ofte er sensitive overfor ønskene og behovene til i hvert fall enkelte grupper i samfunnet. Partier kan dermed sies å kanalisere og aggregere oppfatninger i den generelle offentligheten og artikulere slike i den sterke (Rosén 2007:15). Da partier dessuten regelmessig utformer, oppdaterer og justerer sine helhetssyn og ideologier, og er tydelige agendasettere i begge offentligheter, kan de over tid muligens også bidra til å endre oppfatningene og lede opinionen i nye retninger. Da oppgavens tid- og plasskrav tvinger meg til å bare analysere noen få, utvalgte aktører i Danmark, er dette et godt argument for å velge partier: de kan fange inn viktige strømninger i opinionen og endringer i denne (og selv bidra til slike endringer) og dermed i en viss grad generalisere til deler av den danske befolkningens oppfatninger av EUs demokratiske legitimitet, og ikke bare den politiske eliten.

2.2.2 Deliberativt demokrati

Når Habermas' ideer om kommunikativ handling overføres til demokratiteori, får vi en bestemt forståelse av demokrati: *deliberativt demokrati*. I denne demokratiteorien er det altså ikke nok å bare stemme og la flertallet avgjøre – deliberasjon må også til (Eriksen og Fossum 2009:11). Selv om deliberativt demokrati ikke ses i motsetning til det representative, men som grunnleggende for dette (Eriksen og Fossum 2005:72), er demokratisk legitimitet i deliberativt demokrati primært basert på kommunikativ rasjonell begrunnelse. Dersom man ikke klarer å bli enige gjennom deliberasjon og må votere, forblir vedtaket demokratisk legitimt også for mindretallet som taper avstemningen fordi prosessen har vært rettferdig (Eriksen 2000:59): de er blitt enige om å tillate flertallsavgjørelser i tidligere deliberasjon om reglene for fremtidig deliberasjon (Eriksen og Weigård 1999:280).

Den nøyaktige institusjonelle utformingen av deliberativt demokrati er ikke spesifisert, men en velutviklet offentlighet er essensiell for Habermas (ibid:276). Erik Oddvar Eriksen og John Erik Fossum hevder at på grunnlag av den deliberative demokratiteoriens oppfatning av demokratisk legitimitet kan to sentrale demokratiske prinsipper identifiseres: *autonomi* og *ansvarliggjøring av makthavere (accountability)* (Eriksen og Fossum 2009:12). Autonomi har to komponenter som forutsetter hverandre (Eriksen og Weigård 1999:20): *privat autonomi* innebærer at innbyggerne har et sett sivile rettigheter (se avsnitt 2.3.3) som beskytter dem mot overgrep og sikrer deres rett til å leve sine liv (ibid:198), mens *offentlig autonomi* betyr at innbyggerne deltar i utformingen av lover og vedtak som de selv skal styres av (ibid:200), så de med rette kan se seg som lovens forfattere. Ansvarlighet går ut på at makthavere må svare for sine ord og handlinger i både den sterke og generelle offentligheten – i siste instans i demokratiske valg (Eriksen og Fossum 2009:12).

Autonomi og ansvarlighet forutsetter representativt demokrati (ibid), men ikke nødvendigvis en stat. Minimumskravet til et deliberativt demokrati er for det første et politisk system i en eller annen form – “authoritative institutions equipped with an organised capacity to make binding decisions and allocate resources” – og for det andre en offentlighet (ibid:14): ved at makthavere i deliberasjon begrunner sine valg, øker åpenheten og ansvarligheten (Eriksen og Fossum 2000:17).

2.2.3 Strategisk rasjonalitet og handling

Men mennesker behøver ikke å komme med begrunnede og konsistente argumenter, holde sine løfter når de handler – eller deliberere overhodet. Da finnes det et alternativt syn på menneskelig handling som kanskje passer bedre: strategisk handling.

Utgangspunktet for strategisk rasjonalitet og handling er aktører som hver har et sett verdier, stiller seg mål de vil oppnå basert på disse, velger midler for å nå målene og beregner i den forbindelse konsekvensene av ulike valg. Fordi aktørene må forholde seg til hverandres atferd (Eriksen og Weigård 1999:35), kalles denne rasjonaliteten strategisk (ibid:40). Derimot er det her intet krav til at de skal begrunne sine standpunkter overfor andre aktører gjennom deliberasjon (ibid:41). Aktørene handler så snart de har beregnet hvordan de best kan nå sine gitte mål. Derfor er ikke strategisk rasjonalitet forståelsesorientert, men *resultatorientert* (ibid:39).

Oppgaven utelukker ikke strategisk handling, som gjerne sies å være det klareste alternativet til kommunikativ handling når menneskers utsagn og handlinger skal tolkes (ibid:37-38). Strategisk handling vil imidlertid ikke bli behandlet på lik linje med kommunikativ i oppgaven. Foruten tid- og plasskravene bestemmer problemstillingen dette: som vist ovenfor setter den kommunikativ handling i sentrum. Oppgaven burde dermed kunne gi en pekepinn på hvor langt kommunikativ handling kan analysere de danske partienes syn på EUs demokratiske legitimitet da de måtte forholde seg til konstitusjonstraktaten og Lisboa-traktaten.

Dersom jeg i analysen finner aktører hvis ord og handlinger ikke kan sees som uttrykk for kommunikativ handling, vil jeg fremheve muligheten for at de handler strategisk hvis det kan argumenteres for dette. Et eksempel gis i diskusjonen av folkeavstemninger som analytisk indikator under.

2.3 Tre modeller for et demokratisk legitimt EU

Med oppgavens forståelse av legitimitet og demokrati klargjort, er neste skritt å avklare hvordan jeg kan vite hvilke oppfatninger partiene hadde om EUs demokratiske legitimitet i sin vurdering av konstitusjonstraktaten, og hvordan jeg kan identifisere eventuell forandring av slike oppfatninger da de vurderte Lisboa-traktaten.

For å kartlegge partienes standpunkter virker en forenkling av deres utsagn fornuftig. Derfor vil jeg bruke den deliberative demokratiteorien som utgangspunkt for å kategorisere ulike

forståelser av EUs demokratiske legitimitet. Disse forståelsene inndeles i tre analytiske modeller som gir hvert sitt svar på hvordan Unionen må organiseres for å kunne være demokratisk legitim. En av grunnene til at deliberativ demokratiteori har blitt valgt, er altså at den ikke begrenser demokrati til staten, noe som gjør det mulig å fange inn flere oppfatninger av hvordan EU kan være demokratisk legitimt. Den tredje modellen prøver å reflektere dette: mens de to første fokuserer på de tradisjonelle, statsorienterte ytterpunktene – (nesten helt) suverene medlemsstater vs. et “Europas Forente Stater” – er den tredje basert på kosmopolitiske prinsipper og deliberativ demokratiteori.

2.3.1 Indikatorer brukt til operasjonalisering

For å kunne vite hvilken av modellene – og dermed hvilken (idealisert) oppfatning av EUs demokratiske legitimitet – de danske partiene (hovedsakelig) passer til, og om det forekommer noen nyorientering mot en eller flere av de andre modellene (eller vekk fra alle tre) i analyseperioden, vil jeg bruke seks indikatorer. Som med valget av teori er problemstillingen sentral i denne forbindelse: hvilke indikatorer kan avledes av problemstillingen – og det som alt er avledet av den ovenfor?

Slik demokratisk legitimitet er blitt definert, må et politisk system kunne rettfærdiggjøre seg selv basert på felles normer og få aksept av innbyggerne. Dette krever at innbyggerne deltar aktivt i det politiske liv. Satt opp mot hvor avansert et fellesskap de danske partiene mener at EU skal være, blir spørsmålet da om innbyggerne må delta aktivt i Unionens politiske liv eller nøye seg med nasjonal politikk. Den første indikatoren blir derfor *hvilken form de danske partiene mener at innbyggernes politiske deltakelse i EU skal ha.*

Habermas skriver videre at å gi innbyggerne visse rettigheter er viktig for å sikre slik deltakelse: rettighetene må garantere innbyggernes autonomi (Eriksen og Weigård 1999:200) og “institutionalize the communicative framework” som skal danne grunnlaget for politiske beslutninger (Habermas 1996:111). T. H. Marshall påpeker at rettigheter også definerer menneskers status i et samfunn (1998:94) ved at de som kvalifiserer seg som borgere har de samme rettighetene (ibid:102). Det følger av dette at rettigheter, deres omfang og hvem som garanterer dem sier mye om et gitt fellesskaps status; noe som er svært relevant i EU-sammenheng. Hvis EU er ment å være et politisk fellesskap med aktive innbyggere, må Unionen selv garantere innbyggernes rettigheter. Omvendt må rettigheter hovedsakelig overlates til medlemsstatene hvis EU er ment å bare være et avgrenset samarbeid mellom

disse. Så den andre indikatoren blir *hvilke rettigheter de danske partiene mener at EU skal sikre*.

Vi har sett at felles normer utgjør grunnlaget for rettferdiggjøringen av et politisk system. Dette leder oss til spørsmålet om hvilke verdier, oppfatninger og lignende innbyggerne deler og hva slags fellesskap dette skaper mellom dem. Hvis innbyggerne skal godta et politisk system og ønske å delta i det, er det nødvendig med en eller annen form for identitet som skaper en fellesskapsfølelse blant dem (Eriksen og Weigård 1999:200). For aktører med mer radikale visjoner for Unionen vil en felles EU-identitet være viktig, mens tilhengere av et mellomstatlig samarbeid vil si seg fornøyd med nasjonale identiteter. Derfor blir den tredje indikatoren *hvilke identiteter de danske partiene mener at EUs innbyggere trenger*.

Men hvordan skal demokratiet konkret organiseres institusjonelt? I EUs tilfelle blir spørsmålet kanskje først og fremst om det skal deles mellom medlemsstatene og Unionen, og mellom Unionens organer – og i så fall hvordan. Sentralt i denne forbindelse er en demokratisk konstitusjon (se nedenfor), som avklarer det juridiske grunnlaget for og organiseringen og lokaliseringen av demokratiet. I EU prøvde man seg altså med et dokument med konstitusjonelle toner og falt så tilbake til et mer konvensjonelt syn med en traktat mellom stater (selv om de institusjonelle reformene av Unionen består). Selv som en mellomstatlig organisasjon trenger Unionen imidlertid et juridisk grunnlag som forklarer hva slags konstruksjon den er og hvordan den organiseres – i dette tilfellet en traktat. Den fjerde indikatoren oppgaven skal benytte, blir da *hva slags juridisk status de danske partiene mener at EU skal ha*.

Debatten om konstitusjonstraktaten viste imidlertid at begreper som konstitusjon og traktat kan tolkes ulikt og kanskje til og med gli over i hverandre (Church og Phinnemore 2007:47). For å skape klarhet i partienes oppfatninger av hvordan eventuelt demokrati på EU-nivå skal designes institusjonelt, vil jeg derfor supplere juridisk status med to indikatorer til. Den første er suverenitet. Kort sagt setter suverenitet en annen viktig ramme for et demokrati ved å avgrense det geografisk (Østerud 2002:39). Suverenitet har tradisjonelt vært knyttet til staten (Eriksen 2007:86), men fremveksten av EU som et eget politisk system har lagt press på dette – både på en mer konvensjonell måte gjennom føderalistenes fokus på å overføre suverenitet fra medlemsstatene til Unionen (Burgess 2007:72), men også ved det kosmopolitiske synet som forstår hele suverenitetsbegrepet ganske annerledes (Eriksen 2007:87). Den femte

indikatoren blir derfor *hvordan de danske partiene forstår suverenitet og hvordan de mener at suverenitet skal fordeles mellom EU og medlemsstatene.*

Den andre indikatoren jeg vil tilføye for å klargjøre hvordan de danske partiene vil at demokratiet skal organiseres i forbindelse med EU, er kompetanse. Kompetanse kan forstås som et register av politiske oppgaver hvor Unionen skal kunne fatte beslutninger som er juridisk bindende for medlemsstatene og kunne sanksjonere regelbrudd (Eriksen og Fossum 2009:35). Hvordan skal et slikt register se ut? Skal EU bare håndtere noen avgrensede økonomiske oppgaver, eller skal Unionen også ha en felles utenrikspolitikk? Således blir den sjette og siste indikatoren *hvilken kompetanse de danske partiene mener at EU skal ha.*

Disse indikatorene, som til sammen gir et utfyllende bilde av hva de danske partiene og politikerne mener gjør EU demokratisk legitimt, oppsummeres i tabell 1.

I utgangspunktet tenkte jeg å inkludere partienes syn på ratifiseringsprosedyre som en syvende indikator: i Danmark har man hatt flere folkeavstemninger om EU-spørsmål (Buch og Hansen 2002:1). Planen var å avholde en slik om konstitusjonstraktaten høsten 2005; noe som ble avlyst da den ble lagt på is. Flertallet av de danske partiene bestemte så å ratifisere Lisboa-traktaten i Folketinget alene, uten noen folkeavstemning – et tegn på at viktige aktørers oppfatning av EUs demokratiske legitimitet hadde forandret seg?

Ratifiseringsprosedyre virker imidlertid uegnet som indikator, av to årsaker. For det første fordi ratifiseringsprosedyre ikke nødvendigvis kan kokes ned til to alternativer – parlamentsvotering med eller uten en nasjonal folkeavstemning – som kan knyttes entydig til et bestemt syn på demokratisk legitimitet. Man kunne også for eksempel holdt valg før parlamentet voterte, eller holde én simultan folkeavstemning over hele EU (Westerveld 2006:27). Å gå systematisk gjennom mulighetene ville kreve en hel oppgave i seg selv.⁸ Denne oppgaven ser på et generelt syn på hvordan Unionen kan være demokratisk legitim heller enn ett bestemt spørsmål.

For det andre og i forlengelse av dette tyder lite på at man har reflektert over disse ulike ratifiseringsmulighetene i Danmark. Fokuset har vært på spørsmålet om nasjonal folkeavstemning om en gitt traktat eller ikke fordi den danske grunnlovens § 20 krever at hvis ikke 5/6 av Folketinget stemmer for at den danske stat avstår suverenitet, må saken til folkeavstemning (Buch og Hansen 2002:7). Det hevdes at denne ordningen blir brukt politisk:

⁸ Se Westerveld 2006 for et forsøk på dette.

hvis vi ser bare på Lisboa-traktaten,⁹ var argumentet fra det politiske flertallet som forhindret en folkeavstemning om denne at den ikke tvang Danmark til å avstå suverenitet (se for eksempel Folketingsmøde nr. 23 (2008)). Dette ble ikke begrunnet ytterligere, selv om så mye av konstitusjonstraktaten gikk igjen i Lisboa-traktaten. Dette tyder på strategisk handling: de integrasjonsvennlige partiene kan ha fryktet nederlag i en eventuell folkeavstemning, som da velgerne ble spurt om Maastricht-traktaten første gang i 1992, om å innføre euro i 2000 (Heidar 2008:82) – eller som i Frankrike og Nederland – og ville derfor unngå folkeavstemning. De EU-skeptiske partiene ville gjerne ha folkeavstemning, men kom ikke med andre grunner til dette enn at de syntes at velgerne måtte spørres uansett (Folketingsmøde nr. 23 (2008)), og at ratifiseringsprosessen i hele Unionen måtte stoppe hvis bare én avstemning endte med nei-flertall (Folketingsmøde nr. 22 (2005)).

Så ved nærmere ettersyn kommer ingen av aktørene med utsagn som tyder på at reformer av EU må vedtas på en bestemt måte for at Unionen skal kunne være demokratisk legitim. Isteden vurderer de bare to alternativer og handler muligens strategisk ved å forfølge sine mål (få en gitt traktat vellykket ratifisert eller stoppet) uten å begrunne sine standpunkter overfor hverandre. Derfor holder jeg meg til de seks andre indikatorene. Nå til modellene.

2.3.2 Nasjonalt demokrati

EU-skeptikerens syn på Unionen knytter vanligvis demokrati til staten. For dem kan bare denne skape den identitet og folkelige oppslutning demokratiet trenger for å bestå. I så fall må innbyggernes autonomi og evne til å stille maktavere til ansvar sikres gjennom at EUs institusjoner står ansvarlige overfor medlemsstatene (Eriksen og Fossum 2009:16).

Tilhengere av dette synet vil dermed oppfatte en demokratisk legitim Union som et internasjonalt samarbeid utelukkende skapt for å løse visse problemer som medlemsstatene ikke kan klare hver for seg, men heller ikke noe mer. EU er i denne modellen et middel for å løse enkelte demokratiske problemer globaliseringen fører med seg på en måte som lar nasjonale demokratier forbli i sentrum ved at Unionen holdes til ansvar overfor dem. Kompetansen medlemsstatene velger å gi EU kan trekkes tilbake igjen, og kommer med sterke kontrollmekanismer for å sikre at de til en hver tid beholder kontrollen over Unionen. For eksempel kan bare medlemsstatene utforme traktater, og de bevarer vetorett på sensitive

⁹ Se Buch og Hansen 2002 for mer om hvordan spørsmålet om nasjonal folkeavstemning har blitt brukt politisk gjennom Danmarks tid i EU.

områder. I den grad Unionen selv har noen legitimitet, er det pga. dens evne til å produsere løsninger på de grenseoverskridende problemene (Eriksen og Fossum 2009:17). Hvis EU mislykkes i å løse problemene, mister det dermed sin eksistensberettigelse (Sjursen 2006:2).

Denne modellen er beslektet med intergovernmentalistiske integrasjonsteorier: integrasjon begrenses til politikkområder som ikke underminerer fundamentale komponenter i medlemsstatenes suverenitet og demokratiske kvalitet (Cini 2007:100) – altså ukontroversielle økonomiske områder (ibid:104). Mellomstatlige (*intergovernmental*) organisasjoner er arenaer for suverene stater. Medlemskap er frivillig, organisasjonene har verken egen inntektskilde, makt til å vedta noe uten medlemsstatenes samtykke eller til å håndheve vedtak. De kontrolleres av medlemsstatene (ibid:101).

Eriksen og Fossum påpeker imidlertid at selv som et slikt mellomstatlig samarbeid er EU vanskelig å holde under nasjonal kontroll til en hver tid. Unionen kan utvikle egne interesser på tvers av medlemsstatenes, dens utøvende organer er vanskelige å holde ansvarlige (Eriksen og Fossum 2009:18) og dens juridiske normer kan sakte men sikkert bli innført i nye politikkområder i klassisk nyfunksjonalistisk *spillover*-stil – også kalt *creeping juridification* (ibid:20). Eriksens og Fossums løsning er å ha et representativt organ på EU-nivå som Europaparlamentet som, sammen med Domstolen og Kommisjonen, kun skal overvåke og kontrollere EU for å sikre at medlemsstatene beholder kontrollen der Unionen får noen svært begrensede oppgaver. De kaller dette et “revisjonsdemokrati” (*audit democracy*) fordi Unionen underlegges nasjonal kontroll. Men ettersom medlemsstatene forblir de egentlige demokratiene i denne modellen, vil jeg for enkelhets skyld kalle den *nasjonalt demokrati* (ibid:18).

2.3.3 Operasjonalisering: EU-skeptikere

Form for innbyggernes politiske deltakelse: danske partier med en oppfatning av EUs demokratiske legitimitet som passer til den nasjonale modellen vil begrense demokrati til medlemsstatene. Innbyggerne deltar i hver enkelt medlemsstats politiske liv; noen rolle på unionsnivå er ikke nødvendig (ibid:36).

Rettigheter: de vil hevde at EU bare skal sikre innbyggernes grunnleggende sivile og økonomiske rettigheter (Fossum og Menéndez 2009:72).

Økonomiske rettigheter tar utgangspunkt i retten til å ha et arbeid og en inntekt (van Gunsteren 1998:107) og rettigheter som følger av dette – for eksempel bevegelsesfrihet så man kan ta arbeid hvor man selv vil. Unionen skal sikre disse rettighetene så den kan utføre sine oppgaver effektivt (Fossum og Menéndez 2009:58): som vi skal se under kompetanse skal EU håndheve et fellesmarked, og da må det garanteres at innbyggerne kan benytte seg av dette.

Ettersom den nasjonale modellen setter den (nesten helt) suverene staten i sentrum, følger det imidlertid at EU bare må bestemme hvis det er nødvendig for å sikre et slikt markeds effektivitet, som å tillate arbeidsinnvandring fra andre medlemsstater. Medlemsstatene står imidlertid fortsatt fritt til selv å bestemme for eksempel hvor restriktiv en asylpolitikk de skal ha, ettersom dette faller utenfor fellesmarkedet.

Økonomiske rettigheter glir til en viss grad over i sivile rettigheter som sikrer individets frihet – for eksempel bevegelsesfrihet, eiendomsrett eller ytringsfrihet (Marshall 1998:94). Derfor, og for at innbyggerne skal kunne være sikre på at Unionen respekterer deres grunnleggende rettigheter når de benytter seg av fellesmarkedet – for eksempel så de kan være sikre på at personopplysninger ikke blir brukt mot dem når de bruker elektroniske tjenester – skal EU også garantere for innbyggernes sivile rettigheter. Utover dette skal EU ikke sikre rettigheter (Fossum og Menéndez 2009:59).

Identitet: de vil avvise behovet for noen “europeisk” identitet i befolkningen. Unionen klarer seg fint med de nasjonale identitetene og fellesskapsfølelsen disse gir ettersom det jo er medlemsstatene som skal forbli rammen for innbyggerne (ibid). Det primære kriteriet for å slippe nye stater inn i Unionen eller ikke er hvorvidt det kan gagne eksisterende medlemsstater materielt (Sjursen 2006:10).

Juridisk status: de vil hevde at EU, for å kunne fungere effektivt, må ha et sett regler og normer nedfelt i en internasjonal traktat mellom medlemsstatene som sikrer Unionen en rimelig men begrenset handlekraft – det er ikke nødvendig med noen (formell) demokratisk konstitusjon (Fossum og Menéndez 2009:57).

Suverenitet: de vil forstå suverenitetsbegrepet på den tradisjonelle måten: knyttet til staten, som har et indre lovgivende sentrum med makt over sine innbyggere og formell ytre uavhengighet fra andre aktører (Østerud 2002:39); de vil videre hevde at suverenitet for det aller meste skal forbli hos medlemsstatene. Unionen må basere seg på at medlemsstatene er

de primære aktørene, deres ulike nasjonale demokratiske konstitusjoner fastlegger deres suverenitet og de delegerer små mengder av denne til EU kun fordi de selv finner det hensiktsmessig (Eriksen og Fossum 2009:35).

Kompetanse: de vil støtte strenge konstitusjonelle begrensninger på Unionens makt og hevde at den kun kan ha beslutningsmakt og sanksjonsmidler til å håndheve EUs fellesmarked (ibid). Eventuelt samarbeid utover dette er lite aktuelt og i så fall fullstendig på medlemsstatenes nåde (ibid:18).

2.3.4 Føderalt multinasjonalt demokrati

Denne modellen har som utgangspunkt at all politisk autoritet stammer fra lover vedtatt i innbyggernes navn. Tilhengere av dette synet vil dermed oppfatte EU som demokratisk legitimt ved at dets lover og vedtak overholder innbyggernes autonomi og ansvarliggjøring av makthavere. Til dette trengs et juridisk integrert fellesskap hvor lovene utøves korrekt og alle innbyggere har demokratiske rettigheter. Og den konvensjonelle formen for et slikt samfunn er en demokratisk stat – i EUs tilfelle en føderal stat (ibid:21).

En føderasjon kan defineres som “en politisk organisering hvor makten i en politisk enhet er fordelt mellom en sentralmyndighet og myndighetene i del-enhetene, og hvor fordelingen av myndighet er fastslått i forfatningen”. Sentralmyndigheten her er den føderale staten, som deler makt med delstatene. Hvor mye makt som er på hvilket nivå, varierer. “Vanligvis er styret i delstaten ansvarlig for lokal administrasjon, helse og utdanning, mens den sentrale myndigheten befatter seg med nasjonale oppgaver som utenrikspolitikk, forsvar, utenriks-handel, traktatsforhandlinger, innvandring og valutapolitikk” (Lie 2007:96). I denne forbindelse er en demokratisk konstitusjon som sikrer delstatene sin konstitusjonelle integritet slik at statlig suverenitet *deles* viktig (Burgess 2007:72). Det latinske ordet *foedus* betyr “pakt”, og ordet “føderal” betyr i dag et samarbeid mellom ulike mennesker for å bevare deres ulike identiteter samtidig som de søker det felles beste – *self rule plus shared rule* (ibid:71).

I modellen respekteres derfor nasjonale identiteter, men det trengs likevel også en slags EU-nasjonsbygging for å skape en “europeisk” identitet som holder selve Unionen sammen (Eriksen og Fossum 2009:21). Felles verdier og kultur er viktige ingredienser her (Fossum og Menéndez 2009:61). I tillegg til å løse felles utfordringer medlemsstatene ikke kan håndtere

på egen hånd, sikrer dette innbyggernes autonomi og at de velger å benytte muligheten til å stille EUs makthavere til ansvar (Eriksen og Fossum 2009:21).

2.3.5 Operasjonalisering: EU-føderalister

Form for innbyggernes politiske deltakelse: danske partier med en oppfatning av EUs demokratiske legitimitet som passer til den føderale multinasjonale modellen vil støtte folkelig deltakelse i politikken som utspiller seg på unionsnivå. Det er nødvendig med representative forsamlinger på alle nivåer, og for at innbyggerne skal kunne anse seg selv som representert i all EU-politikk må Europaparlamentet gjøres til et reelt underhus i alle politikkområder hvor Unionen har kompetanse. En generell EU-offentlighet må også eksistere (ibid:36). I denne modellen er Unionen klart like viktig som medlemsstatene for å sikre autonomi og ansvarlighet.

Rettigheter: de vil hevde at EUs føderale demokratiske konstitusjon må inneholde en katalog av grunnleggende rettigheter og plikter til innbyggerne (Fossum og Menéndez 2009:63). Dette må ikke bare være sivile og økonomiske, men også politiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ibid:72). Politiske rettigheter legger til rette for innbyggernes deltakelse i det politiske liv gjennom for eksempel stemmerett og rett til å stille til valg, mens sosiale rettigheter beskytter deres økonomiske og fysiske trygghet gjennom for eksempel rett til utdanning og ulike velferdsytelser (Marshall 1998:94) som helsetjenester, pensjoner og støtte til arbeidsledige (Bellamy 2008:49). I den såkalte Fribourg-erklæringen om kulturelle rettigheter fra 2007 blir kulturelle rettigheter definert som bl.a. retten til å velge sin kulturelle identitet og få den respektert (Fribourg-erklæringen om kulturelle rettigheter, artikkel 3), kunne delta fritt i den gitte kulturen (artikkel 5) og få kunnskaper om den via utdanning (artikkel 6). I denne modellen skal EU garantere for slike rettigheter både angående innbyggernes nasjonale kulturer, og en ny EU-identitet (Eriksen og Fossum 2009:22).

Disse rettighetene skal ikke gjelde bare for dem som bruker fellesmarkedet, men for alle som kvalifiserer seg som innbyggere i EU. Dette fordi Unionen i denne modellen ikke er et samarbeid mellom stater, men et fellesskap basert på felles verdier og kultur (Fossum og Menéndez 2009:61). Rettighetene skal minne innbyggerne om dette (ibid:63).

Identitet: i forlengelse av dette vil de hevde at det er nødvendig å konstruere en egen EU-identitet gjennom aktiv “nasjonsbygging” med alt det innebærer av symboler, sosialisering,

omfordeling av goder og en klar definering av hvem som er “europeisk” og hvem som ikke er det. I vårt tilfelle skal innbyggerne være *både* danske og “europeiske” (Eriksen og Fossum 2009:22). EU skal være et geografisk og kulturelt avgrenset fellesskap hvor et sett felles tradisjoner, minner og verdier skal revitaliseres (Sjursen 2006:2). Eventuelle utvidelser vil her primært være på basis av at nye medlemsstater deler en “europeisk” identitet med de eksisterende (ibid:10).

Juridisk status: de vil argumentere for at EU må få en *demokratisk konstitusjon*,¹⁰ som foruten å fordele makt mellom Unionen og medlemsstatene og mellom en lovgivende, utøvende og dømmende statsmakt på unionsnivå skal være et symbol på det politiske fellesskapet. Derfor må den også henwise eksplisitt til EUs symboler og omtale Unionen som et skjebnefellesskap (Fossum og Menéndez 2009:64).

Suverenitet: også de vil slutte seg til den klassiske forståelsen av suverenitet og hevde at EU må bli én suveren stat utad, anerkjent i folkeretten (Eriksen og Fossum 2009:35), men at suverenitet også må deles mellom Unionen og medlemsstatene innad (Burgess 2007:72): både EU og medlemsstatene skal ha myndighet til å fatte lover og vedtak på sine kompetanseområder, og til å håndheve dem (Eriksen og Fossum 2009:22).

Kompetanse: de vil hevde at konstitusjonen må oppgi hvilke politikkområder som er henholdsvis Unionens og medlemsstatenes kompetanser, og opprette institusjoner så EU kan passe sine oppgaver (ibid:35). EU vil besitte eget politi (ibid:22) og må få flere politiske oppgaver i tillegg til de økonomiske – spesielt utenrikspolitikk (Lie 2007:96), hvor Unionen vil ha militærmakt for å kunne beskytte sin suverenitet (Eriksen og Fossum 2009:22).

2.3.6 Regionaleuropeisk demokrati

Nasjonalt demokrati og føderalt multinasjonalt demokrati fremstilles ofte som ytterpunktene i synet på hva EU kan bli, men begge knytter demokrati til staten – enten (nesten helt) suverene medlemsstater eller et føderalt EU. Men fra enkelte hold hevdes det:

¹⁰ En konstitusjon har tre gjensidig utfyllende aspekter (Fossum og Menéndez 2009:50): dens *materielle* side består av normene og reglene som er grunnleggende for et samfunns juridiske orden i sosial praksis (ibid:48). Dens *formelle* side er normene og reglene som er nedfelt i et eller flere dokumenter som omtales som “konstitusjonen”, “grunnloven”, “forfatningen” eller lignende i sosial praksis (ibid:47). Dens *normative* side er normene og reglene som anses som viktige og legitime i samfunnet den bestemmer over (ibid:49) – i vår tid mer enn noe annet demokrati (ibid:51). Som vi så i forrige kapittel ble det hevdet at EU har en materiell men ingen formell demokratisk (normativ) konstitusjon. I denne oppgaven vil begrepet “demokratisk konstitusjon” altså bety en konstitusjon som både er materiell, formell og normativ.

The EU, albeit deficient, is the most elaborate case of supranational democracy. (...) The question brought up by the EU is whether the state model can still be seen as an adequate harbinger of democracy and solidarity in today's world. (...) Can a move beyond Westphalia (...) offer a better, more suitable, version of democracy? (...) [D]eliberative democracy is not confined to the nation-state template and its presuppositions of sovereignty, demos, territory and nation; it can therefore also be used to establish a non-state polity's democratic character (Eriksen og Fossum 2009:24).

Moderne kosmopolitiske teoretikere stiller slike spørsmål (ibid:9). Dette bringer oss til den tredje modellen, som er mest tydelig basert på deliberativt demokrati: såkalt regionaleuropeisk demokrati.

Moderne kosmopolitter tar utgangspunkt i universelle menneskerettigheter og ønsker, som deliberative teoretikere, at lovens undersåtter også skal være dens forfattere (autonomi) (Eriksen 2007:86). Spesielt i globaliseringens tidsalder blir vi påvirket stadig mer av hva som skjer utenfor statens grenser. Dette gjør autonomi og ansvarlighet vanskelig og er derfor et demokratisk problem. For å løse det trenger man en ny verdensorden basert på demokrati bortenfor staten, og EU ses her som del av og forkjemper for dette (Eriksen og Fossum 2009:26). Eksisterende internasjonal lov må forvandles til et globalt lovverk som setter mennesker, ikke stater, i sentrum (Eriksen 2007:86).

I en slik verdensorden er "congruence between political and social space" avgjørende. EU må ha hierarkisk myndighet over medlemsstatene i en rekke saker hvor felles handling er nødvendig for å sikre autonomi og ansvarlighet (Eriksen og Fossum 2009:27), noe som er i tråd med føderalismens prinsipper. Imidlertid behøver ikke en føderasjon å være en stat, og modellen vektlegger nettopp at EU *ikke* blir en stat, men en regional del av en større kosmopolitisk global orden (Fossum og Menéndez 2009:66). Hvordan alt dette skal se ut må bestemmes av en demokratisk konstitusjon, for også slike kan kobles fra staten (Eriksen og Fossum 2009:27). Selv om modellen ønsker å gi Unionen både en slik og de samme demokratiske beslutningsprosedyrene som staten, bevarer medlemsstatene de fleste klassiske "harde" sanksjonsmidler (Eriksen og Fossum 2009:28). EU styrer med midler som moralsk konsensus om for eksempel beskyttelse av menneskerettigheter (ibid:28-29), rådgiving og deliberasjon på kryss og tvers av unions- og nasjonalt nivå, og juridiske normer. EU får altså bindende beslutningsmakt og medlemsstatene forpliktet til å implementere Unionens lover og vedtak (ibid:29).

Denne modellen baserer dermed EUs demokratiske legitimitet på offentlig deliberasjon på kryss og tvers av unions- og nasjonale styringsnivåer, demokratiske beslutningsprosedyrer og håndhevelse av lover og vedtak på alle disse nivåene, og beskyttelse av grunnleggende rettigheter som skal legge til rette for en generell offentlighet på tvers av medlemsstatene (Eriksen og Fossum 2009:29). Fordi autonomi og ansvarlighet er komplisert i et slikt system pga. ulike og kryssende ansvarsforhold, må den generelle offentligheten spille en langt mer aktiv rolle i EU i denne modellen enn i de to andre (ibid:30).

2.3.7 Operasjonalisering: moderne kosmopolitters oppfatning av EUs demokratiske legitimitet

Form for innbyggernes politiske deltakelse: danske partier med en oppfatning av EUs demokratiske legitimitet som passer til den regionaleuropeiske modellen vil som føderalistene støtte en aktiv politisk rolle for innbyggerne, men enda mer fokusere på offentlighet og deliberasjon (ibid) i flere overlappende offentligheter (ibid:36). I alle de ulike sakene som skal avgjøres på globalt, EU-, nasjonalt, regionalt eller lokalt styringsnivå trengs det årvåkne, reflekterte og aktive innbyggere som stiller spørsmål, undersøker og debatterer.

Rettigheter: for dem vil det være viktigst at Unionen sikrer rettigheter som gjør at mennesker kan anerkjenne hverandre som innbyggere slik at de kan delta i et EU-demokrati (Fossum og Menéndez 2009:68-69). For å få til dette vil det også her være nødvendig med et bredt spekter av rettigheter – da hovedsakelig sivile, politiske, sosiale og økonomiske (ibid:68).

Som med den føderale modellen skal disse rettighetene gjelde for alle innbyggerne og ikke bare de som bruker fellesmarkedet. Men den regionaleuropeiske modellen skiller seg fra den føderale ved at ettersom individet settes i sentrum (Eriksen og Fossum 2009:32), får EUs innbyggere ikke rettigheter fordi de er del av et kulturelt betinget fellesskap, men fordi rettighetene skal legge til rette for demokratisk deltakelse (Fossum og Menéndez 2009:69).

Identitet: de vil hevde at den identiteten som først og fremst trengs i EU, er en politisk kultur basert på innbyggers rettigheter. En slik fellesskapsfølelse åpner for et mangfold av ulike overlappende identiteter på kryss og tvers av styringsnivåer (ibid) – og politisk deltakelse i disse. Stater med en velfungerende demokratisk styreform som kan bidra til EUs kosmopolitiske demokrati, og som ikke heller kan bidra i konstruksjonen av andre regionale organisasjoner, kan tas opp i Unionen (Eriksen og Fossum 2009:36).

Juridisk status: som eventuelt føderalistisk innstilte partier vil de hevde at EU trenger en demokratisk konstitusjon, men at en slik først og fremst må legge til rette for å realisere innbyggernes deltakelse i deliberativt demokrati på alle nivåer (Fossum og Menéndez 2009:67). Konstitusjonen skal ikke gjøre EU til en stat (ibid:66). Som den deliberative demokratiteorien er denne modellen altså uklar på hva slags politisk system EU nøyaktig skal være – hvordan Unionens institusjoner skal se ut og forholde seg til hverandre.

Suverenitet: moderne kosmopolitter har en annen forståelse av suverenitet, ofte kalt “innbygger-suverenitet” (Eriksen og Fossum 2009:35). Denne går ut på at innbyggerne og deres rettigheter settes i sentrum som rettssubjektet i internasjonal lov istedenfor stater. Slik lov må endres fra å være et regelverk som regulerer en naturtilstand mellom stater til å bli et lovverk for globale innbyggere slik at deres autonomi og ansvarliggjøring av makthavere sikres (Eriksen 2007:86). Hvis innbyggernes rettigheter kommer på kollisjonskurs med statens rettigheter – innbygger-suverenitet vs. statssuverenitet – må sistnevnte vike. Et dramatisk eksempel på dette er NATOs krig mot Serbia i 1999: den serbiske statens suverenitet ble krenket for å stanse dens overgrep mot den kosovoalbanske sivilbefolkningen (ibid:87). Systemet må altså tilpasse seg individet, med fokus på hva som må gjøres for å sikre autonomi og ansvarlighet.

Danske partier med en oppfatning av EUs demokratiske legitimitet som passer til den regionaleuropeiske modellen vil som de føderalistisk innstilte derfor hevde at suverenitet er mangesidig og må gå på kryss og tvers av Unionens og nasjonale styringsnivåer – men ikke på en like fasttømret måte, og alltid med utgangspunkt i innbygger-suverenitetens fokus på prinsippene om ansvarlighet og autonomi (Eriksen og Fossum 2009:35). Ta for eksempel miljø. Noen miljøspørsmål, som forvaltningen av en nasjonalpark, kan fremdeles løses av en nasjonal regjering (om ikke på et enda lavere styringsnivå), og overholde autonomi og ansvarlighet. Andre miljøspørsmål, som forvaltningen av en større elv som renner gjennom flere stater, er derimot grenseoverskridende og må forvaltes av EU for å sikre at innbyggerne har autonomi og kan stille de ansvarlige makthaverne i denne saken til ansvar. Men i den regionaleuropeiske modellen er det altså ikke bare EU staten må overføre suverenitet til (ibid:30): for eksempel er global oppvarming et miljøspørsmål som gjelder alle mennesker over hele verden, og skal deres autonomi og ansvarliggjøring av makthavere sikres i denne saken, er det nødvendig med noe enda mer radikalt – en slags verdensregjering. EU er som sagt bare en del av en ny verdensorden i denne modellen.

Kompetanse: de vil hevde at konstitusjonen må fordele kompetanse både vertikalt og horisontalt, og at Unionen må få makt til å fatte beslutninger over saker den må løse for å sikre autonomi og ansvarlighet. Likevel vil de fastholde at det viktigste er at EUs beslutninger fattes gjennom deliberasjon sammen med vanlige demokratiske prosedyrer (Eriksen og Fossum 2009:35).

2.4 Metodologi

Slik skal altså utsagnene analysen finner forenkles og kategoriseres så partienes oppfatninger kan fastslås. Men hvilken metode skal benyttes for å avdekke utsagnene? Hvordan kan jeg vite at oppfatningene har forandret seg fra en modell til en annen, eller forblitt de samme? Hvilke partier velges ut? Hvordan skal jeg studere partiene? Og hvordan er det med validitet og reliabilitet? La oss begynne med det grunnleggende: hva slags studie blir dette?

2.4.1 En kvalitativ teoretisk fortolkende casestudie

I samfunnsvitenskapen har forskere ofte valget mellom å studere mange caser ekstensivt, eller få caser intensivt (Gerring 2007:1). En case er et fenomen avgrenset i rom som observeres på et tidspunkt eller over lenger tid, også kalt en enhet – for eksempel et land som Danmark. Hver case kan studeres alene, eller man kan ha flere observasjoner innenfor casen (ibid:19). Observasjoner kan ha flere indikatorer, som kan måles på tvers av observasjonene (ibid:20).

En *casestudie* kan forstås som “the intensive study of a single case where the purpose of that study is – at least in part – to shed light on a larger class of cases (a population)” (ibid:20). Denne oppgaven vil være en slik studie. Fra populasjonen (EUs medlemsstater) består oppgavens utvalg av én case: Danmark. Oppgaven vil ha flere observasjoner innenfor casen: partienes offisielle argumentasjon og utsagnene til deres politikere.

Typen casestudie oppgaven skal foreta, er kanskje den vanligste: variasjon innenfor en enkel case (mellom politiske partier i Danmark) studeres over tid (konstitusjonstraktaten og Lisboa-traktaten) (ibid 2007:27). Videre skal oppgaven være en *teoretisk fortolkende casestudie*: utgangspunktet er først og fremst interesse for casen som studeres – i mitt tilfelle hvordan de to danske partiene forholdt seg til konstitusjons- og Lisboa-traktatene. Og casen skal altså tolkes teoretisk ved at partienes syn grupperes etter de tre modellene for demokratisk legitimitet. Jeg “anvender generaliseringer for å kaste lys over spesielle saker” (Andersen

1997:68). Dette er ikke en kausalanalyse som sådan da teoretisk fortolkning ikke kan brukes til å bekrefte eller avkrefte hypoteser om et kausalforhold (ibid:69). Dermed blir spørsmålet om avhengig og uavhengig variabel irrelevant i denne oppgaven: den er en empirisk undersøkelse, men den sikter ikke etter å avklare en mulig årsakssammenheng.

Videre er casestudier generelt bedre på indre validitet (de nære sammenhengene) enn ytre validitet (representativitet) (Gerring 2007:43). Som teoretisk fortolkende casestudie er ytre validitet/generalisering heller ikke så relevant for denne oppgaven (Andersen 1997:68). Likevel kan det argumenteres for at oppgaven kan belyse de store hendelsene i EU rundt Laeken-prosessen og Lisboa-traktaten fra en ny vinkel: hvordan man forholdt seg til hendelsene i Danmark. Riktignok studeres bare to partier, men som kanal for velgere og agendasettere kan disse altså også si mye om den danske opinionen.

Det konvensjonelle synet på casestudier er at de bruker kvalitativ metode, men dette behøver ikke å være tilfellet (Gerring 2007:29). Hva bestemmer hvilken metode som skal brukes? Først og fremst problemstillingen (Grønmo 1998:107). Jeg er av den oppfatning at kvalitativ metode passer best til oppgavens problemstilling:

Kvalitativ metode er best egnet til en analytisk beskrivende problemstilling (ibid:80), som i denne oppgaven. Det metodologiske opplegget er også fleksibelt slik at det kan endres under analysen hvis de empiriske resultatene er annerledes enn forventet (ibid:81-82). Dette kan være nyttig i dette tilfellet. Det er ikke uten videre gitt at de utvalgte kildene er de eneste relevante. Kanskje det for eksempel henvises til en annen debatt et annet sted som må inkluderes i analysen? I det hele tatt er skillet mellom innsamling og analyse av data mer uklart i kvalitative undersøkelser – de foregår gjerne samtidig (ibid:95), og det er viktig å få med alle opplysninger som er relevant for å belyse problemstillingen (ibid:89). Derfor kan “datainnsamlingen (...) styres slik at den resulterer i informasjon som er mest mulig dekkende i forhold til både undersøkelsens problemstillinger og kildens egenart”. Dette gjør det enklere å tolke dataene (ibid:83), noe jeg vil bli nødt til da jeg bruker modellene som analytiske verktøy til å forstå utsagnene jeg kommer over. Å systematisere datamaterialet i forhold til typologier på denne måten er et annet kjennetegn ved kvalitativ metode (ibid:94).

Muligheten til å tolke dataene skyldes et annet trekk ved kvalitativ metode: nærhet og sensitivitet til materialet (ibid:82). Dette kan komme godt med i denne undersøkelsen, hvor det ikke forventes å finne klare og entydige argumenter uten videre. Å gå i dybden i hva som

blir sagt og skrevet er nødvendig for å bedømme hvilken av modellene som er gjeldende for et gitt parti, om den kan antas å dekke alle medlemmene, om det har vært noen forandring og/eller inkonsistens og hva de mulige årsakene til dette er. Kvalitative analyser er simpelthen opptatt av å forstå dybden i det som undersøkes (Grønmo 1998:92). Derfor er observasjonene få, men undersøkes nøyere (ibid:93).

2.4.2 Argumentasjonsanalyse – deliberativ diskursanalyse

Hvordan skal denne kvalitative casestudien så gjennomføres? Deliberativ demokratiteori viser seg igjen fruktbart for oppgavens formål ved å kunne brukes som en type diskursanalyse.

Innenfor offentlighetens ramme foregår en regelmessig deliberasjon mellom mennesker, gjerne i *diskurser*. En diskurs kan defineres som

en fortsettelse av kommunikativ handling med andre midler. Når vi, i vår daglige kommunikative koordinering av handlinger, kommer til et punkt hvor grunnlaget for den felles interaksjonen framstår som problematisk fordi vi kanskje er uenige om ting i handlingskonteksten, må vi ofte løfte stridsemnet ut av den umiddelbare handlingssammenhengen og forsøke å løse flokene gjennom en systematisk argumentasjon innrettet mot å skape grunnlag for en ny enighet (Eriksen og Weigård 1999:110).

En diskurs kan således forstås som en mer systematisk og intensiv deliberasjon om et gitt tema. Diskursanalyse går dermed ut på å studere slike diskurser. Men “diskurser vil arte seg forskjellig alt ettersom det er problemer av pragmatisk, etisk eller moralsk art som er tema” (ibid).

Habermas skiller nemlig mellom flere diskurser. Av disse kan tre tenkes å være viktige for denne oppgavens formål.¹¹ Den første er den pragmatiske. Den oppstår når aktørene vet hva målene deres er, men ikke hvilke midler som er de beste til å nå dem. Empirisk kunnskap, men også avveining av ulike mål på basis av bestemte verdier, avgjør denne diskursen (ibid:217). Det kan tenkes at partier med en oppfatning av EUs demokratiske legitimitet som

¹¹ Habermas nevner to andre diskurser: en forhandlingsdiskurs hvor forhandling, tvang og kompromisser erstatter kommunikativ handling (Eriksen og Weigård 1999:221), og en juridisk diskurs hvor rettssikkerheten i nye lover og vedtak etterprøves (ibid:222). Disse foregår henholdsvis i parlament og forvaltning og i rettssystemet (ibid:233). Problemstillingen spør imidlertid ikke om hvordan voteringen i Folketinget forløp eller hva domstolene eventuelt sa, men hvordan partiene forholdt seg til traktatene.

passer best til den nasjonale modellen vil fokusere på slike diskurser da de vil anse EU som et middel for å løse visse problemer for medlemsstatene (Eriksen og Fossum 2009:17).

Den andre diskurstypen er den etisk-politiske. Denne handler om hva det gode liv er for et bestemt fellesskap. Hvem er vi og hvem ønsker vi å være? Hvilke verdier og idealer vil vi ha, og fremme (Eriksen og Weigård 1999:217)? Det kan tenkes at partier med en oppfatning av EUs demokratiske legitimitet som passer best til den føderale multinasjonale modellen vil fokusere på slike diskurser da de vil være opptatt av EU som kulturelt fellesskap og “nasjonsbygging” (Eriksen og Fossum 2009:22).

Den tredje diskurstypen er den moralske, som kommer når vi må finne svar som er gyldige på tvers av interessekonflikter og varierende oppfatninger. Hva er det riktige og rettferdige å gjøre når det vil ha konsekvenser for andre mennesker? “Her trengs det et perspektiv som bestreber seg på nøytralitet overfor forskjeller i kulturell kontekst og etnisk tilhørighet” (Eriksen og Weigård 1999:218). Det kan tenkes at partier med en oppfatning av EUs demokratiske legitimitet som passer best til den regionaleuropeiske modellen vil fokusere på slike diskurser da de vil ta utgangspunkt i menneskerettigheter (Eriksen 2007:86) og deliberasjon og offentlighet (Eriksen og Fossum 2009:30).

Aktører og aggregerte aktører som politiske partier må altså svare for seg i offentligheten, sterk som generell, i slike diskurser. Argumentasjonsanalyse tar utgangspunkt i at aktører må bruke grunner alle kan godta for å vinne støtte når de delibererer. Å bare henvise til hva som er best for en selv kommer man ikke langt med i offentligheten (Eriksen og Weigård 1999:166). Dermed antas det at aktører – fordi de mener det er riktig og/eller tvinges av “hykleriets siviliserende kraft” – vil stå for hva de sier. Slik tillit er i følge Habermas forutsetningen for at kommunikasjon mellom mennesker overhodet skal kunne være mulig (ibid:67). Ved å studere aktørers utsagn i ulike sammenhenger over et visst tidsrom kan jeg se om de kommer med begrunnede argumenter, er konsistente i disse og følger opp ord med handling; hvis dette er tilfellet antas det dermed at aktørenes meninger og hensikter kan etableres med en viss sikkerhet (Eldholm 2007:16). Et kollektiv av mennesker som et politisk parti er underlagt samme konsistenskrav som individer. Fraværende og/eller motstridende argumentasjon og/eller motsetning mellom ord og handling fra offisiell argumentasjon

og/eller individuelle partimedlemmer gjør at partiet mister troverdighet i offentligheten, noe som i et demokrati kan få konsekvenser.¹²

Både offisiell argumentasjon (partiprogrammer, pressemeldinger, valgprogrammer, partiaviser og lignende) og medlemmers utsagn vil bli studert for å fange inn bredden og eventuelle ulike meninger i et parti. Men hvordan spore forandring? Hvis et partis offisielle argumenter og (alle eller de fleste av) medlemmene som undersøkes gir begrunnede og konsistente argumenter og handler etter dem, og ingen andre medlemmer gir andre argumenter, kan det med en viss sikkerhet fastslås at det er én dominerende mening i partiet. Hvis disse menneskene videre blir sittende og fortsetter som før, eller skiftes ut med mennesker som bruker de samme begrunnede og konsistente argumentene, kan det fastslås at et bestemt syn viser seg stabilt i partiet over tid.

Hvis et partis offisielle standpunkt forandrer seg til et nytt, begrunnet og konsistent standpunkt¹³ og medlemmene som støttet det opprinnelige standpunktet skiftes ut med medlemmer som gir sin tilslutning til det nye på den samme begrunnede og konsistente måten og følger opp i handling, kan det fastslås at en forandring har funnet sted i partiet. Også hvis de gamle medlemmene blir sittende men gir sin tilslutning til det nye standpunktet på samme måte, kan det fastslås at oppfatningene i partiet har forandret seg.

Hvis begrunnelsen i partiets offisielle argumentasjon er fraværende, inkonsistent eller forskjellig fra medlemmenes argumentasjon, kan det i første omgang se ut som at det finnes ulike meninger i partiet. Hvis analysen derimot avdekker fraværende og/eller inkonsistente begrunnelser og motsetning mellom ord og handling fra samme partimedlem på samme tid, kan det vanskelig tolkes som kommunikativ handling. Det åpner for strategisk handling, og dette vil fremheves som en mulighet hvis det kan argumenteres for.

2.4.3 Kilder

Hvilke danske partier definerer jeg så som “sentrale danske politiske partier”? Hvor skal jeg gå for å samle data fra dem?

¹² Et eksempel på dette kan være da det danske Socialdemokratiet gikk til valg i 1998 på å bevare *efterløn* (en slags pensjonsordning), men etter å ha vunnet valget endret den. Mange mener at dette var en viktig årsak til at velgerne straffet regjeringen ved neste korsvei ved å gi den borgerlige siden flertall ved valget i 2001 (Kragh 2004:208). Offentligheten straffet politikerne for løftebrudd.

¹³ Vi kommer her tilbake til partienes agendasettende rolle i et samfunn ved at de ikke bare kan formulere innbyggernes oppfatninger men også tenkes å omforme disse – da er spesielt programmene, hvor det må forventes at partienes helhetssyn formuleres klare, svært viktige å studere.

Problemstillingen spør om hva partiene mente da de forholdt seg til *traktatene*, så først og fremst må det fokuseres på partiene som var aktive på arenaen hvor disse ble vurdert: dansk nasjonalt nivå. Dermed kan det ses bort fra lokale valglister (Buch og Hansen 2002:24) og Folkebevægelsen mod EU og Junibevægelsen som bare har stilt opp til valgene til Europaparlamentet (Heidar 2008:81).

Videre gjør den svært proporsjonale valgordningen i Danmark det naturlig å studere partiene i Folketinget, og anse de svært små partiene (målt etter mandater) Enhedslisten og Ny Alliance som irrelevante. Da gjenstår seks partier: Socialistisk Folkeparti, Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Venstre, Det Konservative Folkeparti og Dansk Folkeparti (ibid:79).

Det mest omstendelige ville utvilsomt vært å studere alle disse seks partiene. Dette kan imidlertid ikke la seg gjøre pga. oppgavens plasskrav. Enda et utvalg må gjøres. Partier er altså valgt som analyseobjekter fordi de kan aggregere, artikulere og kanskje etter hvert endre ulike strømninger i velgermassen i et slags mikrokosmos, og problemstillingens fokus på “sentrale” partier forstås dermed som de partiene som klartest representerer de ulike oppfatningene av EUs demokratiske legitimitet blant danske innbyggere.

Men hvilke oppfatninger? Det finnes i hvert fall EU-skepsis i Danmark, og *Dansk Folkeparti* (DF) virker som best egnet til å representere dette. DF har sitt opphav i det danske Fremskridtspartiet, som i 1990-årene slet så mye med intern strid (ibid:78) og medlemmer med kontroversielle synspunkter (Holstein 2007) at noen partifolk forlot partiet og dannet DF i 1995 (Heidar 2008:78). Siden folketingsvalget i 1998 sies DF å ha tatt Fremskridtspartiets plass i dansk politikk¹⁴ (Bjørklund og Andersen 2002:107). DF beskrives som mer ytterliggående enn sin forgjenger; et nasjonalistisk parti som fokuserer på å bevare dansk nasjonalfølelse og fellesskap (Bjørklund og Andersen 2002:114). DF er skeptisk til Schengenavtalens nedbygging av grenser mellom medlemsstatene og ønsker å beskytte dansk suverenitet (Raunio 2005:10). Partiet har vært på nei-siden i alle folkeavstemninger om EU-spørsmål de har deltatt i (Buch og Hansen 2002:14-15).

Dette profilerte forsvaret av den danske nasjonalstaten – samt at Enhedslistens marginalitet og Socialistisk Folkepartis nyorientering mot et langt mer positivt syn på EU (Raunio 2005:9-10) gjør DF til det største EU-skeptiske partiet i Folketinget – gjør at DF vil bli studert.

¹⁴ I dette valget fikk Fremskridtspartiet bare 2,4 % av stemmene, mens DF fikk 7,4 % (Heidar 2008:77). Siden valget i 2001 har Fremskridtspartiet ikke vært representert i Folketinget overhodet (ibid:79).

Imidlertid finnes det naturligvis også integrasjonsvennlige mennesker i Danmark, og hvilket parti som skal representere disse er mindre enkelt å velge ettersom de fleste partier i nyere tid har utviklet et positivt syn på Unionen (Buch og Hansen 2001:11).

Venstre har blitt valgt – for det første pga. dets historie og profil som EU-vennlig. *Venstre* er et gammelt bonde- og distriktsparti, men fordi dansk landbruk alltid har vært eksportorientert (Heidar 2008:73) har det en liberal¹⁵ (Arter 2000:61) og borgerlig profil (ibid:88). I debatten om dansk medlemskap i de daværende europeiske fellesskap (EF) i de tidlige 1970-årene var *Venstre* partiet som profilerte seg sterkest som tilhenger (ibid:320). Økonomiske interesser talte for et medlemskap: Vest-Tyskland og Storbritannia var de viktigste markedene for danske landbruksprodukter, og spesielt da sistnevnte søkte om medlemskap måtte Danmark også med (ibid:319). *Venstre* har også siden hatt rykte på seg for å være et svært integrasjonsvennlig parti (Rasmussen 2005). Det var med på å stifte Det europeiske liberaldemokratiske og reformpartiet (ELDR), sammenslutningen av EUs liberale partier (Corijn og Krings 2004:135) hvis politiske grunnlag fra 1976 hadde visjoner om økonomisk og monetær union, felles energi-, miljø- og utenrikspolitikk (ELDR 1976:2), mer makt til Europaparlamentet og flertallsstemmegivning i Ministerrådet, et dokument med innbyggerrettigheter og en “free democratic constitution” (ibid:1). Utover i 1980- og 1990-årene har partiet hatt en svært EF/EU-entusiastisk retorikk (Rasmussen 2005) – for eksempel erklærer programmet deres til Europaparlamentsvalget i 1984 “Kald os bare Folkebevægelsen for EF (Det er det, vi er)” (Kald:1) og snakker om EF som garanti for fred i Europa (ibid:2) og behovet for mer samarbeid (riktignok i et mer forsiktig språk enn ELDRs grunnlag) (ibid:4). Siden valget i 2001 har *Venstre* sittet i regjering sammen med det mindre danske konservative partiet med støtte fra DF (Heidar 2008:80). *Venstres* formann Anders Fogh Rasmussen var statsminister i hele analyseperioden. Det var under hans ledelse at partiets – og Danmarks – kanskje største anledning til å utrette noe i EU kom høsten 2002, da Danmark holdt det daværende roterende formannskapet og ledet forhandlingene om den historiske østutvidelsen. Fogh Rasmussen sies å ha grepet anledningen og spilt en viktig rolle i å bringe forhandlingene vellykket i havn (Kragh 2004:232-37).

For det andre har *Venstre* et rikt kildemateriale med detaljerte partiprogrammer som ble fornyet fra den ene analyseperioden til den neste samt flere utspill i mediene. Og for det tredje ga en gjennomgang av de andre EU-vennlige partienes utsagn i folketingsdebattene ikke

¹⁵ Partiets fulle navn er *Venstre*, Danmarks liberale parti.

nevneverdige tegn på mer radikale visjoner for EU enn Venstres. De andre partiene kom i det store og hele med lignende utsagn.

Dermed vil Venstre representere de mest integrasjonsvennlige strømningene i den danske befolkningen. Vil en nærmere analyse av partiet avdekke et mangfold og flere ulike strømninger? Vil partiet passe best til den føderale modellen, den regionaleuropeiske – eller ingen av delene?

Hvor skal så opplysninger om DF og Venstre samles inn fra? Problemstillingen spør om hva partiene mente i sin vurdering av traktatene, som strengt tatt betyr hvordan de forholdt seg til de endelige dokumentene, som ble vurdert i Folketinget 19. april og 7. juni 2005 (konstitusjonstraktaten) og 24. januar, 8. april og 24. april 2008 (Lisboa-traktaten). Folketinget er et ett-kammersystem (Heidar 2008:75), men bearbeider forslag til lover og vedtak i en grundig prosess hvor det vanligvis har tre plenumsdiskusjoner om saken og fagkomiteer er med underveis (Arter 2000:215). At intet politisk parti har hatt flertall alene i Folketinget siden 1906 (Heidar 2008:74) og de fleste danske regjeringer er mindretallsregjeringer som har måttet lene seg på støttepartier for å få flertall i forsamlingen, kan antas å ha bidratt til å gjøre Folketinget til et såkalt *working parliament* som deltar aktivt i den politiske beslutningsprosessen i Danmark (Arter 2000:201). Dette gjelder også i EU-saker: et resultat av den første Maastricht-avstemningen var at Folketingets rolle i dansk EU-politikk ble styrket gjennom dets Europautvalg, som var ment å skulle stille danske ledere mer til ansvar for sine handlinger i EU (ibid:334). Utvalget gir ministrene forhandlingsmandat til deres møter i Ministerrådet i Brussel (Heidar 2008:81-82), og holdes løpende orientert om møtenes utvikling (ibid:82).

Referatene av ratifiseringsdebattene i Folketinget kommer altså til å være en sentral kilde til hva partimedlemmene mener. For å fange opp eventuelle uenigheter, nyanser i argumenter eller lignende vil medier imidlertid også bli undersøkt gjennom søk i arkivene til de fire store danske avisene *Information*, *Politiken*, *Berlingske Tidende* og *Jyllands-Posten* samt søking på Meltwater-gruppens nettbaserte nyhetsarkiver for danske medier i perioden 1. oktober 2004-7. juni 2005 og 1. juni 2007-1. juni 2008.¹⁶

¹⁶ Disse tidspunktene er valgt fordi oktober 2004 var måneden konstitusjonstraktaten ble endelig undertegnet, og 7. juni ble den vurdert i Folketinget for siste gang. Etter det dreide debatten til hva som skulle skje etter traktatens havari i Frankrike og Nederland.

Juni 2007 var måneden det ble oppnådd enighet om rammene for Lisboa-traktaten, og med tanke på hvor stor grad den er en kopi av konstitusjonstraktaten kan debatten om den i mediene sies å begynne alt da selv om

Ingen analyse av partier ville imidlertid være komplett uten å også studere deres offisielle argumentasjon: valgprogrammer, pressemeldinger, prinsippprogrammer, partiaviser og lignende offentlige utsagn om deres verdensanskuelse. Programmene er ikke vurderinger av selve traktatene – flere av dem er skrevet flere år før Konventet åpnet – men ettersom de ikke er blitt skiftet ut da traktatene vurderes, må de anses som partienes gjeldende politikk på det tidspunktet. Programmene kan også være viktige hvis medlemmene ikke nevner alle indikatorene (eller omvendt) og noen “hull” må fylles.

Men en kvalitativ analyse vil bli gjennomført med muligheter for å supplere kildematerialet underveis, og andre kilder vil dermed føyes til de ovenfor under analysen hvis jeg finner det relevant.

Datakilden vil være dokumenter, som utsettes for en kvalitativ innholdsanalyse av argumentasjonen jeg finner, som vil systematiseres etter modellene (Grønmo 1998:79) slik disse er operasjonalisert ovenfor (se også tabell 1). Partienes offisielle argumentasjon og referatene av debattene er primærkilder mens mediematerialet må regnes som sekundærkilder.

Til slutt må begrepene reliabilitet og validitet fastslås. Vi har alt vært inne på indre og ytre validitet, men det er viktig å fastslå oppgavens *definisjonsmessige validitet*. Dette dreier seg om hvorvidt fenomenet oppgaven skal studere har blitt korrekt operasjonalisert. Kommer jeg til å måle i undersøkelsen det jeg har satt meg fore å måle i problemstillingen og teoriene? Er noe viktig blitt utelukket fra og/eller noe upassende blitt inkludert i operasjonaliseringen (Adcock og Collier 2001:538)?

Jeg mener at min definisjonsmessige validitet er adekvat da dette kapitlet har gitt definisjoner på begreper som legitimitet, kommunikativ handling, deliberasjon, diskurs, stat, konstitusjon, etc., operasjonalisert modellene for demokratisk legitimitet og spesifisert hvilke partier jeg vil undersøke. Jeg må imidlertid i analysen passe på å holde meg til dette og ikke for eksempel se på debatten om hvorvidt det skulle avholdes folkeavstemning om Lisboa-traktaten eller ikke.

Reliabilitet handler om hvor nøyaktig undersøkelsen er. Er tilfeldige målefeil blitt unngått (Hellevik 2002:471)? Reliabilitet kan testes ved å enten la andre forskere undersøke det samme parallelt med meg, eller å la dem undersøke det senere (ibid:184). For at det sistnevnte skal kunne la seg gjøre, må jeg være så nøyaktig som mulig i oversettelser, kildehenvisninger,

selve dokumentet først ble undertegnet 13. desember og ratifisert i Folketinget våren 2008. I juni samme år dreide debatten igjen til hvilke konsekvenser en avvisende folkeavstemning – denne gangen i Irland – skulle få.

etc. Dette er desto viktigere i en kvalitativ undersøkelse hvor man ikke bare kan arbeide med et ferdig og offentliggjort datasett.

2.5 Oppsummering

Dette kapitlet gikk først gjennom legitimitet og den deliberative tilnærmingen til demokrati. Dette er grunnlaget for tre analytiske modeller som har ulike visjoner for hvordan EU skal organiseres for å være demokratisk legitimt: nasjonalt demokrati, føderalt multinasjonalt demokrati og regionaleuropeisk demokrati. Modellene ble operasjonalisert etter indikatorene form for innbyggernes politiske deltakelse, rettigheter, identitet, juridisk status, suverenitet og kompetanse. Det ble deretter fastslått at oppgaven skal være en kvalitativ, teoretisk fortolkende casestudie, hvor argumentasjonen til de danske partiene skal analyseres etter de seks indikatorene for slik å se hvilken av modellene deres oppfatning av EUs demokratiske legitimitet ligger nærmest. Kildene skal være debatter i Folketinget, medieutspill og offisielle dokumenter, og partiene som skal studeres er Dansk Folkeparti og Venstre. Validitet og reliabilitet har også blitt fastslått.

Tabell 1 Indikatorer ved de tre modellene.

<i>Indikatorer</i>	<i>Nasjonalt demokrati</i>	<i>Føderalt multinasjonalt demokrati</i>	<i>Regionaleuropeisk demokrati</i>
<i>Form for innbyggernes politiske deltakelse</i>	Kun i medlemsstatenes politiske liv	Både i medlemsstatenes og i EUs politiske liv	Aktiv på kryss og tvers av nivåer, spesielt i flere og overlappende offentligheter, fokus på offentlighet og deliberasjon
<i>Rettigheter EU skal beskytte</i>	Kun sivile og økonomiske til innbyggere som benytter seg av fellesmarkedet for å sikre effektivitet	Sivile, politiske, sosiale, økonomiske og kulturelle; felles verdier og hvem som er innbyggere defineres klart	Sivile, politiske, sosiale og økonomiske for å sikre lik deltakelse for alle i den demokratiske og deliberative prosessen
<i>Identitet</i>	Kun nasjonale; EU skal respektere disse	Aktiv EU-nasjonsbygging; flere ulike identiteter	En politisk kultur i EU basert på innbyggernes rettigheter; flere ulike identiteter
<i>EUs juridiske status</i>	Internasjonal traktat mellom stater som gir EU en svært begrenset handlekraft	Demokratisk konstitusjon som gjør EU til en føderasjon, fordeler makt og fremmer fellesskapsfølelse	Demokratisk konstitusjon som først og fremst legger til rette for innbyggernes deltakelse på alle nivåer
<i>Suverenitet</i>	Klassisk statssuverenitet: EU består av suverene medlemsstater	Klassisk statssuverenitet: EU er én suveren stat utad; fordeling av makt mellom EU og medlemsstatene innad	Innbygger-suverenitet: variert og kompleks på kryss og tvers av nivåer, også til globalt nivå; basert på autonomi og ansvarlighet
<i>Kompetanse til EUs organer</i>	Liten, kun i fellesmarkedet, under medlemsstatenes strenge kontroll	Betydelig; spesielt utenrikspolitikk til EU; delt mellom EU og medlemsstatene av konstitusjonen	Delt vertikalt og horisontalt; viktigst at beslutninger fattes i deliberasjon

3 De danske partiene og konstitusjonstraktaten

3.1 Innledning

I dette kapitlet begynner analysen. Jeg vil forsøke å avdekke Dansk Folkepartis (DFs) og Venstres oppfatninger av Den europeiske unions (EUs) demokratiske legitimitet da de vurderte konstitusjonstraktaten ved å studere disse to partienes utsagn. Fokuset vil være på hva partienes offisielle argumentasjon og medlemmer sa om seks ulike aspekter av EU, som vil bli brukt som indikatorer: innbyggernes politiske deltakelse, rettighetsbeskyttelse, identitet, juridisk status, suverenitet og kompetanse. Utsagnene analysen finner om disse temaene vil vise om partienes oppfatning av hvordan EU må organiseres for å være demokratisk legitimt passer best til den nasjonale, føderale multinasjonale eller regionaleuropeiske modellens visjon – og om partiene passer til noen av modellene. Kildene er partiprogrammer, pressemeldinger og lignende offisiell argumentasjon, og hva partimedlemmene sa i Folketingets behandling av konstitusjonstraktaten¹⁷ og i de danske mediene.

3.2 Dansk Folkeparti – demokrati i staten

Av de tre modellene er den nasjonale ment å representere EU-skeptikerne, og det forventes at DFs oppfatning av EUs demokratiske legitimitet passer godt til denne. DF anses som et EU-skeptisk parti med en politikk som er blitt kalt nasjonalistisk (Bjørklund og Andersen 2002:114) pga. et sterkt fokus på å bevare dansk nasjonalfølelse og statlig suverenitet (Raunio 2005:10). Det forventes derfor at DF vil være mot konstitusjonstraktaten pga. dennes institusjonelle reformer av EU og konstitusjonelle toner.

Form for innbyggernes politiske deltakelse: som den nasjonale modellen avgrenser DF demokrati til medlemsstatene. Partiets medlemmer tok ikke opp dette temaet, men arbeidsprogrammet *Fælles værdier – fælles ansvar*, vedtatt i september 2001, avviser et føderalt EU som “en udhuling af demokratiet” (Fælles værdier [2001]:7). Dette er fordi alt for mange mennesker underordnes én sentralmakt i Brussel, og “forskelle i sprog,

¹⁷ Folketinget rakk å behandle konstitusjonstraktaten to av tre ganger før ratifiseringen ble avlyst etter resultatene i Frankrike og Nederland.

samfundsforhold og kultur gjør det umulig for borgerne at deltage i en fælles politisk dialog” på EU-nivå. En EU-offentlighet – som programmet selv sier er avgjørende for å stille makthavere til ansvar – er umulig (Fælles verdier [2001]:24). Partiets prinsippprogram fra oktober 2002 legger isteden demokratiet tydelig til den danske stat (Dansk Folkeparti 2002). Dette passer godt til den nasjonale modellen, som ser på medlemsstatene som eneste arena for borgernes politiske deltakelse (Eriksen og Fossum 2009:36).

Europaparlamentet nevnes også. Der mange integrasjonstilhengere anser dette som viktig for å demokratisere EU, vil arbeidsprogrammet redusere dets makt til “kontrollerende funksjoner”, som skal skje i koordinering med medlemsstatenes parlamenter (Fælles verdier [2001]:26). Dette likner på den nasjonale modellens visjon, hvor Europaparlamentet bare skal kontrollere Unionen så den til en hver tid forblir underlagt medlemsstatenes vilje (Eriksen og Fossum 2009:18).

Rettigheter og kompetanse: disse indikatorene vil bli behandlet sammen i DFs tilfelle fordi de er knyttet svært tett sammen. Etersom EU i den nasjonale modellen bare skal ha kompetanse til å sikre et fellesmarked (Eriksen og Fossum 2009:18), er det bare nødvendig å gi innbyggerne de sivile og økonomiske rettighetene som er nødvendige for å sikre dette (Fossum og Menéndez 2009:58-59). Dette gjenspeiles i det empiriske materialet, hvor DF passer godt til den nasjonale modellen pga. et ønske om å redusere EU til et langt mer avgrenset økonomisk samarbeid.

I Folketinget knyttet partiets representanter rettigheter tett opp mot kompetanse da de uttrykte skepsis til konstitusjonstraktatens Charter for grunnleggende rettigheter. I deres øyne ville Charteret gi EF-domstolen, som “nærmest ser det som en oppgave at overtage magtområder fra landene” et så vidt handlingsmandat at “ingen aner, hvor grænsen [for EU’s kompetence] går, for der er ingen grænse”, som partiets daværende EU-talsmann Morten Messerschmidt sier (Folketingsmøde nr. 22 (2005)). Bare danske politikere skal bestemme danske innbyggeres rettigheter, sier han (Folketingsmøde nr. 47 (2005)).

Messerschmidt ønsker å skalere EUs kompetanse tilbake. Unionens oppgaver skal reduseres til “regulering af de indre markedsbestemmelser, og (...) fælles minimumsstandarder på miljøområdet” (Folketingsmøde nr. 22 (2005)). Han utdyper:

Det, som jeg kan sige meget klart (...) er, at Dansk Folkeparti er tilhængere af, at man ikke må chikanere hinanden i forbindelse med udveksling af varer, tjenesteydelser, kapital

og arbeidstagerne internt i EU. Det synes vi er godt (...). Men det, vi synes, er noget skidt, er hele den gjennomregulering af arbeidsmarkedspolitikken, socialpolitikken, beskæftigelsespolitikken osv., som nu bliver udvidet med den eksisterende forfatning bl.a. gjennom charteret (Folketingsmøde nr. 22 (2005)).

Messerschmidt virker også skeptisk til EUs Schengen-samarbeid ved å si at EU ikke skal “definere, hvordan vi skal beskytte vores grænse” (Folketingsmøde nr 47 (2005)). I et intervju åpner han for at noen medlemsstater imidlertid kan integrere tettere enn det minimale samarbeidet alle skal delta i (Alfter 2005).

Arbeidsprogrammet kommer med et liknende syn:

Dansk Folkeparti ønsker en betydelig innsnævring af de politiske emner, som EU beskæftiger sig med. De centrale opgaver er at sikre det europæiske frihandelsområde og den europæiske toldunion, at skabe tekniske minimumsstandarder, der fremmer fødevarerikkerhed, miljøbeskyttelse og anden forbrugersikkerhed. (...) Den omfattende parallelimport fra områder med ringe fødevarerikkerhed og sundhedskontrol i øvrigt, nødvendiggjør dog opretholdelsen af en fortsat national kontrol (Fælles værdier [2001]:25).

Programmet støtter et visst politisamarbeid mellom medlemsstatene, men vil ikke ha et “fælleseuropæisk forbundspoliti” (ibid:28). Messerschmidt sier noe liknende (Folketingsmøde nr. 22 (2005)). Som ham er arbeidsprogrammet også skeptisk til Schengen-samarbeidet, som det vil melde Danmark ut av (Fælles værdier [2001]:27), og støtter at noen medlemsstater kan integrere tettere enn andre, noe programmet kaller et samarbeid i “flere spor” (ibid:25).

Forbudet mot “sjikanering” av handel med de “fire friheter”, og regulering for å få markedet til å fungere og beskytte forbrukerne, er en sikring av økonomiske rettigheter – for eksempel rett til å arbeide i en annen medlemsstat, eller kunne være sikker på at varer man kjøper møter en viss standard.

Flere sivile rettigheter – som bevegelsesfrihet (Marshall 1998:94) – følger også av fri handel. Men arbeidsprogrammet støtter også i en enkel setning at Unionen gjennom assosieringsavtaler hjelper de (daværende) østeuropeiske statene som søkte om medlemskap med å utvikle sine egne demokratier (Fælles værdier [2001]:27). For å sikre demokrati vil det være nødvendig med mer enn sivile rettigheter som ytringsfrihet. Som et minimum må også politiske rettigheter som å kunne stille til valg inkluderes (Bellamy 2008:47-48).

Dette kunne antyde at DF ønsker at EU også skal sikre politiske rettigheter, noe som ville vært et avvik i retning de to andre modellene. Men ved nærmere ettersyn virker ikke dette sannsynlig: ettersom partiet, som den nasjonale modellen, ønsker at EU bare skal ha kompetanse i noen svært få økonomiske oppgaver, kan DF i like liten grad som modellen tenkes å tillate at Unionen bestemmer over et så viktig spørsmål som utvidelser. Det må være medlemsstatene selv som bestemmer dette, stiller krav til søkerstater og avgjør når de oppfyller kravene tilfredsstillende nok til å fortjene medlemskap. Medlemsstatene kan til nød benytte EUs mellomstatlige organer, som de selv kontrollerer, til dette. Arbeidsprogrammet taler for en slik ordning: det forsvaret å fatte beslutninger i Ministerrådet (som skal være Unionens sentrale organ; se juridisk status under) med enstemmighet, noe som også må gjelde utvidelser så Danmark kan legge ned veto mot å gi Tyrkia medlemskap (Fælles værdier [2001]:27). Dermed kan ikke støtten til å utvikle demokrati i søkerstater sies å være noe avvik fordi det ikke er innenfor EUs kompetanse, men heller noe medlemsstatene helt og holdent bestemmer seg imellom. Samme logikk kan brukes om støtten til et politisamarbeid.

DFs ønske om å avgrense Unionens rettighetsbeskyttelse til sivile og økonomiske rettigheter, og dens kompetanse til et fellesmarked, passer godt til den nasjonale modellen (Fossum og Menéndez 2009:72; Eriksen og Fossum 2009:18). Men oppfylles argumentasjonsanalysens krav til konsistent argumentasjon? Hvordan kan Messerschmidt både være tilhenger av “indre markedsbestemmelser” og skeptisk til flere av komponentene i dette markedet? I den nasjonale modellen beholder medlemsstatene riktignok mye av kontrollen over hvem og hva de slipper over grensene sine, men de må da ikke legge hindre i veien for “de fire friheter” som EUs fellesmarked er basert på? Messerschmidt kan se ut til å støtte at Danmark skal kunne utplassere slike hindre – han uttaler seg mot felles arbeidsmarkedspolitik som at EU skal regulere arbeidstid eller lage bestemmelser for østeuropeiske arbeidstakere i Danmark (Folketingsmøde nr. 47 (2005)), og er skeptisk til Schengen-samarbeidet. Programmets ord om et frihandelsområde, tollunion og spesielt enkelte felles bestemmelser anses gjerne som sentrale kjennetegn på et fellesmarked (Egan 2007:254). Hvordan forene dette med å melde Danmark ut av Schengen-samarbeidet, og opprettholde nasjonale grensekontroller?

Et nærmere blikk på selve den nasjonale modellen tilsier at dette kanskje ikke er så selvmotsigende som det kan se ut som. Som nevnt i forrige kapittel er det vanskelig å sikre at selv et mellomstatlig samarbeid forblir under nasjonal kontroll til en hver tid (Eriksen og Fossum 2009:18). Ett problem er at EUs kompetanse over tid kan overskride det opprinnelige

mandatet medlemsstatene ga Unionen – én måte dette kan skje på, er ved såkalt *creeping juridification*, hvor juridiske regler blir gjeldende i nye politikkområder (Eriksen og Fossum 2009:20). EF-domstolen har ofte utvidet EUs kompetanse gjennom sine kjennelser (Kapsis 2007:198) uten at medlemsstatene har godkjent dette eksplisitt. Logikken i den nasjonale modellen tilsier at det derfor må defineres klare grenser selv for Unionens økonomiske oppgaver, ellers kan den gradvis få innflytelse over økonomiske politikkområder den aldri var ment å beskjeftige seg med. Det kan virke som at det nettopp er dette Messerschmidt og arbeidsprogrammet snakker om.

Men hvor skal grensen for EUs økonomiske kompetanse gå? Ingen av DFs partimedlemmer eller dets offisielle argumentasjon sier noe klart om dette, men det gjør heller ikke modellen. DF illustrerer muligens hvorfor: når man på den ene side så tydelig ønsker å beskytte statlig suverenitet og på den annen side ser behovet for felles regler for å sikre uhindret handel mellom økonomisk gjensidig avhengige stater – og ser at handelen kunne fungert enda bedre hvis EU bestemte over flere, beslektede økonomiske politikkområder – er det vanskelig å trekke noen klar grense. Ved å påvise dette dilemmaet og stå midt i det, kan DF sies å passe godt til den nasjonale modellen.

Derimot utfordrer DF kanskje modellen ved å støtte såkalt *differensiert integrasjon*. Dette begrepet er en samlebetegnelse for ulike måter noen medlemsstater kan velge å ikke delta i visse integrasjonsprosjekter, eller slutte seg til dem på et senere tidspunkt (Junge 2007:392). DF sier ikke detaljert hvilken form for differensiert integrasjon det ønsker, men partiet ser ikke ut til å tenke på et EU i “flere hastigheter” – dvs. at alle medlemsstatene eventuelt deltar i all felles politikk, men kan bestemme selv hvor raskt de slutter seg til det (ibid:396). DF ser heller ut til å ville holde Danmark permanent utenfor mer avansert integrasjon enn et fellesmarked.

Dette kan være et avvik fra ikke bare den nasjonale men alle de tre modellene, som forutsetter én felles integrasjonsprosess for alle medlemsstatene. Ett samlet EU virker som den optimale måten å sikre autonomi og ansvarlighet på, fordi differensiert integrasjon – spesielt hvis den er ment å være mer permanent – åpner for å organisere EUs institusjoner på ulike måter for ulike medlemsstater (kombinere ulike modeller). I en slik situasjon blir autonomi og ansvarlighet innviklet og vanskelig fordi mange av Unionens politikkområder er knyttet tett sammen og grensene mellom dem er uklare. Vi har nettopp sett at DF har problemer med å si tydelig hvor avansert et fellesmarked partiet kan godta. Hvor enkelt ville det være å for

eksempel skille Det indre marked i to ulike “spor”, og sikre full autonomi og ansvarlighet for medlemsstater som velger det ene eller det andre?

I teorien kunne det være mulig å lage et system hvor grensene mellom ulike politikkområder trekkes opp klart og Unionens organer innrettes til å operere på ulike måter i disse, men det ville være svært vanskelig – forverret av at dagens EU sies å være i konstant og rask utvikling og endring. DF ser ikke ut til å ha reflektert over disse problemene: foruten at partiet ikke klarer å avgrense tydelig fellesmarkedet det ønsker, kommer det bare med én visjon for hvordan EUs organer skal innrettes (se juridisk status), som ikke åpner for å la dem fungere annerledes for medlemsstater som integrerer tettere.

Men ønsket om differensiert integrasjon i seg selv behøver ikke å være et avvik fra modellene, men en annen forlengelse av logikken bak den nasjonale modellen: EU har i årtier beveget seg i motsatt retning av det DF ønsker. Én mulig strategi for partiet er da å arbeide for en Union hvor Danmark deltar i så lite som mulig, og la andre medlemsstater som ønsker dypere integrasjon fortsette med det. En slik forholdsvis defensiv løsning ville kunne sikre at Unionen er demokratisk legitim slik den nasjonale modellen ser det *for Danmark* (og eventuelle andre medlemsstater som velger å være i det ytterste “sporet”). At DF altså ikke ser ut til å ville kombinere ulike organisasjonsformer i EU, og sier intet om hvilken politikk som kan føres i andre “spor”, tyder på at fokuset er på å sørge for at EU forblir et minimalt samarbeid for Danmarks del. Dermed avviker ikke partiet fra den nasjonale modellen ved å støtte et EU i ulike “spor”.

Identitet: DF fokuserer klart på nasjonale identiteter, som den nasjonale modellen. I Folketinget sier Messerschmidt: “Nok er vi europæere, men som Tyskland er tysk og Frankrig er fransk, således skal Danmark altid være dansk” (Folketingsmøde nr. 22 (2005)). Han og partiets andre representanter snakker om “befolkningene” i Europa svært konsistent – EUs innbyggere omtales altså ikke som én gruppe, men flere.

Arbeidsprogrammet fremstiller medlemsstatenes nasjonale identiteter som truet av et “identitetsløst, multikulturelt Europa” som “vil ligge åbent for antidemokratiske og voldelige bevægelser” (Fælles værdier [2001]:7) fordi tvunget sammenslåing av ulike kulturer forårsaker konflikter (ibid:8). Også her snakkes det om EUs befolkninger nesten konstant. Prinsippprogrammet sier at “[b]eskyttelse og videreudvikling af [dansk] kultur er en

forudsætning for landets beståen”, og at dette må skje gjennom tiltak i alt fra skolene til støtte til dansker i utlandet (Dansk Folkeparti 2002).

Alt dette virker som en tydelig avvisning av noen EU-identitet i tråd med den nasjonale modellens visjon (Fossum og Menéndez 2009:59). Men Messerschmidt sier altså også noe om at danskene er europeere, og hans partifelle Søren Krarup går lenger:

Hvordan går det til, at EU i fuldt alvor kan tenke på å gjøre Tyrkiet til en del af Europa (...), at forfatterne til denne forfatning for EU i fuldt alvor avviste at identificere og betegne Europa som et kristent kontinent? (...) Europa er uudslettelig præget af kristendommen (...), og Europa har i snart 2.000 år bestået af nationer, der i kappestrid og også strid drev hinanden frem (...). Det kristne og det nationale er Europas grundlag. [D]et er denne virkelighed, som forfatningen (...) nu forsøger at likvidere. Derfor betænker man sig ikke på at gøre det muslimske Tyrkiet til en del af EU. Derfor afviser man at vedkende sig sin kristne forudsætning (Folketingsmøde nr. 22 (2005)).

DFs utenriksstalsmann Søren Espersen sier også i et intervju at Tyrkia ikke skal med i EU fordi det “er et muslimsk land. Det er vores grunnleggende argument” (Damkjær 2005b). Arbeidsprogrammet sier at de daværende østeuropeiske søkerstatene eventuelt må få fullt EU-medlemskap (Fælles værdier [2001]:26), mens “lande udenfor den kristne kulturkreds” ikke skal slippes inn i Unionen (ibid:27).

Så både DFs medlemmer og offisielle argumentasjon ser til religion som et kriterium for å inkludere noen i EU og ekskludere andre. En kulturelt basert europeisk identitet kan anes, noe som kunne være et avvik fra den nasjonale modellen i retning den føderale multinasjonale. Men selv om DF altså ser ut til å mene at religion danner et slags europeisk fellesskap, forblir partiets syn på identitet kompatibelt med den nasjonale modellen fordi den europeiske identiteten underkastes de nasjonale og ikke får noen politiske konsekvenser. Det er tydelig at selv ikke kristendommen kan danne grunnlag for noe politisk fellesskap bortenfor medlemsstatene for DF – den andre komponenten i Krarups syn på Europas identitet er nettopp å ha hver sin nasjonalstat som for det meste får lov til å passe seg selv.

Juridisk status: verken DFs medlemmer eller offisielle argumentasjon sier eksplisitt om EUs juridiske grunnlag skal være en traktat, som den nasjonale modellen ser for seg, eller en demokratisk konstitusjon, som de andre to modellene ønsker. Derimot kaller folketingsmedlemmene dokumentet de er mot en konstitusjon, og hevder at Danmark som en medlemsstat

med en liten befolkning sammenliknet med flere av de andre vil bli marginalisert i EUs beslutningsprosesser med konstitusjonstraktatens nye regler – “vi får et Europaparlament, hvor Danmark har under 2 % af mandaterne, vi får et Ministerråd hvor Danmark har 1,2 % af stemmerne, og vi får en Kommission, hvor Danmark i lange perioder ikke vil have nogen egen kommissær,” sier Messerschmidt (Folketingsmøde nr. 22 (2005)). For ham vil Danmarks stemme i EU bli redusert parallelt med reduseringen av kravet til enstemmighet i Ministerrådet (Folketingsmøde nr. 47 (2005)).

Arbeidsprogrammet er også mot å redusere enstemmighet (Fælles værdier [2001]:8), og utdyper hvordan DF ønsker å organisere EUs institusjoner. Ministerrådet skal være Unionens beslutningsarena. Europaparlamentets rolle er alt nevnt, mens Kommisjonen skal reduseres til “en embedsmands-institution, der skal udføre det, som besluttes af Ministerrådet”. Fordi ministrene er underlagt medlemsstatenes parlamenter, er Rådet akseptabelt for DF (ibid:26). Dette er forholdsvis identisk med den nasjonale modellens syn på EUs institusjoner (Eriksen og Fossum 2009:18). Det sies altså ingenting om at institusjonene skal innrettes annerledes for medlemsstater som velger å integrere mer.

Det virker mest troverdig at EUs juridiske status i DFs øyne skal være en internasjonal traktat mellom stater som gir Unionen en rimelig men begrenset handlekraft og bevarer et primært mellomstatlig samarbeid – som i den nasjonale modellen (Fossum og Menéndez 2009:57). Noe som imidlertid også bør nevnes, er at et enkelt avsnitt i arbeidsprogrammet erklærer at hvis EU vedtar en konstitusjon som overordnes medlemsstatenes konstitusjoner, ønsker DF å melde Danmark ut av Unionen “omgående” (Fælles værdier [2001]:24).

Vi kommer her tilbake til spørsmålet om hvordan aktører med en oppfatning av EUs demokratiske legitimitet som passer til den nasjonale modellen kan forholde seg til at Unionen går i motsatt retning. Hvis ikke det er mulig å nedskalere den eller å differensiere integrasjonen, kan de føle at de ikke har noe annet valg enn å forlate EU. Er det dette DF vil?

Det ville også Ellen Trane Nørby, representant fra Venstre og tidligere president i ungdomsorganisasjonen til Det europeiske liberaldemokratiske og reformpartiet (ELDR), vite i folketingsdebatten. Hun fikk imidlertid intet klart svar. Messerschmidt hevdet først å ikke vite hvilket dokument Nørby snakket om, selv om hun sa at det var hans eget program. Da hun og en partifelle fortsatte å presse ham, sa han bare at DF “ser utrolig mange vanskeligheter ved et dansk medlemskab af et EU med EU-forfatningen som vedtaget fuldt

ud”, men skulle den overleve ratifiseringsprosessen, noe den neppe ville, måtte DF “overveje meget nært” hva partiet så skulle gjøre (Folketingsmøde nr. 22 (2005)).

I tillegg til at Messerschmidt altså ikke argumenterer for programmets standpunkt, nærmest prøver å unngå det, sier flere av DFs folketingsmedlemmer gjentatte ganger at dokumentet som behandles er en konstitusjon. Krarup påpeker til og med at dens artikkel I-6 setter den juridisk over medlemsstatene (ibid). Så programmets kriterier for utmeldelse er oppfylt, og hvis politikerne mente det ville de vel snakke om at Danmark måtte forlate Unionen dersom konstitusjonstraktaten skulle tre i kraft? Likevel tok ingen av DFs partimedlemmer til orde for å følge formuleringen i sitt eget arbeidsprogram verken i Folketinget eller mediene.

Dette fraværet av argumentasjon både for utmeldelse og fortsatt medlemskap, reiser muligheten for at partiet handler strategisk. Der kommunikativt handlende aktører bruker begrunnede argumenter andre aktører kan godta i et forsøk på å oppnå enighet gjennom deliberasjon (Eriksen og Weigård 1999:166), fokuserer strategisk handlende aktører på å nå sine egne mål så effektivt som mulig (ibid:35). Det kan antas at å vinne stemmer er et slikt mål: man har i DF uttrykt ønske om å trekke til seg flere velgere og bli “det nye socialdemokrati”, og det sies at partiet anstrenger seg for ikke å få en gjentakelse av Fremskridtspartiets nedgangstid i 1990-årene (Holstein 2007), hvor dette partiet mistet oppslutning pga. en rekke politiske utspill og uttalelser som ble for ekstreme for de fleste danske velgere (Bjørklund og Andersen 2002:114). I vårt tilfelle kan partiet tenkes å nøle med å fremme utmeldelse fordi det tross alt eksisterer et stort flertall for fortsatt EU-medlemskap i den danske velgermassen (Buch og Hansen 2002:22). Imidlertid avviser de heller ikke utmeldelse som et alternativ.

Det er vanskelig å si om velgernes reaksjon er den *eneste* årsaken til at DF lar utmeldelse ligge, men det kan altså argumenteres for at det er en viktig faktor.

Suverenitet: DF er like tydelig som den nasjonale modellen på at suverenitet tilhører medlemsstatene. Krarup spør: “Hører der til en selvstendig nationalstat ikke suverenitet, det vil sige eneherredømme, selvstændighed i sit eget land vedrørende egen lovgivning?” (Folketingsmøde nr. 22 (2005)). Suverenitet tilhører altså medlemsstatene – nøyaktig som den nasjonale modellen sier (Eriksen og Fossum 2009:35).

* * *

Dansk Folkepartis oppfatning av EUs demokratiske legitimitet i sin vurdering av konstitusjonstraktaten passer svært godt til den nasjonale modellen. Partiets utsagn om alle temaene som brukes som indikatorer passer til hva denne modellen ser for seg. Som forventet er partiet mot konstitusjonstraktaten pga. dens reformer av EU og konstitusjonelle toner.

Tre spesielle observasjoner fortjener å bli fremhevet. For det første demonstrerer partiet at det er vanskelig å definere tydelig hvor grensen for EUs kompetanse skal gå selv i det avgrensede økonomiske samarbeidet den nasjonale modellen ser for seg. Fordelene med felles regler og effektivitet står mot ønsket om å forhindre en gradvis vekst i EUs kompetanse selv i økonomisk politikk.

For det andre illustrerer kanskje DF et enda større dilemma for aktører med en oppfatning av EUs demokratiske legitimitet som passer til den nasjonale modellen: hvordan de skal forholde seg til et EU som er langt mer utviklet enn det de vil akseptere. Den første muligheten er selvsagt å arbeide for å skalere Unionen tilbake; redusere dens kompetanse og føre de fleste av dens oppgaver tilbake til medlemsstatene. Dersom dette ikke kan la seg gjøre, finnes det i hvert fall to andre mulige strategier, som DF ser ut til å vurdere: å arbeide for differensiert integrasjon – eller for å melde sin medlemsstat ut av Unionen.

DF ser ut til å overveie sistnevnte mulighet siden den står i partiets arbeidsprogram. Men medlemmene argumenterer verken for eller mot dette under behandlingen av konstitusjonstraktaten. De snakker heller om nedskalering av EU og differensiert integrasjon (og sistnevnte alternativ behøver altså ikke å stride mot modellen, men følge av den). Men hvor realistisk er det å oppnå disse alternativene? Selv om mange fremhever differensiert integrasjon som en mulighet for et stadig større, komplekst og mangfoldig EU (Junge 2007:392), vil flertallet av de danske partiene heller at Danmark deltar i så mye som mulig av Unionens felles politikk¹⁸. DF nøler likevel med å fremme utmeldelse. Det er riktignok svært usannsynlig at et slikt forslag ville bli vedtatt, men det ville være et klarere signal om hva partiet mente. Hvis partiet virkelig ville sette hardt mot hardt, kunne det trekke sin støtte til Anders Fogh Rasmussens regjering hvis den støttet konstitusjonstraktaten. DF gjorde heller ikke dette.

For det tredje kan det dermed sies at partiet nøler med å stå helt og holdent for en oppfatning av EUs demokratiske legitimitet som passer til den nasjonale modellen, retorikken til tross. (Krarup kaller for eksempel konstitusjonstraktaten “et totalitært prosjekt” (Folketingsmøde nr.

¹⁸ Et eksempel på dette er debatten om å avskaffe unntakene fra EU Danmark fikk så de kunne stemme om Maastricht-traktaten igjen.

22 (2005)).) Dette kan skyldes strategisk handling: man kan være villig til å fremme utmeldelse eller søke direkte konflikt med de andre partiene over Danmarks EU-medlemskap, men gjør det ikke fordi det kan skremme vekk for mange velgere. Imidlertid er slikt vanskelig å si sikkert, og som vi skal se i neste kapittel kan det også være andre årsaker.

3.3 Venstre – demokrati bortenfor staten

Venstre har blitt valgt til å representere de EU-vennlige partiene i Danmark. I folkeavstemningen om dansk EF-medlemskap i 1972 var dette det tydeligste ja-partiet (Arter 2000:320), og det har også vært ansett som det mest integrasjonsentusiastiske partiet i Danmark frem til i dag (Rasmussen 2005). I regjering fikk Venstre satt et tydelig avtrykk på EUs utvikling ved å ha det daværende roterende formannskapet høsten 2002, hvor forhandlingene om den store østutvidelsen ble ledet vellykket i havn (Kragh 2004:232-37).

Med denne integrasjonsvennlige bakgrunnen vil det være interessant å se om partiets oppfatning av EUs demokratiske legitimitet passer best til den føderale multinasjonale eller den regionaleuropeiske modellen, som prøver å fange inn ulike EU-vennlige demokratisyn, og hvilke refleksjoner partiet gjør seg over hele prosjektet med konstitusjonstraktaten. Hvis det finnes føderalistiske strømninger av betydning i Danmark, kan dette partiet virke som det mest sannsynlige stedet å finne dem. At Anders Fogh Rasmussens regjering var avhengig av DF for å få flertall i Folketinget, later i liten grad til å påvirke Venstres EU-standpunkt.¹⁹

Form for innbyggernes politiske deltakelse: Venstre passer best til den regionaleuropeiske modellen på denne indikatoren fordi partiet kan se ut til å støtte aktiv folkelig deltakelse i EU gjennom flere overlappende offentligheter. I Folketingets behandling av konstitusjonstraktaten snakker Venstres daværende EU-talskvinne Charlotte Antonsen om et “behov for større åbenhed og mere demokrati i EU”. Hun roser Konventet for å ha arbeidet i full offentlighet. For henne er også konstitusjonstraktatens nye ordning med å inkludere medlemsstatenes parlamenter i beslutningsprosessen et demokratisk fremskritt fordi “nationale parlamenter er viktige bindeled til Europas folk. Nationalstaten er nærmere end det store europeiske fællesskab.” Antonsen fremhever også ordningen som viktig for å håndheve

¹⁹ I Folketinget nølte ikke Venstre og DFs representanter med å konfrontere hverandre om deres ulike oppfatninger av EUs demokratiske legitimitet. Når det nye prinsippprogrammet fra 2006 blir gjennomgått i neste kapittel, er kontinuiteten fra det forrige programmet om EU merkbart. At Venstre i tiden rundt ratifiseringen av Lisboa-traktaten snakket åpent om folkeavstemninger om Danmarks EU-unntak, peker også mot at forholdet til DF ikke later til å ha stor effekt på partiets EU-standpunkt.

EUs nærhetsprinsipp: hvis EU går for langt og blander seg i politikkområder medlemsstatene fortsatt skal ha kompetanse over, kan Folketinget i samarbeid med andre nasjonale parlamenter stoppe dette (Folketingsmøde nr. 22 (2005)).

Men det er jo ikke alene nok for en god og fornuftig demokratisk utvikling af EU. For Venstre er det fortsatt Europa-Parlamentet, der er det direkte valgte parlament, der på borgernes vegne tager stilling til de forskjellige EU-lovforslag. Derfor er det også af meget stor betydning, at Europa-Parlamentet får betydelig mere indflydelse med den nye traktat. (...) [H]vis vi ønsker en så demokratisk debat som overhovedet mulig, så må vi også åbne dørene til EU. Det lægges der også op til i forfatningstraktaten. Fremover vil beslutninger i Ministerrådet (...) blive truffet for åbne døre (ibid).

Nørby fremhever også den nye borgerinitiativordningen som et fremskritt (Nørby 2005).

I Venstres daværende prinsippprogram *Mennesket fremfor systemet* fra 1995²⁰ blir det fremhevet som svært viktig at innbyggere engasjerer seg politisk: “Folkestyre må ikke blive til ekspertstyre. Derfor skal det sikres, at der forud for mere vidtrækkende beslutninger er tilstrækkelig tid til og mulighed for oplysning og debat” (Mennesket:5). Om demokrati i EU sier programmet bare: “Det er vigtigt for folkestyret, at befolkningen er aktivt med i beslutningsprocesserne. Derfor skal den demokratiske kontrol med [EU’s] beslutninger styrkes yderligere” (ibid:8).

At medlemsstatenes demokratier holder øye med EU gjennom parlamentene, peker mot den nasjonale modellen (Fossum og Crum 2009:114). Hvordan skal dette forstås i sammenheng med den tydelige støtten til at innbyggerne også deltar på EU-nivå? Og hvordan forstå programmets vage utsagn om EU og demokrati?

Å ønske å kontrollere EUs makt er ikke ensbetydende med å være EU-skeptisk. Nærhetsprinsippet kan faktisk anses som en føderalistisk idé (Burgess 2000:240), og føderasjoner legger også klare begrensninger på sentralmakten (Burgess 2007:81). Så å gi nasjonale parlamenter en rolle i å håndheve nærhetsprinsippet behøver ikke å peke bare mot den nasjonale modellen. Den regionaleuropeiske modellen snakker om *flere og overlappende*

²⁰ Det kan innvendes at et så gammelt program kan avvike fra hva partiet mener ti år senere, men det må antas at programmet er partiets gjeldende offisielle politikk inntil et nytt vedtas. At mange av programmets formuleringer finnes igjen i det neste programmet, som vi skal se i neste kapittel, styrker antakelsen om at det første programmet kan anses som partiets gjeldende politikk. Avvik fra programmet i utsagn fra partimedlemmene i enkelte spørsmål kan likevel vurderes som tegn på at en ny mening har vokst frem i partiet, som vi skal se i spørsmålet om EUs militære kompetanse nedenfor.

offentligheter (Eriksen og Fossum 2009:36) hvor deliberasjon er viktig (ibid:30). Inkluderingen av nasjonale parlamenter i EUs beslutningsprosess kan være en slik overlapping, av de nasjonale og Unionens offentligheter (Fossum og Crum 2009:120) – hvis Unionen også skal ha sin egen offentlighet, noe partimedlemmene ser ut til å mene.

Programmets utsagn om at innbyggerne skal delta i EUs beslutningsprosess sier ingenting om hvordan dette skal skje og kan dermed tolkes flere veier, men det utelukker ikke deltakelse på unionsnivå og en EU-offentlighet²¹. Med tanke på hva partimedlemmene sier, og funnene i det nye programmet i neste kapittel, virker dette som det mest sannsynlige.

Med sin støtte til åpenhet i EUs beslutningsprosesser, økt makt til Europaparlamentet, borgerinitiativet, opplysning og debatt i flere overlappende offentligheter, ligger Venstre nærmest den regionaleuropeiske modellen på denne indikatoren.

Rettigheter: Venstre passer også best til den regionaleuropeiske modellen på denne indikatoren pga. sitt fokus på rettigheter som skal sikre demokratisk deltakelse i EU. Likevel avviker partiet i retning den nasjonale modellen ved å motsette seg at EU skal beskytte sosiale rettigheter.

Antonsen støtter Charteret, og fokuserer på dets sivile rettigheter: det er viktig at EU ikke skal kunne “krænke privatlivets fred, (...) ejendomsretten, forsamlingsfriheden eller andre helt grundlæggende ting” (Folketingsmøde nr. 22 (2005)). Programmet snakker positivt om “fri kommunikation, fri handel og fri bevægelighed over landegrænserne for mennesker, informationer og ideer” (Mennesket:6), noe som krever flere sivile og økonomiske rettigheter som ytringsfrihet og bevegelsesfrihet.

Selv om politiske rettigheter ikke tas opp direkte, peker funnene i forrige indikator på at EU også må garantere slike. Som vi har sett er både sivile og politiske rettigheter nødvendige for å sikre demokrati, og skal det være demokrati på unionsnivå, virker det mest logisk at Unionen selv garanterer for dem.²² Programmets formulering om å forsvare menneskerettigheter (se suverenitet under) taler også for en slik tolkning.

Foruten å nevne eiendomsrett kommer Antonsen mer direkte inn på økonomiske rettigheter da hun støtter at EU sikrer like konkurransevilkår gjennom minimumsstandarder for arbeidsmiljø i Det indre marked slik at “man ikke, når man laver fornuftige regler for sine egne

²¹ Da programmet ble skrevet i 1995 lå dessuten mange av konstitusjonstraktatens reformer ennå ikke på bordet.

²² Charteret kan sies å gjøre dette, og ingen i Venstre uttaler seg jo negativt om dette.

lønmodtagere, samtidig udkonkurrerer sine egne virksomheder” ved at private aktører flagger ut produksjon til medlemsstater med færre reguleringer (Folketingsmøde nr. 22 (2005)). Anders Fogh Rasmussen selv sier i en tale at Danmark “nyder (...) godt af hele EU’s indre marked” (Fogh Rasmussen 2005b), noe som tyder sterkt på at Venstre ser positivt på dagens økonomiske integrasjon. Programmet nevner ikke Det indre marked direkte, men foruten at det i hvert fall snakker om fri bevegelighet for mennesker og fri handel (som pleier å dreie seg om i hvert fall varer) støtter det også en felles valuta i EU (Mennesket:8) (som antyder fri bevegelse av kapital). Venstre ser altså ut til å ønske en økonomisk integrasjon i EU som dagens, noe som krever at EU beskytter flere økonomiske rettigheter.

Men Venstre ønsker også å sette grenser for hvilke rettigheter som skal beskyttes bortenfor staten. I mars 2005 vakte Hanne Severinsen, et annet av partiets folketingsmedlemmer og leder av Danmarks parlamentarikerdelegasjon i Europarådet, oppmerksomhet da hun uttrykte et ønske om å “luke ut” i rettighetene internasjonale organisasjoner garanterer. Hennes argument var at å tolke menneskerettigheter for vidt kunne føre til en utvanning av hele begrepet. Grunnleggende rettigheter som ytringsfrihet måtte garanteres bortenfor staten, men hun var mer skeptisk til å la internasjonale organisasjoner beskytte sosiale rettigheter (Damkjær 2005a). Ingen partifeller reagerte på dette utspillet – tvert imot vektlegger Antonsen jo sivile rettigheter i sin støtte til Charteret, og støtten til minimumskrav i EU betyr ikke at Unionen skal tilby noen velferdstjenester. Ingen i Venstre forsvarer heller at EU skal sikre kulturelle rettigheter, som er sentralt i den føderale modellen (Fossum og Menéndez 2009:72).

Venstre ser ut til å ønske at internasjonale organisasjoner, deriblant EU, skal sikre rettigheter, men bare rettighetene som er nødvendige for å sikre et demokratisk minimum og fri konkurranse i det indre marked på like vilkår – sivile, politiske og økonomiske rettigheter. Dette gjør det vanskelig å få partiets synspunkt til å passe helt med noen av modellene, men den regionaleuropeiske modellen skiller seg likevel ut. Denne ønsker riktignok at EU også skal beskytte sosiale rettigheter (ibid:68), men dens fokus er på at rettighetene legger til rette for innbyggernes deltakelse i demokrati på EU-nivå ved at de kan anerkjenne hverandre som likeverdige innbyggere (ibid:68-69). Funnene under forrige indikator peker på et tydelig ønske om demokrati også på unionsnivå, hvor alle må kunne delta – ikke bare de som benytter seg av mulighetene i det indre marked.

Dermed heller Venstre mest mot den regionaleuropeiske modellen på denne indikatoren. Likevel er skepsisen til å la EU garantere for sosiale rettigheter et avvik i retning den nasjonale modellen.

Identitet: Det finnes en nasjonalt orientert tone i Venstre, men likevel kan partiet passe best til den regionaleuropeiske modellen grunnet et fokus på kontakt mellom kulturer og ønsket om demokrati på EU-nivå. Antonsen sier at EU må være “et samarbejde for alle de lande i Europa, som ønsker at bli medlemmer” – også Tyrkia, når det respekterer menneskerettigheter fullt ut og kan leve opp til EUs lovgivning (Folketingsmøde nr. 22 (2005)). Programmet støtter at de daværende østeuropeiske søkerstatene inkluderes mer i EU og eventuelt gis fullt medlemskap (Mennesket:7).

Programmet har et klart fokus på dansk nasjonal identitet. Det snakkes om å ha et åpent samfunn som er i kontakt med andre samfunn så de “stimulerer og inspirerer hinanden. Det frie møte mellom forskjellige kulturer giver vitalitet og utfordringer” (ibid:6). Men “[i] det åbne og frie møte med fremmede kulturer bør vi danskere være bevidste om, at vor verden udgår fra Danmark og det danske” (ibid:27). Utlendinger som vil bosette seg i Danmark må lære seg dansk kultur slik at den danske nasjonale identiteten bevares (ibid:10).

Dette peker mot den nasjonale modellen. Det er imidlertid vanskelig å tenke seg et demokrati hvor dets innbyggere ikke deler en eller annen fellesskapsfølelse som gjør at de velger å delta (Eriksen og Weigård 1999:200) – på EU-nivå som i medlemsstatene. Venstres ønske om demokrati bortenfor staten, og kontakt og dialog mellom ulike kulturer, peker i retning de to andre modellene. I begge disse består Unionen av flere ulike nasjoner og kulturer, men den føderale multinasjonale modellen vil også skape en felles, kulturelt basert “europeisk” identitet (Eriksen og Fossum 2009:22), mens den regionaleuropeiske modellen fokuserer på en rettighetsbasert politisk kultur og flere overlappende identiteter (Fossum og Menéndez 2009:69), og vil slippe inn alle stater som kan bidra til demokrati i EU fremfor i en annen regional sammenslutning (Eriksen og Fossum 2009:36).

Venstre snakker ikke om noen kulturell forståelse av å være innbygger i EU, og å ta en muslimsk stat med i EU når den er blitt demokratisk, peker vekk fra en kulturelt basert fellesskapsfølelse (i hvert fall en basert på religion). At EU består av demokratiske stater som beholder sine egne identiteter men påvirker hverandre gjennom regelmessig kontakt, utveksling av impulser og mangfold, og sammen skaper et EU-demokrati, gjør den

regionaleuropeiske modellens visjon om en EU-identitet bestående av rettigheter (Eriksen og Fossum 2009:36) mest velegnet til å forstå Venstres oppfatning av EUs identitet – om enn det nasjonale preget er mest uttalt.

Juridisk status: Venstres stilling til dette er uklar, men partiet passer kanskje best til den regionaleuropeiske modellen også her fordi det ikke indikerer noe ønske om å gjøre EU til en stat, men ønsker demokrati på EU-nivå. Partiets daværende nestformann og siden Fogh Rasmussens etterfølger som statsminister, Lars Løkke Rasmussen, fremhever den nye faste formannen for Det europeiske råd som positivt (Løkke Rasmussen 2005), selv om det er blitt hevdet at dette nye embetet risikerer å skyve EU i en mer mellomstatlig retning på Kommisjonens bekostning (Mahony 2008). Nørby skriver at konstitusjonstraktaten er “et markant tilbageskritt for føderalisterne” fordi en føderasjon ifølge henne er en sentralisert stat hvor “kompetence [tilgår] oppefra (unionen) og ned (delstaterne), mens det i EU-samarbeidet tilgår nedenfra (medlemsstaterne) og op (unionen)” – dette fastslås i traktaten og sikres gjennom å gi nasjonale parlamenter medbestemmelse, den nye prosedyren for utmeldelse og at den gamle formuleringen om en “stadig tettere union” ikke er inkludert i traktatteksten (Nørby 2005). Føderasjonsforskere vil utvilsomt reagere på dette: mange føderasjoner har oppstått ved at separate enheter har kommet sammen og dannet en føderal stat nedenfra – det vanligste eksemplet er kanskje USA (Burgess 2007:74), som Nørby gir som eksempel nettopp på det motsatte (Nørby 2005).

Trass denne forenklingen tyder lite på at noen i Venstre ønsker å gjøre EU til en føderal stat. Partiet uttrykker verken ønske om å gi EU egen forvaltning²³, politistyrke, beskatningsmakt, demokratisk konstitusjon (utover at partiet bruker konstitusjonstraktatens tittel) og lignende kjennetegn på en stat, eller å henvise til felles symboler og fremstille EU som et skjebnefellesskap, som den føderale modellen ser for seg (Fossum og Menéndez 2009:64).

Samtidig virker Venstre rede til å bevege Unionen vekk fra et mellomstatlig samarbeid. Foruten støtten til å øke Europaparlamentets makt, støtter Antonsen konstitusjonstraktatens nye regler for stemmegivning med kvalifisert flertall i Ministerrådet (Folketingsmøde nr. 47 (2005)), og Løkke Rasmussen ønsker å innføre disse reglene i flere politikkområder hvor man hittil har brukt enstemmighet (Løkke Rasmussen 2005). Dette strider mot den nasjonale modellen.

²³ Fogh Rasmussen sier eksplisitt at det ikke er behov for å ansette mer personell i EUs organer (Fogh Rasmussen 2005b).

Det er uklart hvorvidt Venstre vil la EUs juridiske grunnlag være en traktat eller demokratisk konstitusjon, eller hvilken form Unionens institusjoner skal ha – noe som kanskje er overraskende med tanke på spørsmålene Laeken-prosessen reiste, som vi må anta Venstre har hatt et godt overblikk over siden partiet har sittet i regjering siden 2001. Likevel ser det ikke ut til å ha reflektert mer over konstitusjonstraktaten enn hvilke institusjonelle reformer den kom med.

Hvis Venstres noe uklare syn på Unionens juridiske status kan passe til noen av de tre modellene, må det igjen være den regionaleuropeiske. I den skal EU ikke bli en stat (Fossum og Menéndez 2009:66), men Unionens juridiske grunnlag må legge til rette for innbyggernes politiske deltakelse i deliberativt demokrati på alle nivåer (ibid:67). Settes Venstres ønske om å redusere medlemsstatenes makt over EU uten at Unionen blir en stat opp mot det tidligere observerte ønsket om mer demokrati og debatt i EU, peker dette igjen mot en oppfatning av juridisk status som passer best til den regionaleuropeiske modellen – selv om så partiet kanskje ikke vil gi EU en demokratisk konstitusjon.

Suverenitet: som den regionaleuropeiske modellen setter Venstre innbyggersuverenitet over statssuverenitet. I Folketinget sier Antonsen:

Vi [i Venstre] mener, at vores politiske mulighed i Danmark for at have indflydelse på vores egen hverdag da hænger sammen med, at vi allierer os med andre lande. (...) [I] og med at vi afgiver suverænitet til EU på nogle områder, så får vi faktisk indflydelse på nogle grænseoverskridende spørgsmål, som vi ellers ikke ville have (Folketingsmøde nr. 22 (2005)).

Men hun presiserer at dette bare skal være spørsmål medlemsstatene ikke lenger kan løse selv, og støtter videre at konstitusjonstraktaten fastslår “at samarbejdet består af selvstændige nationale stater, der er frivilligt med i EU” (ibid). Og programmet erklærer:

Venstre ønsker at bevare Danmark som en fri og selvstændig nation. For at sikre friheden og selvstændigheden må Danmark indgå i et forpligtende internationalt fællesskab, hvor det danske folk samarbejder med andre nationer (Mennesket:6). (...) Den europæiske union er en frivillig sammenslutning af europæiske nationer, som har besluttet at løse en række opgaver i fællesskab (ibid:7).

Som sagt tyder intet på at Venstre vil gjøre EU til en føderasjon, som i denne indikatoren ville innebære et tydelig ønske om at EU skal bli én stat utad (Eriksen og Fossum 2009:35).

Isteden skal Unionen bestå av stater som avstår suverenitet for å få innflytelse på nye utfordringer de ikke lenger kan løse alene. Dette kan likne på den nasjonale modellen (Eriksen og Fossum 2009:17), men også den regionaleuropeiske har som utgangspunkt at stater avstår suverenitet til EU for å få innflytelse på grenseoverskridende spørsmål (bare større mengder suverenitet) (ibid:26). Programmet sier også:

Det internationale samfund har en forpligtelse til at forsvare menneskerettighederne – også når det kræver våbenmagt for at stoppe tyrannerne i tide (...). Der er brug for et internationalt retssystem, som både regulerer landenes indbyrdes adfærd og stiller statslederne til ansvar for eventuelle krænkelser af menneskerettighederne. Til at håndtere den internationale og regionale retsorden skal der være stærke institutioner, der udstyres med kompetence til at gribe ind med den fornødne magt²⁴ (Mennesket:7).

Programmet snakker om generell beskyttelse av rettigheter og nevner ingen internasjonale organisasjoner ved navn. Men det er en tydelig modifisering av partiets støtte til statsuverenitet i retning innbyggeruverenitet fordi individet settes så tydelig foran staten (Eriksen 2006:86-87; Eriksen og Fossum 2009:35). Gjelder dette også EU?

Utsagnene over om å få innflytelse på spørsmål hver medlemsstat ikke lenger kan håndtere alene må ses i sammenheng med *hvilke* spørsmål. Under neste indikator vil vi se at Venstre ønsker at EU skal håndtere langt mer enn et innskrenket fellesmarked, som peker tydelig vekk fra den nasjonale modellen. Vi har også sett at Venstre har et ønske om demokrati bortenfor staten. Disse to faktorene gjør det plausibelt å anta at partiet setter autonomi og ansvarlighet over staten der dens rammer ikke lenger strekker til, og at EU er ett demokratisk styringsnivå bortenfor staten hvor innbyggerne må delta politisk – slik den regionaleuropeiske modellen vil (Eriksen og Fossum 2009:27).

Et utsagn av Antonsen taler for dette: hun støtter at EUs rett har juridisk forrang fremfor medlemsstatenes. “Hvis vi beslutter at gjøre noget for at forbedre miljøet i Europa, så er landene efterfølgende forpligtet til at skrive det ind i deres egen lovgivning.” EF-domstolen er for henne nødvendig for å sikre dette (Folketingsmøde nr. 22 (2005)).

Så Venstre heller mot den regionaleuropeiske modellens innbyggeruverenitet. Imidlertid finnes det et oppsiktsvekkende mulig avvik fra dette i en kronikk av Fogh Rasmussen: den daværende statsministeren skriver at hvis EU-lovgivning skulle stride mot den danske

²⁴ Spørsmålet om å gi EU fysiske tvangsmidler behandles under neste indikator.

grunnloven “er danske domstole forpliktet til at følge den danske grundlov. Det har Højesteret fastslået i 1998” (Fogh Rasmussen 2005a) da den i en kjennelse fant Maastricht-traktaten forenelig med den danske grunnloven (Heidar 2008:81).

Det kan hevdes at de danske politikerne må forholde seg til og rette seg etter denne domsavsigelsen. Men i *samme kronikk* skriver Fogh Rasmussen også at EU-lovgivning skal ha forrang fordi “vi skal overholde de regler, vi selv har vært med til at vedtage” (Fogh Rasmussen 2005a).

Det er altså snakk om to motstridende utsagn fra samme person. Det er vanskelig å se dette som uttrykk for kommunikativ handling. Det virker mer troverdig at statsministeren her handler strategisk: kronikken ble trykket 14. mai, ca. to uker før de franske og nederlandske folkeavstemningene. På dette tidspunkt ga meningsmålingene ledelsen til konstitusjons-traktatens motstandere i disse medlemsstatene og Fogh Rasmussen kan dermed ha følt seg i en stadig mer presset situasjon ettersom nei-seire ville kunne gi danske traktatmotstandere økt oppslutning. Da kan han ha prioritert å konfrontere disse med alle tilgjengelige argumenter (utsagnet er i et langt avsnitt om hva traktaten *ikke* handler om før statsministeren så gir sine grunner til å støtte den).

At ingen andre i Venstre har gitt uttrykk for å sette Danmarks konstitusjon over EUs – men at Antonsen jo sier det motsatte – styrker mistanken om at det er snakk om strategisk handling i denne kronikken og at Fogh Rasmussen ikke egentlig er skeptisk til å gi Unionens lovgivning forrang.

Kompetanse: Venstre vil ikke gjøre EU til en stat, men ønsker likevel å gi Unionen mange oppgaver hvor innbyggerne deltar aktivt i beslutningsprosessen, noe som passer best til den regionaleuropeiske modellen.

Prinsippprogrammet støtter Unionens nærhetsprinsipp:

For at sikre det enkelte menneskes medbestemmelse og indflydelse på løsningene skal disse træffes så tæt på den enkelte som mulig (Mennesket:5-6). (...) Der skal ske en decentralisering af opgaver og ansvar til yderste bæredygtige led (ibid:6). (...) Nærhedsprincippet skal gælde i alle forhold. De nationale beføjelser skal være hovedreglen. Unionens beføjelser skal være undtagelsen (ibid:8).

Hvilke oppgaver skal EU så ha? Som vi så under rettigheter ser Venstre ut til å ønske et indre marked som dagens. Fogh Rasmussen gir også uttrykk for et ønske om å videreutvikle dette: skal EU være konkurransedyktig på verdensmarkedet, trengs “en massiv innsats for at styrke forskning, utvikling og utdanning” på EU-nivå (Fogh Rasmussen 2005b). Han har tidligere utdypet dette som en utvidelse av EUs eksisterende rammeprogrammer for forskning (Fogh Rasmussen 2004:87), et forskningsfond styrt av et autonomt “europeisk forskningsråd”, en pris for innovasjon, økt konkurranse mellom universiteter, utveksling av studenter, enklere godkjenninger av utdanning i alle medlemsstatene (ibid:88) og noen EU-universiteter plassert strategisk rundt i verden for å skape oppmerksomhet om Europa og EU (ibid:89).²⁵

Antonsen fremhever også et behov for sterkere bekjempelse av terrorisme og grenseoverskridende kriminalitet i EU (Folketingsmøde nr. 22 (2005)). Statsministeren hennes føyer miljø og ulovlig innvandring til disse utfordringene (Fogh Rasmussen 2005a).

Programmet snakker også om en aktiv rolle for EU i miljøpolitikk:

Venstre ønsker at udvide EU's kompetence til at føre en fælles miljøpolitikk for alle medlemslandene. Der skal indføres fælles minimumskrav til miljøbeskyttelse i alle medlemslandene, således at virksomhederne har lige konkurrencevilkår. EU skal øge miljøinvesteringerne i Østeuropa med henblik på at løse problemerne med farlige atomkraftværker, døde floder, søer og skove m.v. (...) Hvor det er hensigtsmæssigt, kan der indføres grønne afgifter på visse produkter. (...) I EU skal der vedtages fælles minimumsatser for miljøafgifter (Mennesket:21).

Antonsen sier også at “EU's fælles udenrigspolitik skal styrkes.” Hun støtter mer koordinering av medlemsstatenes militær til forsvar og operasjoner utenfor EU – på frivillig basis, understreker hun (Folketingsmøde nr. 22 (2005)). Hun vil unngå splittelser som under Irak-krigen (Folketingsmøde nr. 47 (2005)). Løkke Rasmussen gir Balkan-krigene i 1990-årene som et annet slikt eksempel på at EU ikke klarte å handle da han forsvarer at EU med konstitusjonstraktaten får en “fælles udenrigsminister, der kan koordinere Europa udenrigspolitisk” (Løkke Rasmussen 2005). Å gi EU en større utenrikspolitisk rolle “betyder ikke, at Danmark mister evnen til at føre sin egen utenrigspolitik, men derimod at EU bliver mere

²⁵ Dette kunne høres ut som en sosial rettighet – at EU garanterer at alle innbyggere får en utdanning – men det er snarere snakk om at EU vil støtte og stimulere universitetsmiljøene. Det vil fortsatt være medlemsstatene som garanterer grunnskole for alle og driver de aller fleste universitetene.

handlekraftig, når det virkelig gjelder,” forsikrer Fogh Rasmussen (2005a), som også sier at EU må spille en aktiv rolle i globale klimaforhandlinger (Fogh Rasmussen 2005b).

Som sett legger programmet opp til bruk av fysisk makt for å beskytte menneskerettigheter, bl.a. som del av en “regional rettsorden”. Vi må anta at dette inkluderer EU fordi Venstre altså støtter Charteret, som forplikter Unionen til å beskytte og respektere et betydelig sett rettigheter – og fordi konstitusjonstraktaten, som partiet støtter, forplikter EU til å tilslutte seg Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (Traktat for en konstitusjon for Europa, artikkel I-9 (2)).²⁶ Antonsen forsvarer selv at EU fremmer menneskerettigheter i sin utenrikspolitikk (Folketingsmøde nr. 22 (2005)).

Programmet snakker likevel ikke om noen militær kapasitet i EU, men om NATO. Likevel skal europeere gjennom Den vesteuropeiske union (VEU), som skal være “NATO’s europæiske søjle” (Mennesket:8),

i de kommende år påtage os en større del af byrden ved at sikre frihed og fred i vor verdensdel. Den overordnede sikkerhedsgaranti skal fortsat ydes af NATO med nordamerikansk deltagelse. [VEU] skal udvikles til at håndtere europæisk forsvarspolitik og regionale militære aktioner, hvor amerikanerne ikke ønsker at deltage (ibid:9).

To ulike syn på felles bruk av europeisk militærmakt kan altså anes: Antonsen snakker om EU mens programmet snakker om VEU. Her må det imidlertid påpekes at EU har overtatt mye av VEUs oppgaver siden 1990-årene (Lie 2007:197), og ettersom programmet ble skrevet i 1995 kan det tenkes å akkurat på dette feltet fremme et standpunkt som Venstre i realiteten har erstattet med Antonsens.

Venstre ønsker altså at EU skal ha betydelig kompetanse til å sikre fri konkurranse, bedre miljø, bekjempe grenseoverskridende kriminalitet og ulovlig innvandring og tale mer med én stemme utad. I tråd med den føderale modellen vil Venstre definere klart og tydelig hvilke oppgaver EU skal befatte seg med (Eriksen og Fossum 2009:35). Men som vi har sett tyder lite på at Venstre vil gjøre EU til en stat, og Fogh Rasmussen tar et tydelig forbehold i oppgaven som mange vil hevde er den viktigste å gi EU hvis man skal kunne kalle det en føderasjon i ordets tradisjonelle forstand: utenrikspolitikken (Lie 2007:96).

²⁶ Det må presiseres at selv om Venstre altså ser ut til å ville gi EU en militær rolle for å beskytte menneskerettigheter, utgjør ikke dette noe avvik i retning den føderale multinasjonale modellen fordi ingen i partiet snakker om et forsvar for å beskytte selve Unionen, eller om noen separat politistyrke til den, som ville vært nødvendig hvis den skulle bli en føderal stat.

Den regionaleuropeiske modellen har til felles med den føderale at Unionen har hierarkisk myndighet over medlemsstatene i en rekke saker, men altså uten at EU blir en stat (Fossum og Menéndez 2009:66). Det viktige er at beslutningene fattes gjennom en demokratisk prosedyre etter debatt og deltakelse fra innbyggerne (Eriksen og Fossum 2009:35), noe vi har sett at Venstre støtter. Dermed ligger partiet kanskje igjen nærmest denne modellen.

Imidlertid er det mulig at også Venstre støtter differensiert integrasjon. Jens Kirk, et annet av partiets folketingsmedlemmer, sier: “Det skal være nogle spilleregler, som helt klart siger, at selv om det nok bliver vanskelig for 25 lande at være helt enige om alle ting fremover, kan nogle lande på nogle områder gå videre, og så kan de andre tilslutte sig det” (Folketingsmøde nr. 47 (2005)). Fogh Rasmussen uttrykker derimot bekymring for at EU kan “falde fra hinanden” hvis konstitusjonstraktaten ikke blir ratifisert – han spår at det kan skje ved at noen medlemsstater da velger å inngå et mer snevert samarbeid seg imellom og ignorere de andre (Fogh Rasmussen 2005a; 2005b).

Vi ser altså to ulike meninger fra to ulike partimedlemmer. Ingen andre uttaler seg i denne saken, og Kirk og Fogh Rasmussen er konsistente i sine utsagn, så det eneste vi kan konkludere er at det tilsynelatende eksisterer to ulike meninger i partiet i spørsmålet om EU må være samlet i alle politikkområder. Kirk ser ut til å støtte et EU i “flere hastigheter” fremfor noe permanent skille mellom medlemsstatene.

* * *

Venstre er kjent som det mest integrasjonsvennlige partiet i Danmark, og er tydelig mer positivt innstilt til EU enn Dansk Folkeparti. Venstre støttet konstitusjonstraktaten, og partiets oppfatning av EUs demokratiske legitimitet passer best til den regionaleuropeiske modellen – spesielt når indikatorene ses sammen: partiet snakker ikke om demokrati på EU-nivå i sine uttalelser for hver indikator, men fokuset på dette i den første indikatoren må tas med i betraktningen når de andre vurderes.

To avvik ble identifisert. Det første var at Venstre var skeptisk til å la EU beskytte sosiale rettigheter, som var et klart avvik i retning den nasjonale modellen. Det andre avviket var at enkelte partimedlemmer holdt døren åpen for differensiert integrasjon – i flere hastigheter. Et mulig tredje avvik var at Fogh Rasmussen ville prioritere Danmarks grunnlov hvis den skulle komme i konflikt med EUs lovgivning, men dette var et enslig utsagn som både stred mot det

andre partimedlemmer sa og det Fogh Rasmussen selv også sa i samme kilde, så uoppriktighet og strategisk handling virker mer sannsynlig.

Ser vi bort fra avvikene er det kanskje to funn som bør fremheves som spesielt bemerkelsesverdige. For det første ser Venstre ikke ut til å ha foretatt mer grunnleggende refleksjoner og vurderinger av hva det mener at EU skal være (dette forsterkes av funnene i neste kapittel): partiet sa ikke hvorvidt Unionens juridiske grunnlag skulle være en demokratisk konstitusjon eller traktat, eller hvilken form den skulle ha (det kanskje største spørsmålet er hvordan balansen mellom mellomstatlige og overstatlige organer skal innrettes). Dette er kanskje desto mer oppsiktsvekkende med tanke på alle spørsmålene Laeken-prosessen reiste. At Venstre har hatt regjeringsmakt siden 2001 og, må vi anta, dermed hadde fulgt denne prosessen nøye, ser ikke ut til å slå inn i dets vurderinger av konstitusjonstraktaten. Venstre sa svært lite om den konstitusjonelle tonen i dokumentet og hva det kunne innebære, og fokuserte isteden på dets reformer, hvor partiet så både det positive i den nye formannen for Det europeiske råd og kvalifisert flertall i Ministerrådet, selv om det kan argumenteres for at disse ordningene peker i ulike retninger. Venstre hadde en ofte nasjonalt orientert retorikk. En kosmopolitisk tone, som i den regionaleuropeiske modellen, er fraværende.

Og likevel har vi sett at Venstres oppfatning av EUs demokratiske legitimitet passer best til denne modellen når man ser på hva partiet arbeider for. Venstre kan dermed for det andre kanskje demonstrere at gamle begreper henger igjen, men etter hvert får en ny betydning. Det kanskje tydeligste eksemplet på dette er forståelsen av suverenitet. Aktører med et klassisk, statsorientert syn på dette begrepet, som Dansk Folkeparti, ville aldri si at Danmark må avstå suverenitet til EU for å fortsatt kunne være “en fri og selvstendig nasjon” eller at det kan brukes våpenmakt mot stater som krenker menneskerettigheter. Vi kan derfor ane konturene av en *ny virkelighetsforståelse* i Venstre hvor demokrati – med alt det innebærer – kan eksistere og fungere bortenfor staten.

At Venstre, som sies å være det mest EU-positive partiet i Danmark, ikke har et uttalt ønske om reformer av EU i retning en føderasjon, kan indikere at det eksisterer lite føderalisme i Danmark.²⁷

²⁷ Det må her nevnes at noen har hevdet at Venstre i nyere tid er blitt mer EU-skeptisk. Denne påstanden baseres imidlertid på partiets forsvar av nærhetsprinsippet, skepsis til EUs landbruks- og fiskeripolitikk, støtten til USA

3.4 Oppsummering

Dette kapitlet har forsøkt å avdekke hvilken oppfatning av EUs demokratiske legitimitet Dansk Folkeparti og Venstre hadde da de forholdt seg til konstitusjonstraktaten i ratifiseringsdebatten i Folketinget, i mediene og sin offisielle argumentasjon. Partiene ble analysert vha. de seks indikatorene og de tre modellene utviklet i forrige kapittel.

Dansk Folkeparti passet godt til den klart mest EU-skeptiske modellen – den nasjonale – på indikatorene. Partiet illustrerer muligens at modellens syn på EUs kompetanse kan være vanskelig å realisere fordi det er vanskelig å spesifisere hvor grensen for denne kompetansen nøyaktig skal gå.

Partiet illustrerer også at aktører som oppfatter EUs demokratiske legitimitet slik den nasjonale modellen gjør, står i et vanskelig dilemma over hvordan de skal forholde seg til dagens Union. Tre mulige strategier var å arbeide for å avvikle mye av integrasjonen, for differensiert integrasjon eller for å melde sin medlemsstat ut. De to første alternativene virker vanskelige å oppnå i Danmark. Likevel snakker DF ikke om å arbeide for utmeldelse eller gå til andre konfrontasjoner som å rukke ved regjeringen de støtter.

Venstre passet best til den regionaleuropeiske modellen, men med to sikre avvik: skepsis til at EU sikret sosiale rettigheter, og at minst ett medlem så ut til å støtte et EU i flere hastigheter.

Venstre så ikke ut til å ha foretatt en mer dyptgående vurdering av sitt syn på EU, for partiet sa lite om hvilket juridisk og institusjonelt design Unionen burde få, og hadde ellers en svært nasjonal retorikk. Spørsmålene konstitusjonstraktaten reiste så ikke ut til å ha utløst noen større refleksjon.

Når dette settes opp mot hva partiet likevel ønsket med EU på de ulike indikatorene, illustrerte det dermed kanskje hvordan ord kan henge igjen men likevel gradvis få en ny

under Irak-krigen og nøling med å holde folkeavstemninger om å avskaffe Danmarks EU-unntak. Nærhetsprinsippet kan som nevnt forstås som en føderalistisk idé. Skepsis til enkelte av EUs politikker kan knapt sies å være skepsis til EU som sådan. Venstre hevder at deres støtte til USA ikke er sterkere enn tidligere danske regjeringers (Rasmussen 2005). Og at regjeringen ennå ikke har utskrevet folkeavstemninger om unntakene blir mer forståelig når man tar med i betraktningen at den forrige danske regjeringen prøvde å avskaffe euro-unntaket med en folkeavstemning i 2000 og tapte (Heidar 2008:81). Ser man på den danske debatten i tiden rundt Lisboa-traktatens utforming og ratifisering, blir det tydelig at Venstre ønsket å avskaffe forbeholdene og ville mest sannsynlig ha gjennomført folkeavstemninger om dette hvis ikke Lisboa-traktaten hadde blitt avvist på første forsøk i Irland (Skjævesland 2008) – selv om regjeringen var parlamentarisk avhengig av Dansk Folkeparti.

betydning. Vi kan ane konturene av en ny virkelighetsforståelse, hvor demokrati også kan eksistere bortenfor staten.

* * *

Folketinget fikk behandlet konstitusjonstraktaten to av tre ganger før den ble oppgitt. Siste gang var seks dager etter at den var blitt avvist i Nederland, og usikkerheten om dens videre skjebne var dermed et stort diskusjonstema på dette folketingsmøtet. Dansk Folkeparti og Enhedslistens representanter hevdet at den måtte oppgis, mens de andre partiene fortsatt forsvarte den (Folketingsmøde nr. 47 (2005)).

De Konservatives utenriksminister Per Stig Møller avsluttet møtet. “Europa er i krise”, sa han, men krise var opprinnelig et gresk ord for et sykdomsforløp – spesielt en type lungebetennelse som ville innebære høy feber, “åndenød samt psykisk uro og uklarhet” men til slutt resultere i at pasienten ble helt frisk igjen (ibid).

“Lad os nu give os tid til at komme igennem den krise,” avsluttet Møller. “Europa skal nok blive rask” (ibid).

4 De danske partiene og Lisboa-traktaten

4.1 Innledning

Natt til 23. juni 2007 var det nettopp Danmarks statsminister som kom først ut fra Det europeiske råds møtesal for å kunngjøre resultatet av over to dagers diskusjon av Den europeiske unions (EUs) konstitusjonelle utvikling. Til de ventende pressefolkene latter sa Anders Fogh Rasmussen: “God morgen. Vi har oppnådd enighet!” Etter et halvt år med Angela Merkels diplomatiske arbeid hadde medlemsstatenes ledere blitt enige om rammene for en ny traktat. Den inneholdt de fleste av konstitusjonstraktatens reformer, og ble hetende Lisboa-traktaten fordi det endelige dokumentet ble signert i Portugals hovedstad Lisboa 13. desember samme år.

Litt over fire måneder senere ratifiserte Danmark traktaten – i parlamentet alene, som i alle medlemsstatene unntatt Irland. I Irland ble Lisboa-traktaten avvist av et flertall fremmøtte velgere i folkeavstemningen 12. juni 2008. Dens skjebne ble enda mer usikker da de polske og tsjekkiske presidentene så nektet å signere den, og EU-skeptikere i Tyskland og Den tsjekkiske republikk anklaget den for å stride mot disse medlemsstatenes grunnlover. Denne gangen fortsatte imidlertid ratifiseringsprosessen. Etter at et overveldende flertall fremmøtte irske velgere støttet traktaten på annet forsøk 2. oktober 2009, og de tyske og tsjekkiske grunnlovsdomstolene godkjente den, ga presidentene opp og signerte motvillig (Fossum og Menéndez kommer:156). 1. desember 2009, nesten to år etter at den ble undertegnet, trådte Lisboa-traktaten i kraft.

Opgaven har så langt svart på problemstillingens første del ved å vise hvilke oppfatninger av EUs demokratiske legitimitet de to danske politiske partiene jeg har valgt ut hadde da de forholdt seg til konstitusjonstraktaten. Dette kapitlet skal svare på problemstillingens andre del: hadde de samme partienes oppfatning av EUs demokratiske legitimitet forandret seg da de vurderte Lisboa-traktaten? Som i forrige kapittel vil folketingsmøtene hvor partiene vurderte og til slutt ratifiserte traktaten bli gjennomgått. I tillegg vil partienes offisielle argumentasjon – som i begge tilfeller var blitt fornyet – bli analysert. Utspill i mediene vil også bli nevnt. Partienes syn kategoriseres igjen etter indikatorene utformet i kapittel 2.

4.2 Dansk Folkeparti – fortsatt demokrati i staten

Dansk Folkeparti (DF) har tilsynelatende justert sitt EU-standpunkt siden konstitusjonstraktaten, men det betyr ikke nødvendigvis at partiet er blitt tydeligere. Det fremstår likevel med en oppfatning av Unionens demokratiske legitimitet som fortsatt likner mest på den nasjonale modellen.

Form for innbyggernes politiske deltakelse: DF vil fortsatt avgrense demokrati til medlemsstatene, men et oppsiktsvekkende avvik i retning av de to andre modellene har dukket opp ved at partiet nå vil gi Europaparlamentet en økt rolle.

Partiets folketingsmedlemmer snakker nå om temaet: Søren Krarup avviser at Lisboa-traktaten gjør EU mer demokratisk fordi demokrati for ham betyr at et folk kan bestemme over seg selv, noe traktaten reduserer – demokrati er forankret i staten. Morten Messerschmidt, som fortsatt var partiets EU-talsmann, avviser borgerinitiativet som en tom ordning EU ikke vil bry seg med (Folketingsmøde nr. 50 (2008)) fordi den ikke forplikter Europakommisjonen juridisk til å utforme et lovforslag i en gitt sak selv om det nødvendige antall innbyggere fra det nødvendige antall medlemsstater ber den om det. Å gi Europaparlamentet mer makt vil ikke gjøre EU mer demokratisk fordi det er “det mest udemokratiske parlament, der overhovedet eksisterer i Europa” fordi så få velgere bruker stemmeretten og Lisboa-traktaten reduserer Danmarks representanter²⁸ så det blir vanskeligere for de minste danske partiene å vinne et mandat. “[D]emokratiet skal bevares, skal leve og utfolde sig i Danmark. Det skal ikke ske i EU’s institutioner”, konkluderer Messerschmidt (Folketingsmøde nr. 61 (2008)).

Prinsippprogrammet fra 2002 gjelder fortsatt. Arbeidsprogrammet *Fælles værdier – fælles ansvar* kom i ny versjon i oktober 2007, hvor argumentene fra det forrige gjentas nesten ord for ord. Det tilføyes at den synkende valgdeltakelsen gjør at det først og fremst er de mest iherdige integrasjonstilhengerne i velgermassen som blir representert. Programmet sier nå eksplisitt at DF ikke anser Parlamentet som representativt for Unionens innbyggere “i lovgivningsmessig henseende” (Fælles værdier [2007]:62).

Imidlertid har én ting endret seg i det nye programmet: som det forrige sier det at Europaparlamentet skal kontrollere EU, men dette utdypes nå til “myndighed til at godkende

²⁸ Dette er faktisk ikke riktig: Danmarks europaparlamentarikere reduseres fra 14 til 13 allerede med Nice-traktatens bestemmelser. Lisboa-traktaten viderefører bare dette (Lie 2007:58).

eller forkaste Kommissionens regnskaper og til at afsætte Kommissionen i tilfælde af embedssvigt” – også individuelle kommissærer (Fælles værdier [2007]:62).

I den nasjonale modellen skal EU kontrolleres av medlemsstatene slik at disse beholder kontrollen over Unionen til en hver tid (Eriksen og Fossum 2009:17). Da kan EUs egne organer hjelpe til (ibid:18), og Parlamentet kan bistå med debatter, utredninger, høringer og lignende for å avdekke hva som foregår i Unionen (Fossum og Crum 2009:112). Men Parlamentet kan verken ha et avgjørende ord over hvordan et så viktig utøvende organ som Kommisjonen er sammensatt og fører regnskaper, eller sanksjonsmidler til å håndheve dette (ibid:113), da det ville svekke medlemsstatenes grep om Unionen. Ut fra logikken i den nasjonale modellen er det spesielt farlig å gi et folkevalgt organ som Parlamentet slike oppgaver, fordi det kan åpne for demokrati på EU-nivå: istedenfor å velge et organ som bare skal assistere nasjonale myndigheter i å kontrollere Unionen, vil velgerne få anledning til å påvirke direkte hvordan Kommisjonen er sammensatt og fører politikk – utenom sine nasjonale regjeringer. Medlemsstatene risikerer da å oppleve fremveksten av et demokrati på EU-nivå, noe den nasjonale modellen eksplisitt søker å forhindre.

Det er tydelig ut fra de andre funnene i denne og de andre indikatorene at DF fortsatt vil begrense demokrati til medlemsstatene. Partiet ser likevel ut til å ha oppdaget muligheten for å bruke Unionens egne organer til å kontrollere den. Men dette strider mot den nasjonale modellen, og er et avvik i retning de to andre.

Rettigheter og kompetanse vil som i forrige kapittel bli behandlet sammen. Igjen vil DF skalere EU tilbake til et mer avgrenset økonomisk samarbeid.

I Folketinget gjentas skepsisen til Charteret og mulighetene det vil gi EF-domstolen til å detaljstyre innbyggernes liv. Messerschmidt tilføyer at fordi dommerne kommer fra 27 ulike medlemsstater, hvor spesielt de sør- og østeuropeiske har en annerledes rettighetstradisjon enn i Danmark, kan domstolen i fremtidige kjennelser definere danske innbyggers rettigheter annerledes enn danske dommere ville gjort (Folketingsmøde nr. 61 (2008)).

Verken DFs medlemmer eller det nye arbeidsprogrammet sier nå noe om at EU skal sikre rettigheter overhodet, selv ikke i stater som søker om medlemskap. Hvilke rettigheter kan man da lese at Unionen må beskytte ut fra kompetansen partiet ønsker å gi den?

DFs partimedlemmer sier mindre om dette enn sist, men Messerschmidt gjentar sin støtte til “de bedste forbrugergarantier og forbrugerretsregler, (...) de bedste miljøregler osv. osv.” (Folketingsmøde nr. 50 (2008)) men uttrykker bekymring over at EUs organer setter maksimumsstandarder for hele Unionen med det resultat at kvaliteten på forbrukersikkerheten i Danmark blir dårligere. Isteden ønsker han at EU bare skal sette minimumsstandarder og la det være opp til medlemsstatene å gå lenger. Messerschmidt hevder også at “danskerne vil have et effektivt og velfungerende EU, der respekterer den nationale suverenitet og respekterer, at danske love selvfølgelig skal kunne opretholdes, selv om de strider mod principperne om det indre marked” (Folketingsmøde nr. 23 (2008); min kursivering).

I den forbindelse fremmet han og partifelle Martin Henriksen et forslag om å tilføye en protokoll til Lisboa-traktaten som ville garantert at den danske *aftale- og konfliktret* (arbeidstakeres rett til å danne fagforeninger, forhandle med arbeidsgivere og streike) ble sikret mot inngripen fra EUs institusjoner. Forslaget ble fremlagt til Folketingets siste behandling av traktaten og kom etter noen kjennelser fra EF-domstolen som ifølge Messerschmidt i stadig større grad underla Danmarks nasjonale arbeidsmarked EUs felles regler (Berlingske Tidende 2008). De fleste andre partiene kritiserte forslaget, og spesielt Socialdemokratiets EU-talsmann Svend Auken anklaget det for å være et forsøk på å åpne traktatteksten helt på nytt og slik forsøke å sabotere enigheten medlemsstatene hadde oppnådd om reformene av EU. Forslaget ble forkastet med 94 stemmer mot 21, før debatten fortsatte og endte med at Lisboa-traktaten ble godkjent (Folketingsmøde nr. 61 (2008)).

Det nye arbeidsprogrammet gjentar ord for ord at EUs kompetanse skal reduseres til et frihandelsområde, tollunion og minimumsstandarder for å fremme forbrukeres sikkerhet (Fælles værdier [2007]:61). Politisamarbeid gjentas også, med forbeholdet om at dette skal skje mellom medlemsstatene (ibid:64). Både programmet (ibid:61) og Messerschmidt støtter igjen differensiert integrasjon (Folketingsmøde nr. 50 (2008)). Heller ikke nå virker dette som noe annet enn en defensiv strategi for å sikre at EU er demokratisk legitim slik den nasjonale modellen ser det for Danmark. Andre medlemsstater kan gå videre, men med hva spesifiseres ikke.

Angående Schengen-samarbeidet ønsker programmet nå bare utmeldelse av “de dele af Schengen-aftalen, som forbyder Danmark at have pas- og toldkontrol ved de danske grænser”, og “skærpede visumregler for at forhindre fri passage fra de øvrige Schengen-lande ind i

Danmark” (Fælles værdier [2007]:34). Messerschmidt skriver derimot et leserinnlegg 7. april 2008 med overskriften “Nedlæg Schengen” (Messerschmidt 2008).

Programmet presiserer at

EU’s funksjoner skal innskrenkes til at omfatte:

- oppgaver, som store befolkningsflertal i medlemslandene ønsker at løse gjennom EU,
- oppgaver, hvis grænseoverskridende karakter nødvendiggjør fælles løsninger,
- oppgaver, for hvilke der er avgjørende stordriftsfordeler i fælles løsninger (Fælles værdier [2007]:60).

Partiet har tydeligvis gått gjennom synspunktene sine siden det forholdt seg til konstitusjonstraktaten. Hvis de mener at EU skal forvalte et frihandelsområde og tollunion og sette en rekke minimumsstandarder, noe som kan passe godt til den nasjonale modellens visjon, må Unionen i hvert fall fortsatt garantere for noen sivile og økonomiske rettigheter.

Men uttalelsene er ikke blitt mye klarere: Messerschmidt sier at danske lover skal bestå også selv om de strider mot reglene i Det indre marked, og snakker om å nedlegge Schengensamarbeidet mens programmet virker mer nølende. Og hvordan avgjøre at det er “nødvendig” eller “avgjørende stordriftsfordeler” i å gi EU en oppgave?

Igjen kan det se ut som at DF, med en oppfatning av EUs demokratiske legitimitet som passer til den nasjonale modellen, strever med å gi et klart svar på hvor mye kompetanse Unionen skal få til å forvalte fellesmarkedet fordi det er vanskelig å finne den rette balansen mellom felles regler og å la medlemsstatene forbli så suverene som mulig. Imidlertid vil de som setter staten så tydelig i sentrum i hvert fall ikke akseptere at Unionens kompetanse gradvis utvides til nye økonomiske politikkområder. Partiets fortsatte motstand mot Charteret, og spesielt utspillet om å legge en protokoll til traktaten for å la avtale- og konfliktrett i Danmark forbli et dansk anliggende, peker tydelig mot dette. Igjen kan DF altså passe godt til den nasjonale modellen – og demonstrere et viktig problem med å praktisere den.

Identitet: DFs syn passer fortsatt best til den nasjonale modellen, med et fokus på nasjonale identiteter. I Folketinget sier Søren Krarup:

Det er netop den misforståelse, at vi er borgere i Europa, der gør Europa til noget andet, end Europa skal være. Vi er borgere i Danmark (...). EU’s katastrofale udvikling består i, at man har gjort det til en sammenslutning, dvs. har gjort os til borgere i Europa, i stedet

for at vi er danske borgere (...). Nej, et folk er knyttet til sit land (Folketingsmøde nr. 50 (2008)).

Ellers gjelder fortsatt de tydelige formuleringene i prinsippprogrammet, og advarselen om et “identitetsløst, multikulturelt Europa” gjentas i det nye arbeidsprogrammet (Fælles værdier [2007]:10).

EUs innbyggere omtales igjen i flertall nesten hele tiden både i Folketinget og i arbeidsprogrammet. Partimedlemmene snakker ikke om Tyrkia nå, kanskje fordi saken ikke var like iøynefallende som den var i månedene rundt åpningen av forhandlingene om tyrkisk medlemskap i 2005. I det nye arbeidsprogrammet er det likevel kommet en omfattende argumentasjon for hvorfor et tyrkisk EU-medlemskap er utenkelig for DF: kvinnes stilling (ibid:63), okkupasjonen av det nordlige Kypros, korrupsjon, menneskerettighetsbrudd – og utsikten til at Tyrkia i EU kan la sine innbyggere migrere til de andre medlemsstatene, få mye landbruks- og strukturfondstøtte og ha stor politisk innflytelse pga. en stor og voksende befolkning (ibid:64). Men hvor viktige er slike argumenter for DF? Da EU måtte forholde seg til de østeuropeiske statene som søkte om medlemskap, ble slike argumenter også brukt mot å slippe disse inn (Barnes og Barnes 2007:438). DFs arbeidsprogram fra 2001 støtter likevel eventuelt medlemskap for disse statene når de har utviklet velfungerende rettsstater, markedsøkonomier og lignende (Fælles værdier [2001]:26-27). Disse argumentene virker altså ikke avgjørende for hvem som skal bli medlem eller ikke for DF.

Da står vi igjen med et annet argument; et vi så i forrige kapittel og som programmet nå også fremmer: Tyrkia er ikke “et europæisk land” og dets “kultur gjør det uforeneligt med Europa” (Fælles værdier [2007]:63). De andre argumentene kan dermed være et tilfelle av strategisk handling: DF kan ha inkludert dem for å forsøke å fange opp ulike velgergrupper som er skeptiske til et tyrkisk EU-medlemskap, og for å forsøke å virke mindre kategorisk. Men det ser altså ut til å være det kulturelle argumentet som er det avgjørende for partiet.

Det kan være samme grunn som gjør at DF heller ikke fokuserer så tydelig på religion lenger: det gamle programmets formulering om å ikke slippe inn stater utenfor den “kristne kulturkrets” er endret til “den vestlige” (ibid).

Uansett kan vi igjen ane en slags kulturelt basert EU-identitet i DF, men partiet setter fortsatt de nasjonale identitetene tydelig over den “europæiske”.

Juridisk status: DF passer fortsatt godt til den nasjonale modellen på denne indikatoren – spesielt fordi Messerschmidt nå sier eksplisitt at DF ønsker en *traktat* til å fastslå hvordan EU skal fungere, og som “sikrer medlemslandenes suverenitet, og (...) at vi ikke konsekvent og vedvarende får forringet vores forbrugersikkerhed, sundhedstilstand, miljøregler osv” (Folketingsmøde nr. 23 (2008)).

Partiets representanter advarer igjen mot å redusere bruk av enstemmighet, Danmarks stemmevekt i Ministerrådet, europaparlamentarikere og tid i Kommisjonen. Ønsket om å gjøre Kommisjonen til et byråkrati under Ministerrådet gjentas i det nye arbeidsprogrammet. Fortsatt sies intet om at EUs institusjoner skal organiseres til å fungere i ulike “spor” – at partiet ikke ser ut til å ha vurdert problemene med dette blir enda tydeligere når det settes opp mot den nye visjonen for Europaparlamentet: skal danske representanter, fra et Danmark som eventuelt bare deltar i det ytterste “sporet”, avsette Kommisjonen for noe den har gjort i en sak som faller inn under et annet “spor”? Autonomi og ansvarlighet blir komplisert og vanskelig å utøve optimalt i en slik situasjon.

Det står ikke i det nye arbeidsprogrammet at DF ønsker å melde Danmark ut av EU hvis en grunnlov skulle vedtas, eller av noen annen grunn. Det sier bare: “[e]thvert forsøg på at skabe en europæisk forfatning skal modarbejdes, uanset hvad den kaldes” (Fælles værdier [2007]:61). Imidlertid ville DFs folketingsmedlemmer heller ikke si klart at de hadde gitt opp utmeldelse som alternativ. Da de ble spurt om de var mot Danmarks EU-medlemskap, snakket de heller om et behov for et mer mellomstatlig samarbeid i Europa – det nærmeste de kom å forsvare utmeldelse, var at Jesper Langballe sa at “Lissabon-traktatens EU vil vi meget nødig være i” (Folketingsmøde nr. 23 (2008)).

Suverenitet: Partiets syn på dette temaet, som knytter suverenitet til staten og dermed den nasjonale modellen, er uendret. Krarup sier det igjen karest: “suverenitet (...) betyder (...) selvbestemmelsesret”; altså at danskene “bestem[mer] lovgivningen i sit eget land” (Folketingsmøde nr. 61 (2008)). Dessuten gjelder prinsippprogrammet og dets formuleringer fortsatt.

* * *

Dansk Folkepartis oppfatning av EUs demokratiske legitimitet passer fortsatt best til den nasjonale modellen. Igjen illustrerer partiet interessante aspekter med tankegangen bak modellen. For det første spesifiserer partiet fortsatt ikke klart hvor grensen for EUs økonomiske kompetanse nøyaktig skal trekkes, selv om det kan se ut til å forsøke.

For det andre ser vi igjen at partiet mener at Unionen utvikler seg i feil retning og vurderer å reagere på dette på ulike måter. Det ser fortsatt ut til å fokusere på å redusere EUs oppgaver og arbeide for en Union i ulike spor.

Det er kanskje i forlengelse av dette at vi for det tredje må se de to forandringene som må sies å ha funnet sted fra da partiet vurderte konstitusjonstraktaten: ønsket om å la Europaparlamentet kunne forkaste Kommisjonens regnskaper og dens politikere, og at utmeldelse virker enda mindre aktuelt.

Vi så i forrige kapittel at DF så vekk fra sitt programfestede vedtak om utmeldelse hvis EU skulle få en demokratisk konstitusjon. Det virket plausibelt å mistenke at det var et strategisk trekk for å ikke støte fra seg velgergrupper, og at vedtaket er fjernet helt nå, uten at man vil eksplisitt avkrefte at utmeldelse er en mulig strategi, kan igjen være et slikt trekk. Å åpne for at Europaparlamentet skal ha rell politisk makt virker imidlertid mindre som strategisk handling. Det er vanskelig å se umiddelbart hvordan dette skulle kunne skaffe flere stemmer. Forandringene bør ses i sammenheng ettersom de begge har blitt tydeliggjort i det nye arbeidsprogrammet.

Det er svært vanskelig å fastslå aktørers egentlige motiver, men det kan tenkes at strategiske vurderinger av velgernes reaksjoner var én årsak til forandringene, mens en annen kan være at DF kanskje har utviklet en større aksept for EU og kan se mulighetene for å forandre systemet innenfra, ved hjelp av Unionens organer.

For det må sies at DF fremdeles passer klart best til den nasjonale modellen selv om partiet har justert enkelte standpunkter. Dets medlemmer angrep Lisboa-traktaten like intenst som forgjengeren, og anså den som intet annet enn konstitusjonstraktaten i en ny form. At de konstitusjonelle ordene og symbolene var fjernet, betød lite. Messerschmidt erklærte: “[J]eg vil (...) være stolt af over for generationerne herefter at kunne fortælle dem, at jeg var blandt dem, som stemte nej til Lissabon-traktaten” (Folketingsmøde nr. 50 (2008)).

4.3 Venstre – fortsatt demokrati bortenfor staten

Venstre har i sin vurdering av Lisboa-traktaten omtrent den samme oppfatningen av EUs demokratiske legitimitet som da dette partiet forholdt seg til konstitusjonstraktaten.

Form for innbyggenes politiske deltakelse: Venstre fokuserer fremdeles på demokrati på EU-nivå og flere overlappende offentligheter, som passer best til den regionaleuropeiske modellen. Michael Aastrup Jensen erstattet Charlotte Antonsen som Venstres EU-ordfører da hun tapte sin plass i Folketinget i valget i november 2007 (Klarskov 2007). Han støtter som sin forgjenger mer demokrati og åpenhet i EU og hevder at traktaten vil bidra til dette (Folketingsmøde nr. 23 (2008)).

Også for Jensen er det viktig å styrke nærhetsprinsippet med å gi medlemsstatenes parlamenter innflytelse i beslutningsprosessen (ibid) så de kan “trykke på nødstop og lignende, men (...) også blive taget mere med på råd, end vi gør i dag” (Folketingsmøde nr. 61 (2008)). Interessant nok vedgår han at denne ordningen ikke nødvendigvis vil få store konsekvenser for EUs gjeldende lovforslag. Men hvis parlamentene protesterer, vil EUs organer legge merke til det og “tage (...) aksjon på det” (Folketingsmøde nr. 50 (2008)). I motsetning til Antonsen snakker han ikke om at ordningen kan få EU til å virke nærmere for innbyggerne.

Borgerinitiativet er viktig for Jensen da det vil gi innbyggerne mulighet til å delta i å sette Unionens politiske kurs fremover (Folketingsmøde nr. 23 (2008)). Han støtter også at Europaparlamentet får mer makt ved nye utvidelser av medbestemmelsesprosedyren (Folketingsmøde nr. 61 (2008)). Igjen er også mer innsyn for innbyggerne i alle de ulike delene av EUs politiske system positivt (Folketingsmøde nr. 23 (2008)).

Venstres gamle prinsippprogram fra 1995 ble erstattet av et nytt ved navn *Fremtid i frihed og fællesskab* i november 2006. Dets utsagn om demokrati i EU er litt mer konkret enn det forrige programmet: “Mere åbenhed og demokrati skal sikres ved en åben beslutningsproces, samt at Europa-Parlamentet får medindflydelse på al EU-lovgivning” (Fremtid:43). Dette styrker tolkningen av utsagnene i det forrige programmet dit hen at Venstre ønsket en EU-offentlighet, fordi støtten til Europaparlamentet er et tydelig ønske om demokrati på unionsnivå (istedenfor den nasjonale modellens ønske om et demokratisk EU gjennom at medlemsstatene bestemmer): da må det antas at det gamle programmets utsagn om demokrati generelt, hvor det advares mot “ekspertstyre”, og “opplysning og debatt” vektlegges, skal gjelde også i EU da disse utsagnene er blitt videreført ord for ord i det nye programmet (Fremtid:6).

Igjen kan Venstres oppfatning av innbyggernes politiske deltakelse i EU dermed passe best til den regionaleuropeiske modellen pga. fokuset på informasjon, debatt og deltakelse og overlappende offentligheter. Selv det fortsatt noe vage programmet ser ut til å støtte en offentlighet på EU-nivå.

Rettigheter: igjen ligger Venstres oppfatninger nærmest den regionaleuropeiske modellen pga. fokus på rettigheter som sikrer det frie marked og demokrati på EU-nivå – og igjen er skepsisen til å la EU beskytte sosiale rettigheter et avvik i retning den nasjonale modellen. Venstres medlemmer snakker lite om dette nå, men det nye programmet gjentar setningen om fri kommunikasjon, handel og bevegelighet, som er sivile og økonomiske rettigheter. Det sier nå også at nye medlemsstater skal ha velfungerende demokratier, rettsstater og beskyttelse av minoriteter (Fremtid:44), som jo krever både sivile og politiske rettigheter. Det sies fortsatt ikke tydelig at EU også skal sikre disse rettighetene, men ut fra sammenhengen å dømme virker det mest troverdig – forsvaret av menneskerettigheter gjentas (se suverenitet under), og funnene i forrige indikator peker igjen mot et demokrati på EU-nivå, som det virker logisk skal sikres av EU selv og ikke medlemsstatene.

Programmet snakker også om økonomiske rettigheter: fri bevegelse av arbeidskraft fremheves som positivt (ibid:42). EU skal bekjempe monopoler, statsstøtte og andre hindre mot fri konkurranse (ibid:43), men også sette minimumsstandarder for arbeidsliv, miljø og lignende for å sikre like konkurransevilkår (ibid:24). Når programmet også støtter euroen og et dansk medlemskap i denne (ibid:43), må vi anta at det også støtter fri bevegelse av kapital og dermed står inne for alle Det indre markedes “fire friheter” – dessuten nevner programmet nå Det indre marked direkte (ibid:31). Statsministeren snakker igjen om dette markedet, behovet for mer fri konkurranse i dette og som programmet om behov for flere minimums-standarder både for arbeidstakeres, dyrs og forbrukeres skyld (Fogh Rasmussen 2008).

Hanne Severinsens utspill fra 2005 kan nå gjenfinnes i programmet som sier at da Unionen skal håndtere “grænseoverskridende problemer”, skal den “ikke beskæftige sig med f.eks. social-, kirke og kulturpolitik” (Fremtid:43). Også “hovedparten” av Danmarks u-landsbistand skal gis bilateralt av den danske stat selv (ibid:46). Venstre vil altså fortsatt utelukke sosiale og kulturelle rettigheter fra EU.

Så EU skal igjen garantere for innbyggernes sivile, politiske og økonomiske rettigheter, og fokuset på demokrati på unionsnivå peker igjen mot den regionaleuropeiske modellen. At EU

ikke skal sikre innbyggernes sosiale rettigheter er igjen et avvik i retning den nasjonale modellen.

Identitet: igjen skal EUs identitet trolig være basert på demokratiske prinsipper for Venstre. Partimedlemmene kommer i mindre grad enn før inn på dette, men i det nye programmet gjentas det klare fokuset på dansk nasjonal identitet men også kontakt mellom ulike samfunn og kulturer. Med tanke på tolkningen av Venstres standpunkt på denne indikatoren i forrige kapittel er det interessant at det nye programmet påpeker at “EU skal være åben for alle de europæiske stater, der respekterer de værdier, som samarbejdet bygger på”. I samme avsnitt sies det at nye medlemsstater må oppfylle prinsipper om demokrati, rettsstat, menneskerettigheter og markedsøkonomi (Fremtid:43; min kursivering). Det er dermed mulig å anta at disse prinsippene er verdigrunnet EU etter Venstres oppfatning skal baseres på – Anders Fogh Rasmussen snakker også om EUs “demokratiske værdier” (Fogh Rasmussen 2008), og i så fall kan partiets syn på Unionens identitet passe godt til den regionaleuropeiske modellen. Dessuten snakkes det heller ikke nå om noen kulturelt basert fellesskapsfølelse i EU, som den føderale modellen ville vektlagt.

Juridisk status: igjen er Venstres standpunkt uklart, men ser ut til å passe best til den regionaleuropeiske modellen fordi partiet klart ønsker demokrati på unionsnivå uten å gi uttrykk for et ønske om å gjøre EU til en føderasjon. Partiet gir ikke uttrykk for noe ønske om å gi EU de vanlige komponentene en stat har – faktisk sier det nye programmet nå eksplisitt at Venstre ikke ønsker å gi Unionen en av de viktigste: evne til å kreve inn skatter (Fremtid:42). I Folketinget anklager Jensen Messerschmidt for å “prøve at få sat det skræmmebillede op, at man vil få Europas Forenede Stater”. Det ligger indirekte i dette utsagnet at et føderalt EU er negativt. Jensen definerer ikke en føderasjon, men vektlegger at EU heller skal være et samarbeid mellom “nationernes Europa”, noe han hevder Lisboa-traktaten sier tydelig (Folketingsmøde nr. 23 (2008)). I en pressemelding fra da traktaten var endelig vedtatt kaller han den “afslutningen på den reformproces, EU har gennemgået siden [Berlin-]murens fald”, noe som kan tyde på at flere reformer av EU ikke vil være nødvendig (Venstre 2008). Også statsministeren gir uttrykk for et ønske om å legge den institusjonelle debatten bak seg (Fogh Rasmussen 2007; 2008). Jensen støtter også den nye formannen av Det europeiske råd (Venstre 2008).

Støtten til utvidelsen av kvalifisert flertall i Ministerrådet gjentas likevel også. Jensen vil ikke at et mindretall medlemsstater skal kunne forhindre EU-handling i en gitt sak (Folketings-

møde nr. 23 (2008)). På en pressekonferanse 8. januar 2008, hvor Folketingets førstebehandling av Lisboa-traktaten var et tema, ble Fogh Rasmussen spurt om ikke enstemmighetskrav var en garanti for små medlemsstater mot å bli dominert av store. Han svarte:

[S]må lande har faktisk stor fordel af, at beslutninger bliver truffet ved flertalsafgørelser. Vi har desværre set (...), at på de områder, hvor der er krav om enstemmighed, der bliver det brugt til afpresning overfor andre lande og (...) som forsvar for særordninger, som ikke tjener det fælles bedste. (...) [J]eg vil oven i købet føje til, at [den danske regering] var parat til at gå *endnu længere* med hensyn til at bruge flertalsafgørelser, end det, der ligger i den nuværende traktat (Statsministeriet 2010; min kursivering).

Igjen vil Venstre altså redusere mellomstatligheten i EU, noe som peker vekk fra den nasjonale modellen; og den gjentatte støtten til innbyggernes aktive demokratiske deltakelse i EU uten at Unionen blir en stat peker igjen mot den regionaleuropeiske modellen. Partiet sier imidlertid heller ikke nå hvorvidt en demokratisk konstitusjon eller traktat skal være EUs juridiske grunnlag, eller hvordan EUs institusjoner konkret skal se ut og fungere i forhold til hverandre. Og fjerningen av den konstitusjonelle tonen i Lisboa-traktaten vekker like få reaksjoner hos Venstre som denne tonen gjorde da den var å finne i konstitusjonstraktaten.

Suverenitet: Venstre ser fortsatt ut til å sette innbyggersuverenitet først, som den regionaleuropeiske modellen gjør. Partiets medlemmer sier mindre om dette enn sist, men Jensen ser ut til å fortsette der Antonsen slapp med i utgangspunktet nasjonalt orienterte utsagn om at stater skal samarbeide om grenseoverskridende utfordringer: “et mere samarbejdsdygtigt EU” betyr “et styrket Danmark” (Folketingsmøde nr. 23 (2008)). Også det nye programmet gjentar at EU består av selvstendige stater som frivillig har valgt å løse noen oppgaver i fellesskap (Fremtid:42), og – ord for ord – at Venstre vil “bevare Danmark som en fri og selvstendig nasjon” gjennom et “forpliktende internasjonalt fellesskap” (Fremtid:38).

Og likevel gjentas også utsagnene om det internasjonale samfunns plikt til å forsvare menneskerettigheter med fysisk makt om nødvendig, noe av det litt endret (ibid:39).

Danmark har en interesse i utviklingen af en stærk international retsorden, som betyder, at staternes adfærd skal følge international lov herunder folkeretten. De grundlæggende menneskerettigheder skal stå over staters ret til at skalte og valte med deres egne befolkninger. Derfor skal der være precise kriterier til støtte for militær indgriben (ibid) [.]

Statssuverenitet er altså fortsatt viktig for Venstre, men kan modereres av visse rettigheter.

I forrige kapittel ble det argumentert for at EU var en annen moderering av statssuverenitet i retning innbyggersuverenitet: partiets ønsker om demokrati bortenfor staten og at Unionen skulle håndtere mange grenseoverskridende oppgaver indikerte at å sikre autonomi og ansvarlighet var sentralt for Venstre og at partiet så EU som sentralt for å oppnå dette. I vurderingen av Lisboa-traktaten gjentar Venstre både ønsket om demokrati på unionsnivå og at EU skal håndtere en rekke oppgaver staten ikke lenger kan utføre (se neste indikator). Dermed kan partiet igjen passe godt til den regionaleuropeiske modellens innbygger-suverenitet.

I forrige kapittel kunne Fogh Rasmussen likevel se ut til å sette spørsmålstegn ved EU-rettens forrang i en kronikk. I samme kronikk støttet han imidlertid også denne forrangen. Om det var noen reell skepsis til juridisk forrang – noe som virket tvilsomt pga. det inkonsistente standpunktet – er det vanskelig å si hva som har skjedd med det fordi verken partimedlemmer eller offisiell argumentasjon er inne på det nå. Hvis man skal forsøke å si noe om dette, må det bli at det altså virket tvilsomt om noen i Venstre egentlig var skeptisk til å gi EUs lover forrang for nasjonale i konstitusjonstraktatens tilfelle, og at det virker ulogisk at man nå skulle ha blitt skeptiske til et så sentralt kjennetegn på EU når et så integrasjonspositivt syn har blitt funnet under de andre indikatorene.

Kompetanse: Venstre passer fortsatt best til den regionaleuropeiske modellen fordi partiet vil gi Unionen mange oppgaver og la innbyggerne delta i beslutningsprosessen.

Programmet gjentar støtten til nærhetsprinsippet:

Udgangspunktet skal være, at beslutningene treffes så nær borgerne som muligt. Nogle oppgaver kan løses i små lokalsamfund, andre bør varetages af nationalstaterne, og endelig er der opgaver, som bedst løses i fællesskab mellem flere lande. Arbejdsdelingen i EU skal være klar (Fremtid:42). EU-landene skal søge flere fælles løsninger, hvor der er klare fordele i samarbejdet (ibid:42-43). EU skal løse grænseoverskridende problemer (ibid:43).

Fogh Rasmussen er kanskje det partimedlemmet som sier mest detaljert hvilke kompetanser EU må ha i en tale. Her snakker han igjen om å bl.a. styrke EUs konkurransevne gjennom utveksling, gjensidig anerkjennelse av kvalifikasjoner, felles programmer, europeiske universiteter og forskning. Han døper dette EUs “femte frihet”. EU skal også arbeide for fri

handel med europeiske stater som ikke er medlem av Unionen og i resten av verden (Fogh Rasmussen 2008), noe programmet også støtter (Fremtid:45).

Med statsministeren og programmet blir terrorisme, ulovlig innvandring og internasjonal kriminalitet gjentatt som utfordringer EU må bidra til å løse gjennom samarbeid om kontroll med EUs felles ytre grense, politisamarbeid og Unionens naboskapspolitikk. Programmet presiserer at Danmark må delta “fuldt og helt i det rettlige samarbejde og i samarbejdet om asyl- og indvandringspolitik *i det omfang, dette er foreneligt med den danske udlændingepolitik*” (ibid:43; min kursivering).

Programmet vil igjen ha felles miljøkrav for alle medlemsstater, og anser EU som viktig for å samle Europas styrke i globale miljøforhandlinger (ibid:29). Fogh Rasmussen sier at EU skal lede an i internasjonale klimaforhandlinger og at EU må få en sterkere felles energipolitikk (Fogh Rasmussen 2008).

Igjen er det viktig at Unionens evne til å føre utenrikspolitikk styrkes. EU skal bruke sin u-landsbistand, handel og militære midler

til at fremme frihed, fred, sikkerhed og udvikling. Med Lissabon-traktaten styrker vi EU's evne til at tale med én stemme på det udenrigspolitiske område. Den nye traktat indfører mere effektive beslutninger, en ny fælles udenrigsrepræsentant og en fælles udenrigstjeneste. Den nye faste formand for Det Europæiske Råd vil også styrke EU's optræden udadtil. Det betyder alt sammen, at EU bliver en mere slagkraftig international aktør. Hvis vi vel at mærke har den politiske vilje til det (ibid).

Dette inkluderer fortsatt at EU skal ta på seg militære oppdrag (ibid). Her sier programmet nå bare at “Danmark skal være fuldt og helt medlem af NATO”, og må “fortsat udbygge vort transatlantiske samarbejde samt vort samarbejde med de øvrige EU-lande og andre demokratier” (Fremtid:40). Disse utsagnene er kanskje litt vage, men ser ut til å åpne for en militær rolle til Unionen også. Selv om det ikke lenger snakkes om en “regional rettsorden” (i fokuset på beskyttelse av menneskerettigheter under forrige indikator), er partiet heller ikke nå skeptisk til verken Charteret eller at EU tilslutter seg Menneskerettighetskonvensjonen, som Lisboa-traktaten forplikter den til (Traktat om Den europeiske union, artikkel 6 (2))²⁹.

²⁹ Slik denne revideres av Lisboa-traktaten.

Mulig støtte til differensiert integrasjon kan igjen identifiseres: i forrige kapittel så vi at folketingsmedlem Jens Kirk ga uttrykk for et ønske om differensiert integrasjon, mens Fogh Rasmussen advarte mot dette. Det nye programmet ser ut til å ønske at Danmark skal holde seg utenfor delene av EUs felles asyl- og innvandringspolitikk som strider mot den danske utlendingpolitikken. Kirk er nå taus, men Fogh Rasmussen gjentar en bekymring for “et splittet og svagt Europa – præget af især de store landes forskellige nationale dagsordener” (Fogh Rasmussen 2007).

At det ikke blir sagt mer om temaet enn dette gjør det vanskelig å bedømme hvor partiet står. Det er imidlertid mulig å forstå programmets formulering som strategisk handling: fordi det ble skrevet i 2006, da Fogh Rasmussens regjering med DF som støtteparti hadde sittet i flere år og vedtatt innstramninger i innvandringspolitikken (Heidar 2008:84), kan formuleringen være en konsesjon til DF.

Dersom dette er tilfellet, kan det være et åpent spørsmål om det er noen som ønsker differensiert integrasjon i Venstre – Kirk kan representere et mindretall som kanskje har skiftet mening; i hvert fall finner han det ikke nødvendig å gi uttrykk for sitt syn nå. Men dette er vanskelig å bedømme med det tilgjengelige empiriske materialet. Muligheten for at noen i Venstre ønsker differensiert integrasjon består, og ser i dette tilfellet mest ut som et avvik fra den regionaleuropeiske modellen.

* * *

Som med konstitusjonstraktaten viser Venstre en klart grunnleggende positiv holdning til EU i sin vurdering av Lisboa-traktaten. Partiet heller fortsatt mot den regionaleuropeiske modellen.

Igjen ble ett tydelig avvik i retning den nasjonale modellen – at EU ikke skulle beskytte sosiale rettigheter – identifisert. Avviket om differensiert integrasjon virket mer utydelig nå. Det eneste stedet det ble nevnt, i utlendingpolitikken, kunne være en strategisk innrømmelse til Dansk Folkeparti. Fogh Rasmussen uttrykker igjen bekymring for splittelse mellom medlemsstatene, mens Kirk lar saken ligge. Det er vanskelig å vurdere om Venstre kanskje har blitt mer entydig for én felles integrasjon for alle medlemsstatene. Spørsmålet om forrang tas overhodet ikke opp nå. Skal man forsøke seg med et svar, kan det være at Venstre vil la EUs rett ha forrang.

De to mer generelle funnene fra forrige kapittel består. For det første har Venstre tilsynelatende fortsatt ikke foretatt mer dyptgående refleksjoner over hva partiet vil med EU. Formuleringene fra dets offisielle argumentasjon og medlemmer forblir nasjonalt orientert, selv om politikken ikke nødvendigvis er det, og det sies fortsatt ikke tydelig hvilken form Unionens organer skal ha eller om dens juridiske grunnlag skal være en demokratisk konstitusjon eller internasjonal traktat. EU i 2006 er ikke EU i 1995, men dette har i liten grad blitt reflektert i det nye prinsippprogrammet – noe som kanskje er enda mer oppsiktsvekkende fordi det ikke bare var den første revideringen på 11 år, men fordi det ble utformet kort etter at konstitusjonstraktaten falt. Heller ikke nå finnes det tegn på at Laeken-prosessen og dens resultat har skapt bølger i Venstre. Bare Fogh Rasmussen sa nøytralt at de konstitusjonelle tonene var fjernet fordi enkelte medlemsstater hadde reagert på dem (Fogh Rasmussen 2007). Isteden fokuserte han og resten av partiet igjen på reformene av EU da de støttet Lisboa-traktaten.

For det andre videreføres imidlertid også utsagnene observert i forrige kapittel som kan antyde at en ny virkelighetsforståelse er på vei i partiet, hvor demokrati kan eksistere bortenfor staten. At formuleringene i programmet nesten ikke er endret etter ti år, kan antyde at en slik ny virkelighetsforståelse bruker ganske lang tid på å vokse frem.

Det kan dermed ikke egentlig sies å ha blitt funnet noen endringer i Venstre fra partiets vurdering av konstitusjonstraktaten til dets vurdering av Lisboa-traktaten.

4.4 Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett at mye har forblitt det samme i de to partiene oppgaven studerer. Dansk Folkepartis oppfatning av EUs demokratiske legitimitet passer igjen best til den nasjonale modellen. Trass et forsøk på å virke klarere, har partiet fortsatt problemer med å uttrykke klart hvor grensen for EUs kompetanse selv i et avgrenset økonomisk samarbeid skal gå.

Som i forrige kapittel står partiet fortsatt i dilemmaet rundt hvordan det skal forholde seg til at integrasjonsprosessen fortsetter i uønsket retning, og kan se ut til å fokusere på tre alternative valgmuligheter: å fortsatt prøve å redusere integrasjonen, arbeide for differensiert integrasjon eller forsøke å få Danmark ut av Unionen. Igjen fokuserer DF på de to førstnevnte alternativene. Utmeldelse utelukkes imidlertid ikke.

Likevel virker utmeldelse mindre aktuelt nå enn før. Dette og et nytt ønske om å gi Europaparlamentet makt til å forkaste Kommissjonens regnskaper og avsette selve Kommissjonen er to klare forandringer som har dukket opp i partiet siden det vurderte konstitusjonstraktaten. Dette kan delvis skyldes strategisk handling, men kanskje også være et tegn på en moderering av partiets EU-skepsis i retning av mer fokus på mulighetene for å endre Unionen ved hjelp av dens egne organer. Dansk Folkeparti forblir imidlertid et tydelig EU-skeptisk parti som ikke ser ut til å ha blitt beroliget av at de konstitusjonelle trekkene ble droppet i Lisboa-traktaten.

Venstre forblir et EU-vennlig parti hvis oppfatning av Unionens demokratiske legitimitet passer best til den regionaleuropeiske modellen. Likevel er partiet fortsatt skeptisk til å la EU garantere for sosiale rettigheter. Hva partiet mener om differensiert integrasjon er enda mer usikkert nå.

Analysen har ikke egentlig avdekket noen umiddelbar forandring i Venstre. Partiet har fortsatt ikke tatt en stor debatt over hvor det vil med EU – konstitusjonstraktatens havari kunne ha vært en gyllen anledning til dette, men den ble ikke grepet. Den mulige nye virkelighetsforståelsen observert i forrige kapittel består, men har ikke blitt mer håndgripelig.

* * *

I Folketingets tredje behandling av Lisboa-traktaten 24. april 2008 voterte forsamlingen omsider om lovendringen som gjorde det juridisk mulig for Danmark å ratifisere traktaten. 25 representanter – fra Dansk Folkeparti og Enhedslisten samt tre fra Socialistisk Folkeparti – stemte mot, og 90 representanter fra resten av Socialistisk Folkeparti og alle de andre partiene stemte for (Folketingsmøde nr. 61 (2008)).

Med støtten til over $\frac{3}{4}$ av de fremmøtte representantene ble Danmark den tiende av EUs medlemsstater til å ratifisere Lisboa-traktaten (ibid).

5 Oppsummering og konklusjon

5.1 Innledning

Denne oppgavens problemstilling stilte to spørsmål. Det første var hvilke oppfatninger av Den europeiske unions (EUs) demokratiske legitimitet de sentrale danske politiske partiene hadde da de vurderte konstitusjonstraktaten. Det andre var om disse oppfatningene hadde forandret seg da partiene vurderte Lisboa-traktaten.

Laeken-prosessen var et nytt forsøk på å gjøre EU demokratisk legitimt blant innbyggerne. Det ble hevdet at debatten om Unionens demokratiske legitimitet nå ble tatt til et nytt nivå fordi det ble anerkjent at et så omfattende politisk fellesskap som dagens EU trengte en demokratisk konstitusjon for å være demokratisk legitim. Resultatet ble konstitusjonstraktaten, som ble avvist i de franske og nederlandske folkeavstemningene i 2005. Da det meste av dens innhold ble videreført i Lisboa-traktaten to år senere, var den konstitusjonelle tonen borte. “Lisbon appeared as a wholesale reversal of Laeken in symbolic terms” (Fossum og Menéndez kommer:158). Det kan virke som at ambisjonsnivået for å sikre EUs demokratiske legitimitet har sunket.

Oppgaven studerte hvordan to danske partier forholdt seg til dette: Dansk Folkeparti (DF) og Venstre. Mitt teoretiske utgangspunkt var en deliberativ forståelse av demokrati. Denne ble forsøkt anvendt på ulike oppfatninger av EUs demokratiske legitimitet i tre analytiske modeller som ga hver sin versjon av hvordan Unionen måtte organiseres for å være demokratisk legitim: nasjonalt, føderalt multinasjonalt og regionaleuropeisk demokrati. Deliberativ demokratiteori ble også brukt metodologisk ved at oppgaven gjennomførte en argumentasjonsanalyse. I denne analysen ble DFs og Venstres utsagn fra folketingsdebatter, medieutspill og offisiell argumentasjon undersøkt. Utsagnene om seks temaer – innbyggernes politiske deltakelse, rettigheter, identitet, juridisk status, suverenitet og kompetanse – ble brukt som indikatorer. Funnene på indikatorene avgjorde hvilken av modellene partienes oppfatninger av EUs demokratiske legitimitet passet best til.

5.2 Funns

5.2.1 Fra Laken til Lisboa: forandret oppfatningene seg?

På basis av den foretatte analysen kan problemstillingens to spørsmål nå besvares således:

Hovedinntrykket fra kildene er at da DF vurderte konstitusjonstraktaten, lå dette partiets oppfatning av EUs demokratiske legitimitet ganske nært opp til den nasjonale modellen. Partiet knyttet demokrati utelukkende til medlemsstatene, ville la Unionen beskytte bare sivile og økonomiske rettigheter, anså nasjonale identiteter som de eneste viktige, ville la en internasjonal traktat definere Unionen som et avgrenset mellomstatlig samarbeid, knyttet suverenitet til staten og ønsket å redusere EUs kompetanse til å utføre noen få økonomiske oppgaver. Da DF senere vurderte Lisboa-traktaten, var partiets oppfatning omtrent den samme. Imidlertid har to endringer funnet sted.

For det første ville partiet nå la Europaparlamentet kunne forkaste Europakommisjonens regnskaper og avsette kommissærer. Dette kan ikke forenes med logikken i den nasjonale modellen: Europaparlamentet skal fortsatt eksistere i denne modellen, men bare for å hjelpe medlemsstatene med å granske og kontrollere EUs aktiviteter slik at de nasjonale demokratiene beholder kontrollen over Unionen. Hvis EUs organer får rell makt, svekkes medlemsstatenes kontroll over Unionen – og at det er et folkevalgt organ som Parlamentet åpner i tillegg for at innbyggerne kan engasjere seg i politikken som utspiller seg på EU-nivå utenom medlemsstatene, noe som kan resultere i fremveksten av et demokrati på unionsnivå – nettopp det både modellen og DF ikke ønsker. Med dette ønsket avviker DF dermed mot de to andre modellene.

I forlengelse av dette ser DF for det andre ut til å ha reflektert over hvilke strategier partiet kan følge overfor EU, og har kanskje sett mer vekk fra den mest drastiske muligheten: å arbeide for å melde Danmark ut av Unionen. I behandlingen av konstitusjonstraktaten så DF heller ut til å fokusere på å arbeide for å nedskalere Unionen og for differensiert integrasjon. Partiets daværende arbeidsprogram, skrevet noen år tidligere, ønsket utmeldelse hvis Unionen fikk en demokratisk konstitusjon som ble satt over medlemsstatenes. Selv om DFs folketingsmedlemmer omtalte konstitusjonstraktaten som nettopp dette, så de vekk fra programmets formulering. De var like skeptiske til Lisboa-traktaten og omtalte den som konstitusjonstraktaten i forkledning: partiets EU-talsmann Morten Messerschmidt sa at “vi er gået fra en forfatning, som ville ensrette hele Europa, men faldt på grund af folkets uvilje, til nu at have en traktat, som i store træk indeholder fuldstændig det samme” (Folketingsmøde

nr. 61 (2008)). Likevel snakket de fortsatt ikke om utmeldelse – og hadde nå fjernet formuleringen om dette i det nye arbeidsprogrammet.

Vi kan altså ane en endring som kanskje var i gang alt da partiet vurderte konstitusjons-traktaten. Det må innrømmes at DF verken i behandlingen av denne eller Lisboa-traktaten eksplisitt *avviste* at utmeldelse fortsatt var en mulighet – demonstrert av unnvikende utsagn i Folketinget – men denne strategien virket *mindre aktuell*. Settes dette sammen med de nye tonene angående Europaparlamentets rolle, kan det se ut som at DF fortsatt har en EU-skeptisk oppfatning av Unionens demokratiske legitimitet som passer best til den nasjonale modellen, men at partiet har justert denne noe i retning et mer kompromissvillig syn på Unionen.

Venstres oppfatning av EUs demokratiske legitimitet da dette partiet vurderte konstitusjonstraktaten passet best til den regionaleuropeiske modellen. Venstre ønsket demokrati på unionsnivå og la vekt på deliberasjon og opplysning, ville la EU beskytte sivile, politiske og økonomiske rettigheter for å legge til rette for slikt demokrati og fellesmarkedet, baserte Unionens identitet på demokrati og rettigheter, ville la dens juridiske grunnlag legge til rette for demokrati på alle nivåer uten å gjøre Unionen til en stat, satte innbygger-suverenitet over statsuverenitet og ønsket at EU beskjefliget seg med mange oppgaver, med innbyggernes aktive deltakelse i dette. Venstre var imidlertid skeptisk til å la Unionen garantere for innbyggernes sosiale rettigheter.

To funn skiller seg ut med Venstre. For det første ser ikke partiet ut til å ha foretatt noen mer helhetlige vurderinger av hva det vil at EU skal være. Selv om Venstre passer best til den regionaleuropeiske modellen i praksis, er de kosmopolitiske ideene som kjennetegner denne modellen nesten fraværende fra partiets utsagn. Tonen var mer nasjonalt orientert. Det ble heller ikke sagt tydelig hvorvidt Venstre ville ha en demokratisk konstitusjon eller traktat som juridisk grunnlag for EU, eller hvordan Unionens institusjoner skulle organiseres. Selv om Venstre må antas å ha kunnet følge godt med i Laeken-prosessen fra sin stilling i den danske regjeringen, later ikke partiet til å ha blitt påvirket av Konventet, konstitusjonstraktaten og spørsmålene dette reiste i noen nevneverdig grad. Venstre sa svært lite om de konstitusjonelle tonene i konstitusjonstraktaten og fokuserte isteden på dens institusjonelle reformer.

Da Venstre vurderte Lisboa-traktaten, passet partiets oppfatning av Unionens demokratiske legitimitet fortsatt best til den regionaleuropeiske modellen. Igjen er det imidlertid

oppsiktsvekkende at partiet ikke ser ut til å ha reflektert dypere over hvor det vil med EU. At de konstitusjonelle tonene var fjernet ble nesten ikke nevnt overhodet. Isteden fokuserte partiet igjen på å gi Unionen de nye reformene, som igjen ble fremhevet som positive uten at partiet kom med mer nøyaktige visjoner for EUs juridiske status eller hvilken innretning Unionens organer skulle ha. Ordvalget fokuserte fortsatt på den danske stat og partiet var igjen skeptisk til å la EU beskytte sosiale rettigheter.

Det har altså ikke blitt avdekket noen umiddelbar endring fra den ene traktaten til den andre i Venstres tilfelle. Der DF som forventet var et EU-skeptisk parti som reagerte negativt på konstitusjonstraktatens reformer og konstitusjonelle ord og symboler, og så like negativt på Lisboa-traktaten, viste Venstre seg å være et EU-vennlig parti som i det store og hele gjorde seg få refleksjoner over spørsmålet om Unionen skulle få en demokratisk konstitusjon eller ikke.

Likevel har analysen for det andre avdekket en mulig underliggende forandring i Venstre. Visse ord og begreper har begynt å få nye betydninger i partiets ordforråd – det tydeligste er kanskje suverenitet: begge partiets prinsippprogrammer snakket om å “bevare Danmark som en fri og selvstendig nasjon”, men både programmene og partimedlemmene forsvarte at dette måtte sikres gjennom dansk deltakelse i omfattende og forpliktende internasjonale strukturer som innskrenket staters reelle handlingsrom – bl.a. EU. Dette er et klart brudd med den tradisjonelle statsorienterte forståelsen av suverenitet, som DF forsvarer, og minner mer om innbyggersuverenitet, som finnes i den regionaleuropeiske modellen.

Den nasjonale tonen antyder at gamle begreper henger igjen, men vi kan altså ane konturene av en ny virkelighetsforståelse i Venstre, hvor demokrati kan eksistere og utfolde seg bortenfor staten. Denne ser imidlertid ut til å bruke lang tid på å vokse frem: det er iøynefallende hvor mye av det gamle prinsippprogrammets formuleringer som videreføres i det nye, selv om det er den første revideringen på 11 år, og kom etter konstitusjonstraktatens fall.

5.2.2 Modellenes og teoriens brukbarhet

Disse resultatene har jeg altså nådd ved å bruke de tre modellene med de seks indikatorene som analytiske verktøy. Det er nå på sin plass å vurdere hvor fruktbare disse modellene har vært.

Modellene har tydelig fått frem forskjellene mellom de to partienes oppfatninger av EUs demokratiske legitimitet. Modellene og indikatorene kunne identifisere avvik samtidig som helhetssynene også ble avdekket. Dette var viktig i begge partienes tilfelle: DFs nye syn på Europaparlamentets rolle var et avvik fra den nasjonale modellen, men funnene på de andre indikatorene viste at det ikke var snakk om noen radikal nyorientering men bare en justering av et standpunkt. I Venstres tilfelle var modellene og indikatorene nyttige for å skille ut politikken som lå bak den ofte nasjonalt orienterte språkbruken.

Det fantes imidlertid ett mulig empirisk funn som avvek fra modellenes rammeverk: begge partiene tok opp muligheten for å la noen medlemsstater integrere tettere enn andre. Alle de tre modellene ser derimot for seg at Unionen har én felles demokratisk organisasjonsform. Differensiert integrasjon åpner for å kombinere ulike organisasjonsformer, noe som kan gjøre Unionen mer uoversiktlig, og autonomi og ansvarlighet vanskelig.

DF så ikke ut til å ha reflektert over de praktiske problemene med å gjennomføre differensiert integrasjon, men dette partiets ønske om et "EU i flere spor" behøver ikke å være et avvik fra modellene – tvert imot kan det vise seg å være basert på logikken i den nasjonale modellen i møte med de politiske realitetene. DF ønsker et avgrenset samarbeid bestående av et fellesmarked med en viss felles regulering som skal gjelde alle medlemsstatene, men åpner for at andre kan integrere dypere om de så ønsker så lenge Danmark kan forbli utenfor dette. Partiet gir altså ingen større visjon for hvordan eventuelle andre "spor" skal innrettes – det virker derfor som at dets ønske om fleksibel integrasjon er et defensivt trekk for å tilpasse seg EU slik at Unionen forblir demokratisk legitim for Danmark alene sett med deres øyne. Som sagt ser dette ut til å være en mulig strategi for DF – sammen med generell nedskalering av EU.

Hva Venstre mente om differensiert integrasjon var langt mer usikkert: bare ett partimedlem støttet en slik utvikling ved én anledning, og står i kontrast til daværende partiformann og statsminister Anders Fogh Rasmussens uttalte, gjentatte motstand mot en slik løsning ved flere anledninger. Det kan se ut til å eksistere ulike meninger i partiet, men det er vanskelig å si noe om hva styrkeforholdene mellom dem er ettersom så få partimedlemmer tok opp temaet. Fogh Rasmussen gjentok sin skepsis til differensiert integrasjon da partiet vurderte Lisboa-traktaten (og var sentral i en debatt om å avskaffe Danmarks EU-unntak på denne tiden) og ingen i partiet sa noe annet nå – bortsett fra en mulig støtte til differensiert integrasjon i utlendingspolitikk, noe som imidlertid kan se ut som en strategisk konsesjon til

DF, som støttet regjeringen Venstre satt i. Det er dermed vanskelig å si hvorvidt Venstre ønsket differensiert integrasjon eller ikke.

Et annet interessant funn angående modellene var at DF demonstrerte at den nasjonale modellens visjon for EUs kompetanse kan være vanskelig å realisere. Som modellen ville partiet redusere Unionens oppgaver til et fellesmarked med en viss felles regulering, men klarte ikke å trekke en klar grense for dette markedets omfang. DF ga uttrykk for at Det indre marked var for “gjennomregulert” – tydelig demonstrert av forsøket på å få lagt en protokoll til Lisboa-traktaten som ville utelukket Danmarks nasjonale arbeidsmarked fra EUs kompetanse – men selv ikke etter en revidering av arbeidsprogrammet klarte partiet å definere mer tydelig hvor grensen for EUs økonomiske kompetanse skulle gå. Ønsket om å avgrense Unionens kompetanse så mye som mulig kan se ut til å stå mot ønsket om mer felles regulering for å sikre fri handel mellom europeiske stater. Selve den nasjonale modellen gir heller intet klart svar på hvor grensen skal gå for EUs økonomiske makt.

Hvor vellykket var det så å bruke deliberativ demokratiteori og dennes fokus på kommunikativ handling til å analysere partiene? I stor grad kunne dette la seg gjøre. Likevel var det hendelser hvor argumentasjonen var inkonsistent (Fogh Rasmussens støtte både til å gi EUs rett forrang for medlemsstatenes og til at Danmarks grunnlov skulle prioriteres om den kom i konflikt med EUs lovgivning) eller fraværende (at DF verken ville bekrefte eller avvise at de holdt døren åpen for å arbeide for dansk utmeldelse av EU). Selv i et demokrati med en veletablert offentlighet som Danmark forekommer det altså strategisk handling, og man bør ta høyde for dette hvis man vil forstå alle aspekter av dansk politikk.

5.3 Konkluderende betraktninger: partiene og Unionen

Det er vanskelig å si hvorvidt spørsmålene reist av Laeken-prosessen og dens mulige havari har påvirket DFs og Venstres oppfatning av EUs demokratiske legitimitet. Men begge partiene ser i hvert fall ut til å forholde seg til Unionen til en viss grad.

DF kan se ut til å gjøre de tydeligste vurderingene av hva det vil med EU. Fra konstitusjonstraktaten til Lisboa-traktaten har partiet justert sine standpunkter og argumentasjon flere steder. DF forblir et EU-skeptisk parti men kanskje et mer pragmatisk sådant ettersom det virket villig til å akseptere både konstitusjonstraktaten og dens etterfølger

uten å gå til de hardeste konfrontasjonene med de andre partiene. At formuleringen om utmeldelse er fjernet kunne selvsagt skyldes en strategisk vurdering av hva velgerne kan tenkes å si, men det er vanskeligere å si dette om det nye ønsket om å gi Europaparlamentet innflytelse. DF kan også kanskje ha begynt å vurdere mulighetene for å forandre EU-systemet innenfra nå mer enn før.

Videreføringen av de samme utsagnene og den nasjonale retorikken kan tyde på at Venstre har reflektert mindre over hva slags EU det ønsker seg. Likevel kan dette partiet gå enda lenger enn DF fordi en mulig helt ny virkelighetsforståelse kan være i ferd med å vokse frem her. Prosessen ser ut til å være sakte og forsiktig. Er den kanskje ubevisst? Et senere forskningsprosjekt kunne studert om Venstre alltid har sagt hva det sier nå, eller om begrepenes betydning var annerledes for noen årtier siden. Hvis det er en endringsprosess på gang, vil det bli interessant å se om den en dag vil slå ut i en mer tydelig artikulert ny verdensanskuelse, og om DF på et slikt tidspunkt har den samme EU-skeptiske oppfatningen av Unionens demokratiske legitimitet som i dag, kanskje har moderert den ytterligere eller reversert til et enda mer tradisjonelt syn.

* * *

Uansett hva europeiske partier og politikere mener om Den europeiske union, må de forholde seg til den. Det som begynte som et fellesmarked for kull og stål mellom seks vesteuropeiske stater er i dag et paneuropeisk fellesskap med (så langt) 27 medlemmer som bestemmer mer og mer av sine innbyggers hverdag, og som får en stadig mer politisk dimensjon. I disse dager er Lisboa-traktatens reformer av Unionen i ferd med å bli innført, og det snakkes allerede om å endre traktatene igjen – denne gangen for å tillate ny regulering av eurosonen (Wyles 2010). EU ser ikke ut til å bli mindre, men mer viktig i tiden fremover, så hvordan Unionen skal være demokratisk legitim forblir et viktig spørsmål. Laeken-prosessen var et forsøk på å gi et mer systematisk svar, men behøver ikke å bli det siste.

Litteraturliste

- Adcock, Robert og Collier, David (2001): "Measurement Validity: A Shared Standard for Qualitative and Quantitative Research", *American Political Science Review: Quarterly Journal of the American Political Science Association*, 95. årgang, nr. 3: ss. 529-46.
- Alfter, Birgitte (2005): "Tag dog alvorligt, at folk er bekymrede", *Information* 27. mai
- Andersen, Svein S. (1997): *Case-studier og generalisering – Forskningsstrategi og design*. Bergen: Fagbokforlaget
- Arter, David (2000): *Scandinavian politics today*. Manchester: Manchester University Press
- Barnes, Ian og Barnes, Pamela (2007): "Enlargement", ss. 421-40 i Cini, Michelle (red.): *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press
- Beetham, David og Lord, Christopher (1998): *Legitimacy and the European Union*. London: Longman
- Bellamy, Richard (2008): *Citizenship: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press
- Berlingske Tidende (2008): "DF: Protokol skal sikre nordisk model". 3. April
- Bjørklund, Tor og Andersen, Jørgen Goul (2002): "Anti-Immigration Parties in Denmark and Norway: The Progress Parties and the Danish People's Party", ss. 107-36 i Schain, M., Zolberg, A. R. og Hossay, P. (red.): *Shadows over Europe: The Development and Impact of the Extreme Right in Western Europe*. London: Palgrave MacMillan
- Buch, Roger og Hansen, Kasper M. (2002): "The Danes and Europe: From EC 1972 to Euro 2000 – Elections, Referendums and Attitudes", *Scandinavian Political Studies*, 25. årgang, nr. 1: ss. 1-26
- Burgess, Michael (2000): *Federalism and European Union: The Building of Europe 1950-2000*. London: Routledge
- Burgess, Michael (2007): "Federalism and Federation", ss. 69-84 i Cini, Michelle (red.): *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press
- Church, Clive og Phinnemore, David (2007): "The Rise and Fall of the Constitutional Treaty", ss. 46-66 i Cini, Michelle (red.): *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press
- Cini, Michelle (2007): "Intergovernmentalism", ss. 99-116 i Cini, Michelle (red.): *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press

- Corijn, Lex og Krings, Thomas (red.) (2004): *Liberalism in the European Union: The Way Forward*. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag
- Damkjær, Ole (2005a): “Venstre vil luge ud i menneskerettighederne”, *Berlingske Tidende* 15. mars
- Damkjær, Ole (2005b): “DF: god bog med forkert konklusion”, *Berlingske Tidende* 14. mai
- Dansk Folkeparti (2002): *Dansk Folkepartis Principprogram*
- Dinan, Desmond (2004): *Europe Recast: A History of European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Egan, Michelle (2007): “The Single Market”, ss. 253-70 i Cini, Michelle (red.): *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press
- Eldholm, Marit (2007): *Mot en europeisk grunnlov? En diskursteoretisk analyse av Konventet for EUs fremtid*. Oslo: Arena
- ELDR (1976): *Stuttgart Declaration*. Stuttgart
- Eriksen, Erik Oddvar (2000): “Deliberative supranationalism in the EU”, ss. 42-64 i Eriksen, Erik Oddvar og Fossum, John Erik (red.): *Democracy in the European Union: Integration through deliberation?* London: Routledge
- Eriksen, Erik Oddvar (2005a): “Reflexive integration in Europe”, ss. 9-29 i Eriksen, Erik Oddvar (red.): *Making the European Polity: Reflexive integration in the EU*. London: Routledge
- Eriksen, Erik Oddvar (2005b): “Conclusion: From reflective integration to deliberative supranationalism?”, ss. 253-70 i Eriksen, Erik Oddvar (red.): *Making the European Polity: Reflexive integration in the EU*. London: Routledge
- Eriksen, Erik Oddvar (2007): “The EU – a cosmopolitan polity?”, ss. 84-101 i Sjørnsen, Helene (red.): *Civilian or Military Power? European Foreign Policy in Perspective*. London: Routledge
- Eriksen, Erik Oddvar og Fossum, John Erik (2000): “Post-national integration”, ss. 1-28 i Eriksen, Erik Oddvar og Fossum, John Erik (red.): *Democracy in the European Union: Integration through deliberation?* London: Routledge
- Eriksen, Erik Oddvar og Fossum, John Erik (2005): “Closing of the EU’s legitimacy gap?”, ss. 65-96 i Eriksen, Erik Oddvar, Fossum, John Erik, Mattias Kumm og Augustín José Menéndez (red.): *The European Constitution: the Rubicon Crossed?* Oslo: Arena

- Eriksen, Erik Oddvar og Fossum, John Erik (2009): “Europe’s challenge: Reconstituting Europe or reconfiguring democracy?”, ss. 7-42 i Eriksen, Erik Oddvar og Fossum, John Erik (red.): *RECON – Theory in Practice*. Oslo: Arena
- Eriksen, Erik Oddvar, Fossum, John Erik og Augustín José Menéndez (2005): “Introduction – Crossing the Political Rubicon”, ss. 1-6 i Eriksen, Erik Oddvar, Fossum, John Erik, Mattias Kumm og Augustín José Menéndez (red.): *The European Constitution: the Rubicon Crossed?* Oslo: Arena
- Eriksen, Erik Oddvar, Fossum, John Erik og Helene Sjursen (2005): “Widening or reconstituting the EU?”, ss. 237-52 i Eriksen, Erik Oddvar (red.): *Making the European Polity: Reflexive integration in the EU*. London: Routledge
- Eriksen, Erik Oddvar og Weigård, Jarle (1999): *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati: Jürgen Habermas’ teori om politikk og samfunn*. Bergen: Fagbokforlaget
- Fogh Rasmussen, Anders (2004): “One Europe – Many Challenges”, ss. 85-90 i Corijn, Lex og Krings, Thomas (red.): *Liberalism in the European Union: The Way Forward*. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag
- Fogh Rasmussen, Anders (2005a): “Fem gode grunde...”, *Politiken* 14. mai
- Fogh Rasmussen, Anders (2005b): [ingen tittel]. Presentert på Venstres EU-konferanse. Nyborg Strand, 4. juni. Tale.
- Fogh Rasmussen, Anders (2007): “En bedre traktat for EU”, *Jyllands-Posten* 21. juli
- Fogh Rasmussen, Anders (2008): “EU – fra regional til global aktør. Danmark i et styrket Europa”. Presentert på Dansk Industris og CO Industris EU-konferanse. 31. januar. Tale.
- Folketingsmøde nr. 22 (2005): *Forslag til lov om Danmarks tilslutning til EU’s forfatningstraktat (Danmarks ratifikation m.v. af traktat om en forfatning for Europa)*. Første behandling. 19. april
- Folketingsmøde nr. 47 (2005): *Forslag til lov om Danmarks tilslutning til EU’s forfatningstraktat (Danmarks ratifikation m.v. af traktat om en forfatning for Europa)*. Anden behandling. 7. juni
- Folketingsmøde nr. 23 (2008): *Forslag til lov om ændring af lov om Danmarks tiltrædelse af De Europæiske Fællesskaber og Den Europæiske Union (Danmarks ratifikation af Lissabontraktaten)*. Første behandling. 24. januar
- Folketingsmøde nr. 50 (2008): *Forslag til lov om ændring af lov om Danmarks tiltrædelse af De Europæiske Fællesskaber og Den Europæiske Union (Danmarks ratifikation af Lissabontraktaten)*. Anden behandling. 8. april

- Folketingsmøde nr. 61 (2008): *Forslag til lov om ændring af lov om Danmarks tiltrædelse af De Europæiske Fællesskaber og Den Europæiske Union (Danmarks ratifikation af Lissabontraktaten). Tredje og siste behandling. 24. april*
- Fossum, John Erik og Crum, Ben (2009): "The EU's multilevel parliamentary field: Analytical Framework", ss. 101-130 i Eriksen, Erik Oddvar og Fossum, John Erik (red.): *RECON – Theory in Practice*. Oslo: Arena
- Fossum, John Erik og Menéndez, Augustín José (2009): "Democracy and European Constitution-making", ss. 43-76 i Eriksen, Erik Oddvar og Fossum, John Erik (red.): *RECON – Theory in Practice*. Oslo: Arena
- Fossum, John Erik og Menéndez, Augustín José (kommer): *The Constitution's Gift: A Constitutional Theory for a Democratic European Union*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc.: Plymouth
- Fremtid i Frihed og Fællesskab: Venstres Principprogram (2006)*
- Fribourg-erklæringen om kulturelle rettigheter (2007)
- Fælles Værdier – Fælles Ansvar: Dansk Folkepartis Arbejdsprogram (2001)*, København
- Fælles Værdier – Fælles Ansvar: Dansk Folkepartis Arbejdsprogram (2007)*, København
- General Secretariat of the Council (2007): *IGC 2007 Mandate*. Brussel 26. juni
- Gerring, John (2007): *Case Study Research: Principles and Practices*. Cambridge: Cambridge University Press
- Grønmo, Sigmund (1998): "Forholdet mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger i samfunnsforskningen", ss. 73-108 i Holter, Harriet og Kalleberg, Ragnvald (red.): *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget
- Habermas, Jürgen (1971): *Borgerlig offentlighet*. Oslo: Gyldendal
- Habermas, Jürgen (1996): *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: MIT Press
- Heidar, Knut (2008): "Danmark", ss. 73-88 i Heidar, Knut, Berntzen, Einar og Elisabeth Bakke (red.): *Politikk i Europa*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hellevik, Ottar (2002): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget
- Holstein, Erik (2007): "Truslen fra landsbytosserne", *Information* 5. mai
- Junge, Kerstin (2007): "Differentiated European Integration", ss. 391-404 i Michelle, Cini (red.): *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press
- Kald os bare Folkebevægelsen for EF (Det er det, vi er): Venstre (1984)*

- Kapsis, Ilias (2007): "The Courts of the European Union", ss. 188-201 i Michelle, Cini (red.): *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press
- Klarskov, Kristian (2007): "Søren Pind får vigtig ordførerpost", *Jyllands-Posten* 26. november
- Kragh, Anne Sofie (2004): *FOGH: Historien om en statsminister*. København: People's Press
- Lie, Ragnar (2007): *EU-leksikon*. Oslo: Kunnskapsforlaget
- Løkke Rasmussen, Lars (2005): "Lad os gribe mulighederne", *Jyllands-Posten* 27. mai
- Magnette, Paul (2003): "Does the process really matter? Some reflections on the 'legitimizing effect' of the European Convention", *Center for European Studies Working Paper series*, nr. 102: ss. 1-23
- Mahony, Honor (2008): "MEPs to use budget power over EU president perks", *EUObserver* 22. april (lest 29. oktober 2010 [online]) - <http://euobserver.com/9/26018>
- Marshall, Thomas Humphrey (1998): "Citizenship and Social Class", ss. 93-111 i Shafir, Gershon (red.): *The Citizenship Debates: A Reader*. Minneapolis: University of Minnesota Press
- Mennesket fremfor systemet: Principprogram for Venstre* (1995)
- Messerschmidt, Morten (2008): "Nedlæg Schengen", *Horsens Folkeblad* 7. april
- Nørby, Ellen Trane (2005): "En føderalist springer ud", *Kristeligt Dagblad* 1. juni
- Rasmussen, Annegrethe (2005): "Europapolitikken der skiftede kurs", *Information* 29. januar
- Raunio, Tapio (2005): "Softening but persistent: Euroscepticism in the Nordic EU countries". Presentert på konferansen Euroscepticism – Causes and Consequences. Amsterdam, 1-2 July 2005. Konferansepaper
- Rosén, Guri (2007): *Developing a European public sphere: The experimentalist approach assessed*. Oslo: Arena
- Sjursen, Helene (2006): "Introduction: Enlargement and the nature of the EU polity", ss. 1-15 i Sjursen, Helene (red.): *Questioning EU Enlargement: Europe in search of identity*. London: Routledge
- Statsministeriet – Pressemdedarkiv (lest 29. oktober 2010) [online] – http://www.statsministeriet.dk/_a_1591.html
- Traktat for en konstitusjon for Europa (2004)
- Traktat om Den europeiske union (1991)³⁰

³⁰ Slik denne revideres av Lisboa-traktaten.

- van Gunsteren, Herman R. (1998): *A Theory of Citizenship: Organizing Plurality in Contemporary Democracies*. Boulder: Westview Press
- Venstre – Et mere åbent, demokratisk og effektivt EU (lest 25. juli 2010) [online] – [www.venstre.dk/index.php?id=4761&tx_ttnews\[tt_news\]=2059&tx_ttnews\[backPid\]=4614&cHash=7368d29978](http://www.venstre.dk/index.php?id=4761&tx_ttnews[tt_news]=2059&tx_ttnews[backPid]=4614&cHash=7368d29978)³¹
- Westerveld, Even (2006): *Sveriges eller svenskenes EU? Hvordan debatten om ratifiseringen av EUs grunnlov reflekterer ulike oppfatninger av EU*. Oslo: Arena
- Wyles, John (2010): “Franco-German dealmaking could reawaken treaty troll”, *European Voice* 28. oktober
- Østerud, Øyvind (2002): *Statsvitenskap: Innføring i politisk analyse*. Oslo: Universitetsforlaget

³¹ Venstres nettsider gjennomgikk en totalreovering sommeren 2010. Denne lenken ser ut til å ha gått tapt.